

ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ

ΗΤΟΙ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ

ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΚ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ,

Παρά τῶν Κυρίων

ΑΡΓΥΡΙΑΔΟΥ Ν. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Η. ΒΕΛΛΙΟΥ Ε. ΔΟΣΙΟΥ Κ.
ΔΡΟΣΟΥ Δ. ΖΕΖΟΥ Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ Κ. ΙΩΑΝΝΟΥ Φ. ΚΑΛΛΙΓΑ Π.
ΚΟΝΤΟΓΟΝΟΥ Κ. ΛΑΝΔΕΡΕΣ Σ. ΛΕΒΑΔΕΩΣ Ν. ΛΕΒΙΔΟΥ Κ.
ΜΑΝΟΥ Ν. ΜΑΝΟΥΣΟΥ Θ. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΟΥ Κ. ΜΑΥΡΟΚΟΡ-
ΔΑΤΟΥ Γ. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ Ν. ΠΙΤΣΙΠΟΥ Κ. ΡΑΓΚΑΒΗ Α.
ΡΕΝΙΕΡΟΥ Μ. ΣΙΜΟΥ Ε. ΣΤΡΟΥΜΠΟΥ Δ. κλπ.

ΕΚΔΙΔΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΕΜ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Ε' ΤΟΜΟΣ Α'

ΤΟΥ Β' ΕΤΟΥΣ.

Νοεμβρίου 20.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1842.

Ὁ Ἐργαστής ἐκδίδεται κατὰ πᾶσαν τριάκοντα τριῶν ἡμερῶν περίοδον· ἕκαστον φυλλάδιον σίγκειται ἐκ σελίδων 64—80.

Ἐτησία συνδρομή διὰ τὰ τοὺς ἐντός καὶ τοὺς ἐκτός τοῦ Κράτους συνδρομητὰς δρ. 20.

Αἱ συνδρομαὶ εἰσυθύνονται πρὸς τὸν ἐκδότην Ἡρότιον Ἐμμ. Ἀντι-
νάδην.

ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ

ΗΤΟΙ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ

ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΚ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ,

Παρά τῶν Κυρίων

ΑΡΓΥΡΙΑΔΟΥ Ν. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Π. ΒΕΛΛΙΟΥ Γ. ΔΟΣΙΟΥ Κ.
ΔΡΟΣΟΥ Δ. ΖΕΖΟΥ Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ Κ. ΙΩΑΝΝΟΥ Φ. ΚΑΔΛΙΓΑ Π.
ΚΟΝΤΟΓΩΝΟΥ Κ. ΛΑΝΔΕΡΕΡ Ε. ΛΕΒΑΔΕΩΣ Ν. ΛΕΒΙΔΟΥ Κ.
ΜΑΝΟΥ Ν. ΜΑΝΟΥΣΣΟΥ Θ. ΜΑΥΡΩΓΙΑΝΝΟΥ Κ. ΜΑΥΡΟΚΟΡ-
ΔΑΤΟΥ Γ. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ Ν. ΠΤΕΣΠΙΟΥ Κ. ΡΑΓΚΑΒΗ Α.
ΡΕΝΙΕΡΟΥ Μ. ΣΙΜΟΥ Ε. ΣΤΡΟΥΜΠΟΥ Δ. κλπ.

ΕΚΔΙΔΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΕΜ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Ε΄ ΤΟΜΟΣ Α΄

ΤΟΥ Β΄ ΕΤΟΥΣ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

1842.

ΕΚ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΣΤΑΜΟΥΛΗ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΜ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ.

ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ.

ΙΑΤΡΙΚΗ.

Πρώται γραμμαὶ μιᾶς ἰατρικῆς τοπογραφίας
καὶ καταστατικῆς τῆς Πελοποννήσου.

Ἄρθρον Α.

Πρὸ τριῶν περίπου ἐτῶν συνετάχθησαν, κατὰ διαταγὴν τῆ Κυβερνήσεως, παρὰ τῶν διοικητικῶν ἰατρῶν, στατιστικοὶ πίνακες τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἰς παραρτήματα τοῦ Ταχυδρόμου ἐδημοσιεύθησαν. Τούτων ἡ συλλογὴ, πολύτιμος διὰ τὴν ἔλθειν ἄλλων ὁμοίων παρατηρήσεων οὔσα, ἐμπεριέχει διδόμενα ἄξια λόγου πρὸς γνῶσιν τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως τοῦ Βασιλείου καὶ τῆς αἰτιολογίας τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐνδημιῶν. Ἄλλ' αἱ πρώται αὗται ἔρευναι ἔμειναν ἀσυμπλήρωτοι καὶ ἀτελεῖς, μάλιστα καὶ ἐπαρχιῶν τινῶν οἱ πίνακες λείπουσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἑλλὰς προοδεύει οὐχὶ κατὰ τοὺς συνήθεις ἔθρους ἐθνῶν ἡρέμα καὶ ἀπὸ μακροῦ ἀναπτυσσομένων διὰ τινος διευθύνσεως τὴν ὁποίαν ἀπ' αἰῶνων ἔλαβον, ἀλλὰ προβαίνει ὡς ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἀπὸ ρίζικῆν ἀνατροπὴν ἀνεγειρόμενον, σπεύδει νὰ ἐφαρμώσῃ ἐν ἑαυτῷ ὅ,τι καλὸν ὁ νέος πολιτισμὸς καὶ θεσμοθεσίαι νέαι καὶ τεχνῶν ἐφευρέματα ἐδωρήσαντο εἰς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον εἶναι

ν' ἀκολουθῆ ἡ ἰατρικὴ καταστατικὴ τοιαύτην ἀνάπτυξιν, καὶ νὰ σημειῶι ὁποῖαν βελτίωσιν εἰς τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν τῶν δήμων καὶ εἰς τὴν φυλὴν καθόλου, ὁποῖαν ἐπαύξισιν εἰς τὸν πληθυσμὸν, ὁποῖας φυσιολογικὰς ἢ νοσολογικὰς τροπολογίας συνεπιφέρει ἡ μεταβολὴ τῆς πολιτείας, ἡ ἀλλαγὴ τοῦ βίου τῶν κατοίκων, ἡ ἐπέκτασις τῆς γεωργίας καὶ αἱ ἄλλαι ἐπιχειρήσεις, ὅσας ὁ πολιτισμὸς ἐδίδασκε πρὸς ὄφελος τῶν κοινωνιῶν. Ὁφείλον ἄρα νὰ ἀναθεωρῶσι καὶ διορθῶσι κατ' ἔτος τοὺς καταστατικούς πίνακας, καθότι ὡς πρῶτα δοκίμια οἱ ἤδη ἐκδοθέντες ἔχουσιν ἐλλείψεις. Ὅταν δὲ συμπληρωθῶσιν οὗτοι καὶ φθάσωσιν εἰς ὅρον τινα ἀκριβείας, τότε θέλει ὠφελῆθαι τὰ μέγιστα καὶ τὸ κοινὸν καὶ ἡ ἐπιστήμη. Ἀφοῦ γίνωσιν ἀκριβέστερον γινώσκειν αἱ καθόλου αἰτίαι τῶν ἐνδημιῶν, αἱ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς χώρας καὶ εἰς τὰ προσόντα αὐτῆ ἐνυπάρχουσαι, θέλουσιν ὀδηγηθῆναι οἱ δῆμοι νὰ ἐκτελέσωσιν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἢ περὶ τὰ δημόσια ὑγιεινὴ παραγγέλλει πρὸς ἀπαλλαγὴν ἢ μείωσιν τῶν ἐνδημιῶν νόσων. Οἱ δὲ ἰατροὶ μελετῶντες ὅσα γινόμενα εἰς τὴν Γενικὴν Παθολογίαν ἀνάγονται, θέλουσι πορισθῆναι νέας ἴσως γνώσεις περὶ τῶν αἰτιῶν, αἱ ὁποῖαι εἰς τοὺς ἀνθρώπους κοινὰ νοσήματα προξενοῦσι, καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας αὐτῶν.

Ἀρμοδιωτάτη βεβαίως χώρα πρὸς τοιαύτας ἐρεῖνας εἶναι ἡ Ἑλλάς. Αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐρημώσεις καὶ καταστροφαὶ ἄφησαν γυμνὸν, οὕτως εἰπεῖν, ἐνταῦθα τὸν ἀνθρώπον ἐντὸς γομνῆς φύσεως. Ἐντοσινωτάτη ἄρα καὶ ἀνεμπόδιστος ἐμφαίνεται ἐφ' ἡμῶν ἡ ἐνέργεια αὐτῆς. Ἀφ' ὅσα ἐπενόησεν ὁ ἀνθρώπος, ἵνα ἀπαλλάξῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τὴν ἄμεσον ἐνέργειαν τῆς φύσεως, καὶ ταύτην νὰ κοσμήσῃ κατὰ τὰς χρείας του καὶ τὸν ὑψηλὸν του προορισμὸν, ὀλίγα ἐξετελέσθησαν ἐν Ἑλλάδι. Ἡδὴ ἄλλη ἀρχεται περίοδος· ἤδη τὸ πρόσωπον τῆς γῆς μεταβάλλεται κοσμούμενον ὑπὸ θαλαρᾶς φυτείας· πληθύνεται ἡ γενεὰ τῶν ἀνθρώπων· πόλεις ἀνεγείρονται ἐπὶ νέων σχεδίων πρὸς νέας χρείας ἀρμοζόντων. Ὁ βίος τῆς κοινωνίας ἠλλαξε. Τῶν κοινωνικῶν τούτων μεταβολῶν ἡ διαδοχὴ δίδει αἰτίαν εἰς με-

λέτας παντός είδους, αίοποιαι δὲν πρέπει νὰ παραμεληθῶσι· διότι οἱ μεταγενέστεροι θέλουσι ζητήσαι λόγον περὶ τούτου ἀπὸ τοῦς νῦν ζῶντας· θέλουσι ζητήσαι τὰ χρονικὰ παρεληλυθότων χρόνων, ἀπὸ ἐκείνους ὅσοι ὑπῆρξαν μάρτυρες αὐτόπται. Εἰς δὲ τοὺς ζηλωτάς τῆς ἰατρικῆς ἐνδιαφέρει νὰ σπουδάσωσι τὴν παρούσαν κατάστασιν καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἄνθρωπον, τὴν ὑγείαν του, τὸν πληθυσμὸν του, καὶ ν' ἀκολουθήσωσι παρατηροῦντες πῶς μετὰ καιροῦς θέλουσιν ἀλλάξει χαρακτῆρα αἱ ἐνδημῖαι, πῶς θέλει ἀναπτυχθεῖ ὁ ὄργανισμὸς τῆς φυλῆς, καὶ κατὰ τίνα λόγον θέλει αὐξήσει ἢ πληθὺς τῶν κατοίκων, παρακινούμενοι πρὸς τούτους ν' ἀνακαλύψωσι τὰς αἰτίας τῶν ἐπιχωρίων νόσων, νὰ διακρίνωσιν ἀκριβέστερον τὰ εἶδη των, τὰς ποικιλίας των, τὰς παραλλαγὰς των, καὶ νὰ προσδιορίσωσιν ἀσφαλεστέραν θεραπείαν.

Πρὸς πάντα ταῦτα ἡ ἐπαγωγή μόνη εἶναι ἀπατηλότερος ὁδηγός· χρῆζομεν πρὸς ταιαύτας ἐρεῖνας παρατηρήσεων ἀκριβῶν καὶ ἐκτεταμένων διότι ὁ λογισμὸς τότε γίνεται ὀρθός, ὅτε ἀναχωρῆ ἀπὸ τὰς μερικὰς περιπτώσεις, καὶ τοὺς συμπεράσμοις ἀπὸ τῶν φαινομένων μεθοδεύη. Ἐὰν δὲ μελετήσωμεν μὲ τοιαύτην μεθόδον ὅσα βλέπομεν ἐν Ἑλλάδι φαινόμενα, ἀναμφιβόλως θέλομεν γνωρίσει πολλῶ ἀκριβέστερον τὸν τόπον τὸν ὅποιον κατοικοῦμεν. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι βιβλίον τοῦ ὁποίου δὲν ἀνέγνωμεν εἰσέτι τὴν πρώτην σελίδα, βιβλίον ἐμπεριέχον ὑψηλὰ διδάγματα καὶ ἀληθείας ἐτι ἀνεξευρέτους· δὲν εἶναι χάρτης ἄγραφος, ἐφ' οὗ δὲν ἔχομεν εἰμὴ νὰ μεταγράψωμεν ὅ,τι εἰς ἐντύπους βίβλους ἴδομεν. Πρέπει ν' ἀναγνώσωμεν ἐν αὐτῇ τοὺς ζῶντας χαρακτῆρας τὰς ἐν τῇ φύσει ἐντετυπωμένους. Ναί, τότε θέλομεν προσδεῦσαι, ὅτε διατελέσωμεν τὰ πράγματα μᾶλλον σπουδάζοντες ἢ λόγους ἐρίζοντες, ὅτε καθέξωμεν τὰς ἐννοίας τῶν γινόμενων μᾶλλον ἢ τὰς ἐννοίας ἡμῶν αὐτῶν. Πᾶν γινόμενον μαρτυρεῖ ἓνα νόμον, ἐνδεικνύει μίαν αἰτίαν, ἐμφάνει ἐν ἀποτελέσματι ὁμιλεῖ εἰς τὸν νοῦν μας διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἄς προσέξωμεν ἄρα ὅπως ἐννοήσωμεν τοὺς ἀληθεῖς τούτους λόγους τοὺς ὁποίους διὰ τῶν φαινομένων τῆς ἐκφράζει ἢ

φύσις. Τὰ γινόμενα ταῦτα, τὰ πράγματα ταῦτα ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἐνοήσωμεν, καὶ τότε θέλωμεν ἔχει κανόνα καὶ εἰς τοὺς συλλογισμοὺς μας καὶ εἰς τὰς πράξεις μας καὶ εἰς τὴν πρόοδόν μας.

Ἰλικῶς θεωρουμένη ἡ Ἑλλάς εἶναι εἰσέτι παραπλήσιος εἰς τὴν κατάστασιν τῆς φύσεως. Ἐνταῦθα γαῖαι χερσεύουσαι, κῶμαι ἔρημοι, καὶ πόλεις πεπτωκυῖαι, ἐπὶ τοῖς ἐρειπίοις τῶν ὁποίων γίνονται οἱ συνοικισμοὶ τῶν ἀνθρώπων· οἱ δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς συνοικούντες, στερημένοι ὄντες τῶν μέσων ὅσα ἡ τέχνη ἐφεῦρεν ἵνα ἀνεγείρῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν φυσικὴν κατάστασιν, φαίνονται κατεσκευασμένοι μᾶλλον ἢ συνοικισμένοι εἰς τὴν χῶραν ἐφ' ἧς συνάγονται. Τὰ τέσσαρα πέμπτα τοῦ βασιλείου μένουσιν ἀγεώργητα, καὶ ὁ πληθυσμὸς εἶναι τὸ πέμπτον τῶν κατοίκων τοὺς ὁποίους ἡ χῶρα δύναται νὰ θρέψῃ (α). Ἀλλὰ μικρὸν κατὰ μικρὸν οἱ οἰκήτορες αὐ-

(α) Οἱ ἐφεξῆς πίνακες περιέχουσι τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου εἰς στρέμματα καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν γεωργησίων καὶ γεωργημένων στρεμμάτων.

Πίν. I. Γενικὴ διαίρεσις τῆς γῆς.

	ἐν Πελοπον- νήσῳ.	ἐν Στερ. Ἑλλάδι.	ἐν ταῖς Νήσοις.	ὀλικὸς ἀριθμὸς.
ὄρη καὶ βράχοι,	5,000,000.	5,000,000.	5,967,226.	45,967,226.
ποταμοὶ καὶ λί- μναί	4,500,000.	2,000,000.	-- --	3,500,000.
δάση	3,000,000.	4,000,000.	-- --	7,000,000.
γαῖαι ἀρότοι	44,436,409.	8,171,949.	300,000.	49,908,358.
κῆποι	35,000.	69,000.	145,000.	219,000.
ἀμπελώνες . .	240,000.	486,000.	324,000.	750,000.
σταριδῶνες . .	44,440.	2,120.	-- --	46,560.
ἐλαιῶνες . . .	42,551.	21,455.	7,604.	41,610.
γαῖαι πρὸς καλλιέργ. τῶν ἐσπερίων δέν- δρων καὶ τῶν μο- ρεῶν	260.	146.	110.	486.
πέλεις καὶ χωρὰ	457,340.	47,360.	7,060.	244,760.
ὀλικὸς ἀριθ. στρεμμάτων	21,396,000.	49,498,000.	6,724,000.	47,645,000.

Ξουσι, πληθύνονται, οικόδομοῦσι, γεωργοῦσι τὴν πέριξ γῆν καὶ προμηθευόμενοι μέσα ἀνάσεως καὶ εὐζωίας διαφρῦγουσι τὴν ἄμεσον τῆς φύσεως ἐπήρειαν.

ἀριθ. 2. Πίναξ τῶν γεωργημάτων γαιῶν.

	ἐν Πελοπον- νήσῳ.	ἐν στερ. Ἑλλάδι.	ἐν ταῖς Νήσοις.	ὀλικὸς ἀριθμὸς.
γαῖα ἀροτοὶ κῆποι, ἀμπε- λῶνες, σταφι- θῶνες, ἔλαι- ῶνες κ.τ.λ.	44,436,409.	8,171,949.	300,000.	49,908,358.
	959,594.	326,051.	453,774.	1,739,416.

ὀλικὸς ἀριθ. στρεμμάτων	12,396,000.	8,498,000.	753,774.	21,647,774.
----------------------------	-------------	------------	----------	-------------

Εἰς τὸν ἄνω πίνακα δὲν ἐμπεριέχονται καὶ ἄλλαι γαῖαι ἐπιτήδειοι πρὸς καλλιέργειαν, αἱ ἐναπομένοντα ἀπὸ τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ἐλῶν, ἀπὸ τὴν ἀποκοπὴν δατῶν κ.τ.λ. Ἐξήρηθησαν, ὡς δύναται νὰ ἴδῃ τις εἰς τὸν πίνακα ἀριθ. 4. τὰ ὄρη καὶ οἱ βράχοι, αἱ λίμναι καὶ τὰ δάση ἀπὸ τὴν ὀλικὴν καταγραφήν τῶν συνιστῶντων τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ βασιλείου στρεμμάτων, καὶ τὸ ὑπόλοιπον, διηρημένον ὡς εἰς τὸν πίνακα ἀριθ. 2, συνιστᾷ τὸ ποσὸν τῶν γεωργημάτων γαιῶν.

ἀριθ. 3. Πίναξ τῶν γεωργημάτων καὶ ἀγεωργητῶν γαιῶν.

	ἐν Πελοπον- νήσῳ.	ἐν Στερ. Ἑλλάδι.	ἐν ταῖς νήσοις.	ὀλικὸς ἀριθμὸς.
Γεωργημένα	4,960,000.	2,917,812.	703,774.	8,581,586.
Ἀγεωργητοὶ	7,436,000	5,580,188	50,000	13,066,188.

ὀλ. ἀρ. στρεμ.	12,396,000	8,498,000	753,774	21,647,774
----------------	------------	-----------	---------	------------

ἀρ. 4. Πίναξ τῶν ἐθνικῶν καὶ ἰδιωτικῶν γεωργημάτων γαιῶν

	ἐν Πελοπον- νήσῳ.	ἐν Στερ. Ἑλλάδι.	ἐν ταῖς νήσοις.	ὀλικὸς ἀριθμὸς.
ἐθν. καὶ γαῖαι	4,000,000	2,018,020	50,000	6,068,020.
ἰδιωτικαὶ γαῖαι	960,000	899,792	653,774	2,513,566.

ὀλ. ἀρ. στρεμ.	4,960,000	2,917,812	703,774	8,581,586.
----------------	-----------	-----------	---------	------------

Διὰ νὰ γίνωσι δὲ γνωστά τὰ ἀποτελέσματα τοιούτων μεταβολῶν πρέπει νὰ καταγράφονται ἀκριβῶς, καὶ τότε θέλει ὑπάρχει τὸ καλλίτερον τεκμήριον, μάλιστα τὸ καλλίτερον μέτρον τῆς γινομένης προόδου. Τὰ δὲ ἀφ' ὁμοίων παρατηρήσεων διδόμενα θέλουσιν ἔχει τόσῳ μείζονα ἀξίαν, καθ' ὅσον πρὸ τοῦ αἰῶνος ἡμῶν κατέγραφον μόνον τὰ τελευταῖα ἐξαχόμενα τοιούτων μεταβολῶν, καὶ ἡ καταστατικὴ δὲν ἠκολούθει παρατηροῦσα τὸ θαυμάσιον τοῦτο κίνημα ἔθνων, τὰ ὁποῖα διὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἀπομακρύνονται ἐπὶ μᾶλλον ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῆς φύσεως.

Ἡμεῖς δ' ἐν τούτοις μένοντες ἐν προσδοκίᾳ ἄλλων καταστατικῶν παρατηρήσεων, ἐνομίσαμεν καλὸν νὰ ὠφεληθῶμεν ἐκ τῶν ἐνόνητων, καὶ συλλέγοντες τοὺς ἤδη δημοσιευθέντας πίνακας, νὰ παραλληλίσωμεν ὅσα ἐν αὐτοῖς ἐμπεριέχονται, νὰ εὕρωμεν τὰς συναφείας τῶν διδομένων, νὰ ἐξαγάγωμεν γενικώτερα πορίσματα καὶ νὰ πλησιάσωμεν εἰς τὰς αἰτίας, αἱ ὁποῖαι ἐπηρεάζουσιν ὑπὸ ἰδίου νόμου τὴν ὑγίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ δίδουσιν εἰς τὰ νοσήματα κοινόν τινα καὶ ἐπιχώριον χαρακτῆρα. Τοῦτο ἐκπληροῦμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος διὰ μόνην τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐὰν λείψῃ ὅση λεπτομέρεια εἶναι εἰς τοιαύτας ἐργασίας ἀναγκαῖα, ἐλπίζομεν ὅτι οἱ ἀναγνώσται θέλουσι μᾶς συγχωρήσει γινώσκοντες πόσον εἶναι

αρ. 5. Πίναξ τῶν ἐθν. καὶ ἰδιωτικῶν ἀγεωργήτων γαιῶν.

	ἐν Πελοπον- νήσῳ.	ἐν Σπερ. Ἑλλάδι.	ἐν ταῖς νήσοις.	ὄλικός ἀριθμός.
ἐθνικαὶ	6,000,000	4,000,000	40,000	10,040,000.
ἰδιωτικαὶ	1,436,000	1,580,188	10,000	3,026,188.
ὄλ. ἀρ. σπειμ.	7,436,000	5,580,188	50,000	13,066,188.

Ἐξήχθησαν ἐκ τῆς στατιστικῆς περιγραφῆς τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Φ. Στρώγγ (Greece as a Kingdom by F. Strong. London. 1842 σελ. 2. καὶ 3). Τὰ ἔγγραφα ταῦτα εἶναι ἐπίσημα.

Νομίζω δὲ ὅτι συνετάχθησαν κατὰ τὰ 1836 καὶ δίδουσι γνῶσιν τῆς καταστάσεως τῆς γεωργίας εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν.

ἐλλειπῆ τὰ διδόμενα, δι' ὧν ἔμελε νὰ συμπληρωθῆ δεόντως ἐντε-
λης τοπογραφία καὶ καταστατικὴ τῆς χερσονήσου ταύτης. Οὐδ' ὁ
σκοπὸς ἡμῶν εἶναι νὰ τὴν συντάξωμεν ἐπιθυμοῦμεν μόνον εἰς τὴν
ἀνὰ χεῖρας διατριβὴν νὰ προσδιορίσωμεν τὴν κατάλληλον μέθοδον,
καὶ ἀπὸ τὸν παραλληλισμὸν τῶν γνωστῶν διδομένων νὰ εὕρωμεν
πορίσματα ἄξια προσοχῆς καὶ ἀρμόδια νὰ μᾶς δώσωσι λόγον
τῶν φαινομένων, τὰ ὅποια προσθέμεθα νὰ ἐρευνήσωμεν.

Ἐλάβομεν ὡς βᾶσιν εἰς τὴν παροῦσαν ἐκθεσιν τὴν διαίρεσιν τῶν
δήμων ὅποια ἦτο κατὰ τὰ 1839, ὅτε συντάχθησαν οἱ ἰατρο-
στατιστικοὶ πίνακες. Μιᾶς δὲ δικαιήσεως, τῆς Γόρτυνος, ὁ πίναξ
δὲν ἐξεδόθη.

Ὁφείλομεν ἐνταῦθα νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐκ τῶν πινάκων
τούτων πολλοὶ διακρίνονται περὶ τὴν σαφήνειαν καὶ τὴν συνέ-
πειαν. Εἰς τούτους τὰ διάφορα κεφάλαια τῶν παρατηρήσεων
ἀμοιβαίως ὑποστηρίζονται καὶ τὸ ἐν συντείνει πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ
ἄλλου. Ὅσάκις δὲ φαίνεται ἀντίφασις ἢ παραδρομὴ, εὐρίσκομεν
εἰς αὐτοὺς τοὺς πίνακας τὸ μέσον τοῦ νὰ ἐπανορθώσωμεν αὐτὴν
καὶ νὰ ἀναγνωρίσωμεν ποῦ ὑπάρχει ἡ ἀλήθεια.

Οἱ πίνακες εἶναι συντεταγμένοι κατὰ διοικήσεις. Εἰς πίναξ ἐν-
διαλαμβάνει περὶ τῶν δήμων καὶ τῶν χωριῶν αὐτῶν λεπτομε-
ρῶς (ἰδιαίτερος πίναξ τῶν δήμων τῆς διοικήσεως κ. τ. λ.).
Ἄλλος περιέχει τὰ κατὰ τοὺς δήμους μόνον καὶ καθόλου (γενικὸς
ἰατροστατιστικὸς πίναξ τῶν δήμων), καὶ τελευταῖον ἀνακε-
φαλαιοῖ τὰ πάντα καθολικώτερον ὁ γενικὸς ἰατροστατιστικὸς
πίναξ τῆς διοικήσεως. Προστίθεται δὲ τοῖς πλείστοις καὶ ἰδιαι-
τερος πίναξ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων κατὰ δήμους, κατὰ
φῶλον, καθ' ἡλικίας, κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν
οἰκογενειῶν κ. τ. λ. Πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν εἶναι ἤδη ἀναγκαῖοι
οἱ ἰδιαίτεροι ἰατροστατιστικοὶ πίνακες τῶν δήμων.

Τῶν πινάκων τούτων ἕκαστος ἐμπεριέχει α) τὰ ὀνόματα τῶν
πόλεων, κωμῶν, ἢ πολιχνίων τῶν δήμων. β) Τὴν τοποθεσίαν
καὶ ὑγιεινὴν κατάστασιν ἐκάστου χωρίου. γ) Τὸ εἶδος τῶν πα-

τίμων υδάτων. δ') Τους κυριεύοντας ανέμους. ε') Τὸν ἀριθμὸν τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν κατοίκων. ζ') Τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν. η') Τὰς κρᾶσεις αὐτῶν. θ') Τὴν κατάστασιν τῶν νεκροταφείων, φαρμακοπωλείων, σχολείων καὶ τῶν δημοσίων καταστημάτων. ι) Τὰς ἐπικρατούσας νόσους. ια') Τὰς αἰτίας τούτων. ιβ') Τὰ προφυλακτικὰ καὶ θεραπευτικὰ μέσα. ιγ') Τὸν ἀριθμὸν τῶν ἰατρῶν, χειρουργῶν καὶ μαιῶν παρόντων εἰς πάντα δῆμον.

Τὸ σχέδιον τοῦτο τῶν ἰατροστατισικῶν ἐρευνῶν εἶναι ἀξιόλογον, ἀλλὰ τὸ διάγραμμα φαίνεται πολλὰ στενὸν διὰ τόσα ζητήματα, τῶν ὁποίων ἀπαιτεῖται ἡ λύσις. Τῶν κεφαλαίων τούτων τινα ἔχρηζον ἰδιαιτέρων ἐκθέσεων λεπτομερῶν καὶ ἀνεπτυγμένων. Ἡδύναντο δὲ ὁμοίως ἐκθέσεις νὰ ἐπισυνάψωσιν εἰς τοὺς πίνακας, καὶ τότε ἡ καταγραφή τῶν φαινομένων ἔθελεν εἶναι σαφὴς καὶ εἰς τὴν λύσιν τῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων κατάλληλος. Διότι ὡς ὑπάρχουσιν ἤδη εἰς τοὺς πίνακας τὰ κεφάλαια δὲν ἔχονται ὅλα τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ ἀκριβείας. Τὰ μὲν ἐξ αὐτῶν χρῆζουσι μακροχρονίου παρατηρήσεως καὶ συνεχοῦς τοῦ ἰατροῦ ἐν τῷ τόπῳ παρουσίας, ἄλλως δὲν παρέχουσι ἀξίαν ἐπιστημονικὴν οὕτω π. χ. εἰς διοικητικὸν ἰατρὸν, διαμένοντα πάντοτε σχεδὸν ἐν μιᾷ πόλει τοῦ δήμου, ἀδύνατον εἶναι νὰ δώσῃ ἀκριβεστάτας πληροφορίας περὶ τῶν ἀνέμων τῶν κυριευόντων ἀπανταχοῦ τῶν χωρίων, καθὼς καὶ περὶ πάσης ἄλλης μετεωρολογικῆς παρατηρήσεως. Περὶ δὲ τῶν ἐπιχωρίων νόσων καὶ τῶν αἰτιῶν αὐτῶν, τὸ διάγραμμα δὲν συνεχώρησεν εἰς τοὺς συντάξαντας τοὺς πίνακας ἰατροῦς ν' ἀναπτυχῶσιν ὅσον ἔπρεπε, διὰ νὰ δώσωσιν ἀκριβῆ ἰδέαν τῶν νοσολογικῶν φαινομένων. Διὰ τοῦτο μόνον τὰ εἶδη τῶν ἐνδημιῶν ἐνδεικνύονται εἰς τοὺς πίνακας, χωρὶς νὰ προσδιορισθῇ οὔτε ἡ τάξις καθ' ἣν ἐμφαίνονται κατὰ τὰς ὥρας, οὔτε πῶς συνέχονται μὲ τὰς αἰτίας τῶν καὶ ὑπὸ τίνων ὄρων παρέπονται αὐταῖς ὡς ἀποτελέσματα, οὔτε τέλος πάντων διακρίνεται ποία παθολογικὴ σχέσις ὑπάρχει μεταξύ μιᾶς νόσου καὶ τῆς ἄλλης καὶ ποία ἡ διαδοχὴ μεταξύ τῶν πρωτογενῶν καὶ τῶν

δευτερογενῶν. Ἀλλὰ περὶ τούτου πρέπει νὰ αἰτιαθῶμεν τὸ διάγραμμα, οὐχὶ δὲ τοὺς ἰατροὺς οἱ ὅποιοι ὤφειλον μόνον νὰ ἀπαντήσωσιν εἰς τὰ ζητήματα, καθὼς ἐπροτείνοντο εἰς αὐτοὺς. Διὰ τοῦτο ἦτο καλὸν νὰ ζητήσωσιν ἀπὸ τοὺς διοικητικοὺς ἰατροὺς ἐκθέσεις ἰδιαίτερας, ἐν αἷς νὰ περιγράφωνται αἱ ἐνδήμιοι νόσοι, αἱ περίοδοί των, αἱ μετ' ἀλλήλων αὐτῶν σχέσεις, ἡ τάξις τῆς ἐμφανίσεως καὶ παύσεως αὐτῶν κατὰ τὰς ὥρας ἢ κατ' ἄλλους ὅρους οἰοῦσθαι, αἱ αἰτίαι των, νὰ ἐκτιμᾶται ἡ ἀξία καὶ βαρῦτης ἐκάστης αἰτίας καὶ νὰ διερμηνεύηται ὁ τρόπος τῆς ἐνεργείας τῆς καὶ τελευταῖον νὰ ἐκθέτωνται αἱ ἰδιαίτεροι ἐνδείξεις τῆς θεραπείας κατὰ τὰς ποικιλίας, ἐπιπλοκάς καὶ περιόδους τῶν νόσων. Εἰς τοὺς ἰατροὺς ὅμως τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐξ αὐτῶν μόνων τῶν νύξεων ὅσας δίδουσιν οἱ πίνακες, εἶναι εὐκόλον νὰ συμπληρώσωσι τὴν εἰκόνα, ἐπειδὴ γινώσκουσι καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἐνδημιῶν καὶ τὰς σχέσεις καὶ μεταπτώσεις των.

Ἦδη δὲ θέλομεν ἐκθέσει σκέψεις τινὰς περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ ἐκτιμῆσωμεν ἕκαστον κεφάλαιον τῶν ἐμπριεχομένων εἰς τοὺς πίνακας παρατηρήσεων, διὰ νὰ μὴ μᾶς κατηγορήσωσιν ὅτι ἐπὶ ἀμυδρῶν διδομένων ποιούμεν συμπεράσματα, καὶ διὰ νὰ ἐνδείξωμεν προσέτι κατὰ τί χρῆζουσι συμπληρώσεως οἱ πίνακες.

Μετὰ τὴν θέσιν τῆς κώμης ἐκάστου δήμου εἶπομεν ὅτι ἀναφέρεται ἡ ὑγιεινὴ κατάστασις αὐτῆς. Κατὰ τὸ διάγραμμα ὁ διοικητικὸς ἰατρὸς σημειοῖ τὸ μέρος ὡς ὑγιεινὸν, νοσῶδες ἢ ὀλιγώτερον ὑγιεινόν. Ἐνίοτε δὲ καίτοι σπανίως, διὰ λόγους ἴσως τοπικῶν συμφερόντων, περιεσκεμμένως χαρακτηρίζει ὡς ὑγιεινὴν νοσῶδη τινα πόλιν. Αἱ ἀόριστοι αὐταὶ ἐπωνυμίαι δὲν δίδουσι βεβαίως ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως τῶν δήμων, ἐὰν δὲν τὴν ἐξακριβώσῃ τις παρατηρῶν τὰ κεφάλαια, εἰς τὰ ὅποια ἀναφέρεται ἡ κρᾶσις τῶν κατοίκων καὶ τὸ εἶδος τῶν ἐνδημιῶν νόσων. Ὅπου ἐνδημοῦσι πυρετοὶ περιοδικοὶ μὴ ἀπλοῖ, ἀλλ' ἐπιπεπλεγμένοι, κακοήθεις, γινόμενοι χρονικοὶ, ἀπολείποντες ἐμφράξεις τοῦ ἥπατος, τοῦ σπληνός, γαστρίτιδας χρονικὰς, συνεπιφέροντες ἕκτερον, ὕδρω-

πας, ὀρρώδη καχεξίαν, ρευματισμούς χρονικούς, στομακάκην κ.τ.λ. ἐκεῖ ἡ χώρα εἶναι νοσώδης. Ἐάν δὲ πρὸς ταῦτα παρατηρεῖται, ὅτι αἱ κράσεις πάντων τῶν ἐνοικούντων εἶναι ἀδύνατοι καὶ καχεκτικοί, ἡ χώρα εἶναι ἔτι μᾶλλον νοσώδης, διότι τότε αἱ νοσοποιοὶ αἰτίαι δὲν ἐνεργοῦσι μόνον προξενοῦσαι ὀξείας ἢ χρονικὰς ἀσθενείας, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ εἰς φυσιολογικὸν ὄρον εὐρισκόμενα σώματα φθείρουν, ἀλλοιοῦσαι τὴν ὑφὴν τῶν ὀργάνων, τὴν ἰσορροπίαν τῶν συστημάτων καὶ τὴν ἀναλογίαν καὶ κρᾶσιν τῶν ἐν τῷ σώματι ὑγρῶν. Τὰ δύο ἄρα ταῦτα διδόμενα, ἤτοι τὸ εἶδος τῶν ἐνδημίων νόσων καὶ ἡ κρᾶσις τῶν κατοίκων, εἶναι τὸ ἀληθὲς μέτρον, δι' οὗ δυνάμεθα νὰ σταθμίσωμεν ἀκριβῶς τὴν ὑγιεινὴν ἢ νοσώδη κατάστασιν ἐνὸς δήμου.

Τῶν ποτίμων ὑδάτων ἡ ποιότης δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ εἰμὴ διὰ τῆς περιγραφῆς τῶν φυσικῶν αὐτῶν ιδιοτήτων καὶ τῆς ἀναλύσεως τῶν ἐν αὐτοῖς ἐμπεριεχομένων ἀλάτων· τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκπληρώσωσιν οἱ ἱατροὶ δι' ἕκαστον χωρίον. Οἱ πίνακες ὅμως ἀναφέρουσιν ἐάν τὰ ὕδατα εἶναι πηγαῖα, δεξαμενία ἢ φρεῖα, εἰς πολλὰ δὲ καὶ τὴν καλὴν ἢ κακὴν αὐτῶν ποιότητα, χωρὶς νὰ προσδιορίσωσιν εἰς ποίας αἰτίας χρεωστοῦνται αἱ ιδιότητές των. Ἴδου δὲ τί πρέπει νὰ συμπεράνη τις ἐκ τούτων.

Ὅταν τὰ ὕδατα χαρακτηρίζωνται παρὰ τοῦ διοικητικοῦ ἱατροῦ ὡς καλὰ καὶ συντελῆ εἰς τὴν ὑγίαν, πρέπει νὰ δώσωμεν πλήρη πίστιν εἰς τὴν διαβεβαίωσίν του· δηλοῖ δὲ ὅτι τὰ ὕδατα ταῦτα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀναβρυτικά, εἶναι καθαρὰ, διαφανῆ, ψυχρὰ τὸ θέρος, θερμὰ τὸν χειμῶνα, ὅτι ἐμπεριέχουσιν ὀλίγα ἄλατα τιτανώδη, ὅτι εἶναι ἐλαφρὰ καὶ εὐπεπτα. Ὅσα δὲ χαρακτηρίζονται ὡς κακὰ, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἶναι βαρῆα, ὑφαλα, ἀκάθαρτα, θερμὰ τὸ θέρος, ἐμπεριέχοντα πολλὰ ἄλατα τιτάνου ἢ σόδας, ἢ ὅτι προέρχονται ἀπὸ χειμάρρους, ἀπὸ πλημμύρας, ἀπὸ δεξαμενῶν ἀκαθάρτων, τέλος πάντων ἀπὸ κακῆς πηγᾶς, ἢ ἀπὸ λιμνάζοντα ὕδατα, ἐν οἷς σήπονται φυτικαὶ οὐσίαι, ἢ ἀπὸ ρεῖθρα διαλύοντα ἄλατα δύσπεπτα καὶ οὐσίας ἑτερογενεῖς.

Τὰ πηγαῖα ὕδατα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καλὰ. Τῶν φρεατίων ἡ ποιότης διαφέρει ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των· οὕτω π. χ. ἐν Ἀθήναις, τὰ πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως φρεατία ὕδατα εἶναι καλὰ, καθαρὰ, ἐλαφρὰ, εὐπεπτα, ψυχρὰ τὸ θέρος· πηγάζουσι δὲ ἀπὸ ὀριζόντια ρεῖθρα, ἐναποτιεύματα τῶν ὑετῶν, τῶν ὁποίων τὸ ὕδωρ διηθεῖται διὰ τοῦ ἀμμώδους φλοιοῦ τῆς γῆς. Τὰ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν ὁμῶς εἶναι ὅλα ὑφάλα, βαρῆα, δύσπεπτα, ζέουσι δυσκόλως καὶ ἐμπεριέχουσι πολλὴν ἀνθρακικὴν τίτανον καὶ ἀνθρακικὴν σόδα.

Ὅσα ὕδατα ἀρύονται ἀπὸ βύακας, οἱ ὁποῖοι τὸν μὲν χειμῶνα χειμαρρῶδεις ὄντες πλημμυροῦσι καὶ ἀποκαθιστάνουσι ἐλώδη τὰ περὶ τὰς ὄχθας τῶν πεδιά, τὸ δὲ θέρος ξηραίνονται, εἶναι ὅλα κάκιαστα, νοσοδέστατα, πλήρη ἑτερογενῶν οὐσιῶν, αἵτινες παρασυρᾶμεναι ἀπὸ τὰ ρεύματα ἐμμένουσι καὶ σήπονται ἐν αὐτοῖς. Ἐπομένως εἰς ὅσα μέρη οἱ κάτοικοι πίνουσι τοιοῦτους εἶδους ὕδατα εἶναι καχέκται, ἀδύνατοι, πάσχουσιν ἐμφράξεις τῶν ὑποχονδριακῶν σπλάγγχνων καὶ τὰ παιδιά ἐλμινθιάσεις. Ἡ γνώσις τῆς ποιότητος τῶν ὑδάτων εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς γινῶσιν τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως ἐνὸς τόπου. Ἐξάγεται ἐκ τῶν ἱατροστατιστικῶν πινάκων, ὡς θέλομεν ἀποδείξει ὅταν ἀναφέρωμεν ἰδίως περὶ τούτου, ὅτι εἰς ὅσα μέρη ἐπικρατοῦσι περιοδικοὶ πυρετοὶ, ἡ κακὴ ποιότης τῶν ὑδάτων ἐπιβαρύνει ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἐνδημίαν, συγκρονομένην πρὸς ἐκείνην τῶν πλησιοχώρων χωρίων τῶν εἰς τοὺς αὐτοὺς νοσολογικοὺς ὄρους ὑποκειμένων, καὶ ὅτι εἰς τὰ μέρη ὅσα δὲν μαστίξει σφοδρῶς ἡ ἐνδημία, ἐάν οἱ κάτοικοι χρῶνται κακὰ ὕδατα πρὸς πόσιν, γίνονται καχέκται, ἄρρωστοι, φύονται δὲ εἰς αὐτοὺς ἐμφράξεις χρονικαὶ τρόπον τινα πρωτογενεῖς καὶ εἰς αὐτὰ προσέτι τὰ βρέφη, ἐξ ὧν πολλὰ ἀποθνήσκουσι.

Εἰς δὲ τὰ περὶ τῶν κυριουσόντων ἀνέμων ἀναφερόμενα δὲν πρέπει νὰ κάμωμεν οὐδεμίαν βᾶσιν. Ἡ θέσις τῶν δῆμων καὶ ἡ ποιότης τῶν ὑδάτων εἶναι αἰτίαι ἔμμονοι, τῶν ὁποίων καὶ αὐτὴ ἡ κεφαλαιώδης σημειώσις ἐπαρκεῖ πρὸς κατάληψιν τῆς ἐπιφύρου, ἢ ἔχουσιν ἐπὶ τῆς ὑγείας τῶν κατοίκων. Ἀλλ' οἱ ἄνεμοι εἶναι φύσει

εὐμετάβλητοι καὶ πολλὰς μεταβολὰς φέρουσιν εἰς τὴν ἀτμοσφᾶραν. Διὰ τὰ νὰ γίνωσι γνωστὰί αἱ ιδιότητες αὐτῶν κατὰ τόπους καὶ ἢ τάξιν καθ' ἣν διαδέχονται ἀλλήλους, ἀπαιτοῦνται μακροχρόνιοι μετεωρολογικαὶ παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας δὲν δύνανται νὰ κάμωσιν οἱ διοικητικοὶ ἰατροὶ εἰς ὅλους τοὺς δήμους. Ἡ Κυβέρνησις ἐπεμψεν ἀρτίως εἰς τοὺς διοικητικὸς ἰατροὺς ἐργαλεῖα ἀρμόδια πρὸς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις· μέτρον ἀριστον καὶ ἀξιέπαινον, δι' οὗ θέλει ἐξακριβωθῆ εἰς τῶν ὕρων τῶν συντελούντων εἰς τὴν γένεσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐνδημιῶν. Εὐχῆς ἔργον ἐν τούτοις εἶναι νὰ μὴ παραμεληθῶσι καὶ ἄλλαι ἀναγκαϊότεραι καὶ εὐκολώτεραι ἔρευναι. Διότι τὰς μὲν μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις τοῦ δὲν δύναται νὰ κάμῃ ὁ ἰατρός, εἰμὴ εἰς ἓνα μόνον τόπον καὶ πρέπει νὰ τὰς ἐξακολουθήσῃ διὰ πολλῶν ἐνιαυτῶν, ὅπως ἐξαγάγῃ τοὺς μέσους ὄρους τῶν θερμομετρικῶν καὶ βαρομετρικῶν καταστάσεων· καὶ τέλος πάντων θέλει μὲν ἀφελῆσθαι ἐκ τούτου ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἡ δημοσία ὑγιεινὴ ὀλίγην ἰσχύιν ἔχει νὰ μεταβάλλῃ πρὸς καλὸν τῶν ἀνθρώπων τὰς μετεωρολογικὰς ιδιότητας τῆς ἀτμοσφαιρας. Ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας, τὰ κακὰ ὕδατα ἐπηρεάζουσι πολλῶ μᾶλλον τὸ σῶμα καὶ βλάπτουσι τοὺς χρωμένους, φθειροῦσι τὴν ὑγίαν των, τοὺς ἀποκαθιστάνουσι καχεκτικὰς καὶ προξενοῦσιν εἰς αὐτοὺς πᾶθη χρονικὰ. Διὰ τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον, πρὸς ὄφελος τῶν ἐνοικούντων τοὺς τόπους ἐκείνους, νὰ διαταχθῇ λεπτομερεστέρα ἔρευνα τῶν ὑδάτων καὶ νὰ ληθῆ πρόνοια πρὸς εἰσαγωγὴν καλιτέρων. Βεβαίως ἡ μεταβολὴ ἢ δυναμένη νὰ προκύψῃ εἰς τὴν ἀτμοσφᾶραν ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν ἢ ἀλλαγὴν τῆς καλλιεργείας, ἀπὸ τὴν αὐξήσιν ἢ στέρῃσιν τῶν δασῶν εἶναι μακρὰ καὶ δυσχερῆς, ἀλλ' ἡ ἀλλαγὴ τῶν ὑδάτων εἶναι ἔργον εὐκολώτερον, καὶ τὸ ὅποιον ἐνεργεῖ, ὄχι εἰς τὰς ἐπερχομένους γενεάς, ἀλλ' εὐθὺς εἰς αὐτοὺς τοὺς ζῶντας.

Τὰ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων καὶ τῆς κρᾶσεως αὐτῶν ἀναφερόμενα εἶναι ἀκριβῆ. Ἴσως ἡ σημείωσις τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ἐλάττωσιν τοῦ ἀληθοῦς, διότι οἱ χωρικοὶ, ἀδίκως ὑποπτεύομεθαί

τὴν καταγραφὴν ἐδίσταζον νὰ ἀναφέρωσιν ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς οἰκογενείας των, καὶ ἤθελον πάντοτε νὰ τὸν κρύπτωσιν.

Αἱ αἰτίαι τῶν νόσων χρῆζουσι πολλῆς μελέτης καὶ εἰς ταύτας τὸ διάγραμμα ἐμφαίνει τὴν μεγαλητέραν ἀτέλειαν. Πρῶτον μὲν δὲν διχαστέλλονται αἱ προδιαθετικαὶ αἰτίαι ἀπὸ τὰς ἀποτελεστικὰς. Εὐρίσκομεν ὑπὸ τὴν αὐτὴν κατηγορίαν, ὡς αἰτίας τῶν ἐνδημιῶν, τὰ ἔλη, τὰ κκκὰ ὕδατα καὶ τὴν ὑγρασίαν τοῦ κλίματος, καθὼς τὴν οἰνοποσίαν, τὴν ἀλμυροφαγίαν, τὴν ῥυπαρότητα, κ. τ. λ. Ἐξέυρομεν ἀκριβῶς ὅτι εἰς ὅσα μέρη τῆς Ἑλλάδος δὲν ὑπάρχουσιν ἔλη ἢ λιμνάζοντα ὕδατα, ἐκεῖ οἱ περιοδικοὶ πυρετοὶ σπανίζουσιν, ἢ εἶναι ἐλαφροὶ, δὲν ἔχουσι μισματικὸν χαρακτῆρα, παύουσιν ἐνίσταε διὰ φυσικῶν κρίσεων, σπανίως δὲ ἀπολείπουσι χρονικὰς ἀλλοιώσεις. Ὡς αἰτίαι ἄρα φέρουσιν αὐταὶ ὅμοια καὶ σταθερὰ ἀποτελέσματα. Ἄλλ' ἡ οἰνοποσία, ἢ ῥυπαρότης κ. τ. λ. καταγράφονται εἰς τοὺς πίνακας ὡς αἰτίαι ἐνδημιῶν διαφόρου εἶδους, περιοδικῶν πυρετῶν καὶ ρευματισμῶν, πνευμονιῶν καὶ παθῶν τοῦ δέρματος. Δὲν εἶναι βεβαίως αἰτίαι ἀποτελεστικαὶ τοσούτων διαφορῶν νόσων. Ἀνεφέραμεν τοῦτο ὡς παράδειγμα περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ διακριθῶσιν αἱ ἀποτελεστικαὶ καὶ ἄμεσοι αἰτίαι ἀπὸ ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐνεργοῦσιν εἰμὴ προδιαθέτουσαι τὰ σώματα, ἢ συνδυαζόμεναι μετὰ τῶν ἄλλων αἰτιῶν βοηθοῦσι τὴν ἐνέργειάν των. Καὶ ἐπειδὴ λόγον ἐποιήσαμεν περὶ τῆς οἰνοποσίας, (εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς τὸ εἶπωμεν ἐν παρόδῳ, ἀκράτως δίδονται πολλοὶ τοῦ λαοῦ), ἡμεῖς ἀρνούμεθα ὅτι συντείνει αὕτη, ὅσον λέγουσιν, εἰς τὴν γένεσιν τῶν νόσων ἐκείνων. Γινώσκομεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀκράτου οἰνοποσίας· προξενεῖ γαστρίτιδας χρονικὰς, συμφροτίσεις αἵματος εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ἐπικυζάνει τὴν σφοδρότητα ὅλων ἐν γένει τῶν φλεγμονῶν οἰουδήποτε σπλάγγχνου. Τοῦτο εἶναι βέβαιον. Δὲν πιστεύομεν ὅμως ὅτι ἡ μετρία χρῆσις τοῦ οἴνου εἶναι αἰτία ἀποτελεστικὴ, οὐδὲ προδιαθετικὴ τῶν περιοδικῶν πυρετῶν. Ἀφ' ὅτου ἐν Χαλκίδι ἐφύτευσαν ἀμπελώνας καὶ ἤρχισαν οἱ κάτοικοι γὰρ πίνωσιν οἶνον ἀθηνώτερον, οἱ περιοδικοὶ πυρετοὶ δὲν

πύξασαν, μάλιστα ἐμετρίασαν· καὶ οἱ αὐτόθι κατοικοῦντες Ὀθωμανοὶ παρέβαινον κατὰ τοῦτο τὴν ἐντολὴν τοῦ Κορανίου, νομίζοντες ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ οἴνου ἦτο προφυλακτικὸν κατὰ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν. Βεβαίως, ἕως ὅτου μετρίως πινόμενος ὁ οἶνος ὠφελεῖ εἰς τὸ σῶμα ὡς τονικόν, καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ μένει ἐντὸς τῶν φυσιολογικῶν ὅρων, βοηθεῖ τὴν δύναμιν ἐκείνην δι' ἧς τὸ σῶμα ἀντιδράττει εἰς τὰς νοσοεργούς αἰτίας, καὶ μάλιστα τὰς ἐξασθενητικὰς, ὁποῖαι εἶναι ὁ κάματος καὶ ἡ ψυχρὰ ὑγρασία, αἱ ὁποῖαι τῷ ὄντι προδιαθέτουσιν εἰς ἄκρον τὸ σῶμα εἰς τὴν προσβολὴν τῶν διαλειπόντων πυρετῶν. Τὴν μετρίαν χρῆσιν τοῦ οἴνου ἀπλοῦ ἢ φαρμακευτικῶς παρεσκευασμένου παρήγγειλον καὶ παραγγέλλουσιν ἔτι εἰς τοὺς ἀπὸ τῶν περιοδικῶν πυρετῶν ἀναρρώνοντάς, πρὸς ἀλλαγὴν τῶν ὑποστροφῶν, ὡσάκις ὅμως φλεγμονὴ τις σπλάγχχου δὲν ὑπάρχει· διότι τότε φέρει ἀντίθετον ἀποτέλεσμα· αὐξάνει καὶ παραταίνει τὴν φλεγμονὴν, ἡ δὲ φλεγμονὴ γίνεται αἰτία ἐπαναφέρουσα τὰς ὑποστροφὰς τῶν πυρετῶν.

Διὰ τοῦτο, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν αἰτιολογίαν τῶν ἐνδημιῶν, ἐπιθυμοῦμεν περισσοτέραν ἀνάlysιν καὶ ἀκρίβειαν. Πρῶτον νὰ διακριθῶσιν αἱ προδιαθετικαὶ ἀπὸ τὰς ἀποτελεστικὰς αἰτίας, ἔπειτα νὰ προσδιορισθῇ ποῖαι αἰτίαι φέρουσι πάντοτε ὅμοια ἀποτελέσματα, πῶς ἐνεργῶσι καὶ ὑπὸ τίνας ὁρους· πῶς συνδυαζόμενων τῶν αἰτιῶν ἀλλάσσει ὁ χαρακτὴρ τῶν ἐνδημιῶν, καὶ τέλος πάντων ποῖα εἶναι ἡ σφαῖρα τῆς ἐνεργείας ἐκάστης αἰτίας. Οἱ ἰατροστατιστικοὶ πίνακες τοῦτον ἔχουσι κύριον σκοπὸν νὰ φωτίσωσιν ἡμᾶς περὶ τῶν αἰτιῶν τῶν ἐνδημιῶν νοσημάτων, διότι τὰ εἶδη τούτων, τὰς ποικιλίας, τὰς μεταπτώσεις δὲν δύνανται νὰ περιγράψωσι πίνακες, ἀλλ' ἰδιαιτέροι ἱστορίαι. Ὅταν λόγον ποιήσωμεν περὶ τῶν αἰτιῶν, θέλομεν ἐκθέσει τὰς περὶ τούτων δόξας μας καὶ προτείνειν ζητήματα, τῶν ὁποίων τὴν λύσιν μόνῃ ἡ παρατήρησις δύναται νὰ δώσῃ.

Παύομεν ἤδη τὰς ἐπὶ τῶν πινάκων κρίσεις μας, ποιοῦντες μὲν πρῶτον τὸν προσήκοντα ἔπαιγον εἰς τοὺς ἀξιοτίμους συγχωροφρούς μας,

οί ὅποιοι εἰς τὴν σύνταξιν τῶν πινάκων ἐξεπλήρωσαν πᾶν ὄτι ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ἐπὶ τοῦ προταθέντος διαγράμματος, καὶ μὲ τὰ ἀτελῆ μέσα ὅσα εἶχον ἀνά χειρας. Ἐμβαίνομεν δὲ ἤδη εἰς τὸ προκειμένον, νὰ ἐξετάσωμεν α') τὸν ἐν Πελοποννήσῳ συμβαινόντα θάνατον καὶ τὸ εἶδος τῶν ἐνδημίων νόσων. β') Τὴν νοσολογικὴν τοπογραφίαν, ἧτοι τὴν κατὰ χώρας διάκρισιν τῆς ὑγιεινῆς ἢ νοσώδους καταστάσεως τῆς Πελοποννήσου. γ') Τὰς αἰτίας τῶν ἐπιχωρίων νόσων, καὶ δ') τοὺς νόμους ὑφ' οἷς ὑπόκειται ἡ κατάστασις τοῦ πληθυσμοῦ ἐν Πελοποννήσῳ.

I.

Θρησκεία ἐν Πελοποννήσῳ. — Γενικὸς χαρακτὴρ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐνδημίων.

Εἶναι πλάνη ἡ δόξα τῶν μελαγχολούντων ἐκείνων φιλοσόφων, οἱ ὅποιοι ἐπήνεσαν ὡς εὐδαίμονα διὰ τὸν ἄνθρωπον τὴν φυσικὴν λεγομένην κατάστασιν, καὶ παρέστησαν αὐτὴν εἰς τὴν φαντασίαν μὲ θελητήρια χρώματα. Πρὶν κοσμήσῃ τὴν γῆν ἡ χεὶρ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἔδαφος αὐτῆς εἶναι μὲ παράσιτα φυτὰ κεκαλυμμένον καὶ μὲ θάμνους διληπτήρας, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ζῶσι πλῆθος ἐντόμων ἐπιβλαβῶν ἢ ἰοβόλων ζώων· ἀλλαγῆς φέρει δάση ἀνεπιμέλητα ὅπου ἔχουσι τὰς φωλεὰς τῶν ἄγρια θηρία, ὥστε ἡ βλάστησις εἶναι εἰς τὰ ζῶα μᾶλλον ἢ εἰς τὸν ἄνθρωπον χρήσιμος. Τὸ δ' ὄμβριον ὕδωρ συρρέον εἰς τὰς κοιλάδας πλημμυρεῖ τὰ πεδία καὶ μὴ ἔχον διέξοδον σχηματίζει ἔλη, ἀφ' ὧν ἀναφύονται μίγματα ἀνθρωποφθόρα. Αἱ μεταβολαὶ τῆς ἀτμοσφαιρας, ἀντὶ νὰ συντελῶσι, πάντοτε πρὸς ὄφελος τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὰ περιοδικὰ κινήματα τῆς φύσεως, ἅτινα κατὰ τὰς ὥρας ἀναζωογονοῦσι τὸν βίον τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, βιάζουσι τὸν ἄνθρωπον ἢ περιορίζουσι τὴν ἐνεργειάν του, βιάζουσι αὐτὸν νὰ καταφεύγῃ εἰς δάση ἢ εἰς σπηλαια, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τοὺς χειμερινοὺς παγετοὺς καὶ τοὺς θερινοὺς καύσωνας. Ἄλλ' ὅταν προαδύει ὁ πολιτισμὸς, ὅταν ἐκτείνεται ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία ἐφαρμόσκει ὁσημέραι νέα μέσα

εὐκολίας καὶ παραγωγῆς, τότε ἡ γῆ μεταβάλλεται εἰς παράδεισον χειροποίητον, ἀφ' οὗ ὁ ἄνθρωπος συλλέγει χρυσοῦς καρποὺς πρὸς τροφήν καὶ ἡδονὴν αὐτοῦ, καὶ ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς, ἀντὶ νὰ γίνεταί ἐστία σήψεως τῶν λευπάνων ὅσα σπείρει ἢ φθορὰ, διατηρεῖ τὴν χλωρὰν τῆς βλάστησιν, πρὸς τροφήν τῆς ὁποίας χρησιμεύουσι τὰ ἀποτρίμματα τῶν παρελθουσῶν γενεῶν φυτῶν καὶ ζώων. Αὐλακὲς ὁδηγοῦσι τὰ ρεύματα τῶν ὑδάτων εἰς καλλιεργημένα πεδία ἢ τὰ συνάγουσιν εἰς τὰς ἐκροὰς τῶν· καὶ τέλος πάντων ὁ ἄνθρωπος διευθύνει τὰ κινήματα τῆς φύσεως πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν ἑαυτοῦ. Τότε αὐξάνει καὶ ὁ πληθυσμὸς, ἐκεῖ ὅπου ἐφαίνετο πρότερον, ὅτι ὀλίγοι οἰκῆτορες δὲν ἐδύνατο νὰ ζήσωσιν εἰμὴ δι' ἀμοιβαίας ἐριδος καὶ καταστροφῆς.

Ἡ δὲ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ γίνεται, οὐχὶ μόνον κατὰ λόγον τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν πόρων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν προφυλακτικῶν διατάξεων, δι' ὧν προλαμβάνεται ἡ γένεσις τῶν μισματικῶν νόσων, κωλύεται ἡ μετάδοσις τῶν κολλητικῶν καὶ μετριάζεται ἢ βραχύνεται τῶν ἐνδημιῶν. Προφανέστατον παράδειγμα ἔχομεν τὴν γενομένην ἀπὸ τεσσάρων αἰώνων ἐν Εὐρώπῃ βελτίωσιν τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως τῶν λαῶν. Ἡ ἰατρικὴ, τελειοποιήσασα τὰ μέσα τῆς διαγνώσεως καὶ βελτιώσασα τὴν θεραπείαν, δὲν ἔσωσε τόσους ἀσθενεῖς ἀπὸ τὸν θάνατον, ὅσους ἐπροφύλαξαν ἄνθρωποι αἱ λαοσῶμαι ὑπαγορεύσεις τῆς ἐπὶ τὰ δημόσια ὑγιεινῆς. Ἄλλοτε φρικτὰ ἐπιδημίαι, πανώλης, τύφοι, εὐφλογίαι καὶ λοιμοὶ παντὸς εἶδους διέβαινον τὴν Εὐρώπην, ἐρημοῦσαι πόλεις ὀλοκλήρους καὶ στρατόπεδα ἐξαρανίζουσαι, καὶ αὐτὰ τὰ ποντοποροῦντα πλοῖα ἔρημα ναυτῶν ἀπολείπουσαι ἐπὶ τῶν κυμάτων· εἰς τρόπον ὥστε οὐδὲ πόλεμοι μακροὶ καὶ φονικοὶ, οὐδὲ σεισμοὶ, οὐδὲ πλημμύραι, οὐδ' ἄλλαι καταστρεπτικαὶ τῆς φύσεως αἰτίαι ὄλαι συνάμα ἔφερον τόσον ὄλεθρον, ὅσον ἐπροξένισαν αἱ νόσοι αὗται, αἱ ὁποῖαι ἐν βραχεῖ, ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν, ἐθέριζον τὸ τρίτον ἢ τὸ ἕμισυ τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' οὓς ἐπέσκηπτον. Σήμερον ὅμως ἡ πανώλης δὲν διαβαίνει τὰ ὅρια τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, οἱ μισματικοὶ τύφοι

ἤλαττώθησαν, ὁ ἀπὸ τῶν εὐφλογιῶν καὶ τῆς φοινικίδος θάνατος εἰς ἄκρον ἐμετρίασεν, ἐξέλιπε σχεδὸν ἡ λέπρα, ἡ αἱματοκελαινώσις (scorbut), ἔγνω ἀγνωστος ἡ μελανὴ πανώλης, ὁ βρετανικὸς ἰδρῶς, ὁ οὐγγρικὸς πυρετὸς καὶ ἄλλαι νόσοι αἱ ὁποῖαι ἐπιδημικαὶ ἢ ἐνδημικαὶ ἐθάρυνον τὰς ἀνθρωπίνους τύχας. Διοικητικὰ μέτρα λαμβάνουσι πρόνοιαν περὶ τοῦ πορισμοῦ καὶ τῆς διανομῆς τῶν τροφῶν, ἵνα προληφθῶσιν, ὅσον ἐνεστίν, αἱ σιτοθεΐαι, αἱ ὁποῖαι καταστρεπτικαὶ ἀφ' ἐκυτῶν οὔσαι συνεπιφέρουσι πάντοτε καὶ θανατηφόρους ἐπιδημίας. Πάντα ταῦτα χρεωστοῦνται εἰς τὸν πολιτισμὸν, ὅστις ἐβελτίωσε τὴν τύχην τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ὁ πολιτισμὸς, λέγουσι, παρήγαγεν ἄλλα πάθη, ἰδίως τὰ ἀπὸ τῆς διαφθορᾶς, τῆς κραιπάλης καὶ τῆς ἀσωτείας προερχόμενα. Μὲ αὐτὸν ἤξησαν αἱ μανίαι, τὰ νευρικὰ πάθη ἅπαντα καὶ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου ἔγινε τόσῳ μᾶλλον βραχύς, ὅση αἱ δυνάμεις αὐτοῦ τάχιον ἀναπτύσσονται καὶ μᾶλλον δαπανῶνται ἐν τῷ βίῳ. Διότι οὐδὲν τι ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι καὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ πρόξενον, ὅτε μάλιστα ὁ ἄνθρωπος καταχρᾶται αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως ὁ κοινωνικὸς βίος δὲν πρέπει νὰ μετράται μὲ τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου, ἀλλὰ μὲ τὴν ποσότητα τῶν ἀπολαυῶν καὶ τὴν γενομένην χρῆσιν τῶν διανοητικῶν καὶ φυσικῶν δυνάμεων. Ἐξῆσε πλείον, ὅστις ἐξῆσε βέλτιον καὶ πλείονα ἐξεπλήρωσε πρὸς καλὸν τῶν ἄλλων καὶ ἑαυτοῦ. Τὰ φυτὰ ζῶσιν αἰῶνας ἀπαρασάλευτα καὶ τὰ ζῶα δὲν βελτιοῦσι ποτὲ τὴν τύχην των· μόνος ὁ ἄνθρωπος διατρέχει φάσεις μεταβολῶν, τῶν ὁποίων ἢ ἐπὶ τὰ χεῖρω ἢ ἢ ἐπὶ τὰ κρείττω ῥοπὴ ἐναπόκειται κατὰ μέρος εἰς αὐτόν. Οἱ φυσιολόγοι ἄς κρίνωσιν ἥσσαν ὑλικῶς τὸν ἄνθρωπον. Τὰ ἄλλα διωργανισμένα ὄντα ἔχουσι βίον ἀτομικόν· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος βίον κοινωνικόν. Καὶ ἐὰν προσέτι ὁ πολιτισμὸς ἐβράχυνε τὸν ἀτομικὸν μας βίον, ἤξησε τὴν πληθύν τῶν ὁμοίων μας, καὶ κατὰ τοῦτο ἡ φύσις εὕρισκει τὴν ἀμοιβὴν τῆς, διότι ἐν αὐτῇ τὸ μερικὸν καθυπεβλήθη εἰς τὸ γενικόν, τὸ ἄτομον εἰς τὸ εἶδος, τὸ εἶδος εἰς τὸ γένος, καὶ τὰ γένη ὅλα εἰς τοὺς γενικοὺς

νόμους οἵτινες διέπουν ἐπὶ τοῦ πλανήτου μας τὰ κινήματα τῆς φύσεως. Τὸ βέβαιον δὲ εἶναι ὅτι ἡ πρόοδος ἐνὸς τόπου φαίνεται διὰ τῆς πληθῆος αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς ὑγιεινῆς του καταστάσεως.

Ἡ ὑγιεινὴ ἢ νοσώδης κατάστασις ἐνὸς τόπου γινώσκειται ἀπὸ τὸν συμβαίνοντα εἰς τοὺς κατοίκους θάνατον. Ὅπου οὗτος εἶναι περισσότερος, τῶν ἄλλων ὄρων ὁμοίων ὄντων, ἡ χώρα εἶναι νοσωδεστέρα. Δι' ἔλλειψιν καταστατικῶν παρατηρήσεων δὲν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὸν ὅρον τῆς θνήσεως (mortalité) ἐν Πελοποννήσῳ. Τὸ μόνον ἐγγραφον, τὸ ὁποῖον γνωρίζομεν δημοσιευμένον ἀπαντᾶται εἰς τὸ στατιστικὸν περὶ Ἑλλάδος σύγγραμμα τοῦ Κ. Στρόγγ. Ἐξ αὐτοῦ ἐξαγομεν, ὅτι ὁ συμβᾶς κατὰ τὰ 1839 ἐν Πελοποννήσῳ θάνατος ἦτο 8,192 ψυχῶν, ἐξ ὧν

ἀπὸ γενέσεως μέχρι	10 ἐτῶν ἡλικίας,	4,049 ἦτο:	49, 5 0 0
ἀπὸ 10 ἐτῶν ἡλικίας μέχρι	20	727	— 8, 9 —
ἀπὸ 20 — — —	30	624	— 7, 6 —
ἀπὸ 30 — — —	40	586	— 7, 2 —
ἀπὸ 40 — — —	50	512	— 6, 2 —
ἀπὸ 50 — — —	60	631	— 7, 7 —
ἀπὸ 60 — — —	70	487	— 5, 9 —
ἀπὸ 70 — — —	80	353	— 4, 3 —
ἐπέκεινα τῶν	80	223	— 2, 7 —
		8,192	100

Ἐκ τῶν 8,192 ἀποθνόντων ἦσαν ἄρρένες 4,503, θήλεα 3,689. Συμφώνως μὲ τὸν γενικὸν τῆς θνήσεως νόμον, ἔγεινε λοιπὸν περισσότερος θάνατος εἰς τὸ ἀρσενικὸν παρὰ εἰς τὸ θηλυκὸν φύλον. Πρέπει ὅμως νὰ διακρίνωμεν τὴν διαφορὰν ταύτην κατὰ τὰς ἡλικίας. Ἀπὸ γενέσεως μέχρι 60 ἐτῶν ἡλικίας, ἀπέθανον ἄρρένες μὲν 4002, θήλεα δὲ 3127. Ὑπὲρ τῶν 60 ἐτῶν ὅμως ἀπέθανον περισσότεραι γυναῖκες (562) παρὰ ἄνδρες (501)· διότι πολλοὺς ἐκ τούτων εἶχον φθάσει οἱ πόλεμοι τῆς ἐπαναστά-

σεως. Εἰς τὰ 1840 ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι γυναῖκες ἡλικίας ὑπὲρ τῶν 24 ἐτῶν 209,771, ἄνδρες δὲ ὁμήλικες 203,622· ὥστε ὑπερῆχον τὸν ἀριθμὸν αἱ γυναῖκες κατὰ διαφορὰν 6,149.

Διὰ τὴν γνωρίσωμεν ἤδη ποῖος εἶναι ὁ ὄρος τῆς ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὰ 1839 συμβάσεως θνήσεως, πρέπει νὰ συγκρίνωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν θανόντων πρὸς τὴν πληθὺν τῶν κατοίκων. Κατὰ δυστυχίαν δὲν ἔχομεν καταγραφὴν δημοσιευμένην τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει κατοίκων τῆς Πελοποννήσου (α). Δὲν ἔχομεν εἰμὴ μίαν τῶν 1838, ἣτις ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς ἱατροστατιστικοὺς πίνακας, καὶ ἄλλην τῶν 1840, ἐμπεριεχομένην εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Κ. Στρόγγ. Καθυποβάλλομεν ἐνταῦθα καὶ τὰς δύο ὑπ' ὄψιν.

Πίναξ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πελοποννήσου.

Διοικήσεις	Πληθυσμὸς ἐν ἔτει 1838, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς ἱατροστατιστικοὺς πίνακας.	Πληθυσμὸς ἐν ἔτει 1840, ὡς εὐρίσκειται εἰς τὴν καταστατικὴν τοῦ Κ. Στρόγγ.
Κορινθίας	28,788	30,292.
Ἀχαΐας	28,261	33,190.
Ἠλείας	32,634	37,292.
Τριφυλίας	30,721	36,607.
Πυλίας	12,067	12,876.
Μεσσηνίας	32,342	34,221.
Λακωνίας	32,683	35,535.
Ἀρκαδικῆς	39,095	40,950.
Ἀργολίδος	28,692	30,702.
	265,283	294,665.

(α) Καίτοι δημοσιευθέντες κατὰ τὰ 1839, οἱ πλεῖστοι τῶν πινάκων συνετάχθησαν κατὰ τὰ 1838, (ὡς δηλοῦται ἀπὸ τὰς χρονολογίας τῶν ὑπογραφῶν τῶν διοικητικῶν ἱατρῶν), καὶ σημειῶσι τὸν ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔτει ὑπάρχοντα πληθυσμὸν.

	μεταφορά	265,283	273,665.
Ἐρμιονίδος		6,686	(α)
Τροιζηνίας		1,696	(α)
Κοναίθης		36,710	37,394.
Μαντινείας		48,310	54,312.
Γόρτυνος		(β)	48,133.
		<hr/>	<hr/>
Ὀλική ποσότης		358,685	431,504.

(α) Τῆς Ἐρμιονίδος καὶ Τροιζηνίας τοὺς κατοίκους παρέλειψεν ὁ πίναξ τοῦ Κ. Σπρόγγ ἀπὸ τὸν πληθυσμὸν τῆς Πελοποννήσου, καὶ τὸν συγκατέλεξε μὲ τὸν πληθυσμὸν τῶν Πετσῶν καὶ τῆς Ἰθάρας, τῶν ὁποίων αἱ ἐπαρχίαι ἐκεῖναι ἀποτελοῦσι μέρος κατὰ τὸν διοικητικὸν ὄργανισμὸν. Ἀλλὰ συνάγοντες ἀπὸ τοὺς ἰατροστατιστικοὺς πίνακας τὸν πληθυσμὸν τῆς Πελοποννήσου, ἀφῆραμεν ἀπὸ τῶν διοικήσεων Ἰθάρας καὶ Πετσῶν τοὺς δήμους τῆς Τροιζηνίας καὶ τῆς Ἐρμιονίδος, ὡς ὑπαγομένους γεωγραφικῶς εἰς τὴν Πελοπόννησον.

(β) Ἰατροστατιστικὸς πίναξ τῆς Γόρτυνος δὲν ἐξεδόθη οὐδεὶς ἄρα τῶν ἀνωθεν πινάκων μᾶς δίδει ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου, οὔτε τῶν 1838, οὔτε τῶν 1840. Εἶναι ἀμφοτέρωι ὑποδεέστεροι τοῦ ἀληθοῦς πληθυσμοῦ.

Ἐν δυνάμει δὲ οὔτε τὴν διαφορὰν τῶν κατὰ τὰς δύο ταύτας ἐποχὰς πληθυσμῶν νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς. Τὸν τῆς Γόρτυνος ἐν ἔτει 1838 δὲν ἔχομεν. Διὰ νὰ εὐρωμεν ὅμως τουλάχιστον τὴν ὡς ἔγγιστα διαφορὰν, εἰς τὸν κατὰ τοὺς δημοσιευθέντας πίνακας προκύπτοντα πληθυσμὸν τῆς Πελοποννήσου, προστιθέμεθα τὸν τῆς Γόρτυνος, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Κ. Σπρόγγ, εἰς δὲ τὸν πίνακα τούτου προστιθέμεθα τὸν πληθυσμὸν Ἐρμιονίδος καὶ Τροιζηνίας. Ἐχομεν οὕτω,

πληθυσμός τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὰ 1838,	
μὴ συμπεριλαμβανομένης τῆς διοικήσεως Γόρτυνος	358,685
πληθυσμός τῆς Γόρτυνος κατὰ τὰ 1840	48,133

ὅλική ποσότης 406,818

πληθυσμός τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὰ 1840,	
μὴ συμπεριλαμβανομένης τῆς Ἐρμιονίδος καὶ Τροιζηνίας	431,504.
πληθυσμός Ἐρμιονίδος κατὰ τὰ 1838	6,686
— Τροιζηνίας	1,696.

ὅλική ποσότης 439,886

Αὐξήσις ὡς ἔγγιστα τοῦ πληθυσμοῦ ἐντὸς δύο ἐτῶν 33,068

Ἡ ὡς ἔγγιστα αὕτη αὐξήσις διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀληθῆ κατὰ δύο ἢ τρεῖς χιλιάδας, διότι μόνον ἡ ἐντὸς τῶν δύο ἐτῶν διαφορὰ τοῦ πληθυσμοῦ Γόρτυνος, Τροιζηνίας καὶ Ἐρμιονίδος εἶναι εἰς ἡμᾶς ἀγνωστος. Πρόκειται ἤδη νὰ παραλληλίσωμεν μὲ ἓνα ἐκ τῶν δύο τούτων πληθυσμῶν τὴν ἐν Πελοποννήσῳ συμβᾶσαν θνήσει κατὰ τὰ 1838· λαμβάνομεν ὡς καταλληλότερον τὸν παρὰ τῷ Κ. Στρώγγ, ὡς ἐμπεριέχοντα τὸν πληθυσμὸν ὅλων τῶν διοικήσεων, εἰς τὰς ὁποίας παρατηρήθη ἡ θνήσις. Ἐκ τούτου τοῦ παραλληλισμοῦ θέλομεν ἐξαγάγει τὰς ἀναλογίας τῶν θνήοντων πρὸς τοὺς ζῶντας, ὄχι βεβαίως τόσον ἀκριβῶς, ὅσον ἤθελε γίνεαι ἐὰν εἴχομεν τὸν ἐν ἔτει 1838 ὑπάρχοντα πληθυσμὸν. Διὰ τοῦτο ἄς εὐχώμεθα τὴν ἀκριβείαν καὶ συνέχειαν τῶν καταστατικῶν παρατηρήσεων· διότι τότε δὲν θέλομεν εἶσθαι ὑποχρεωμένοι νὰ βιάζωμεν τοὺς παραλληλισμοὺς, διὰ νὰ εὐρίσκωμεν τοὺς ὡς ἔγγιστα ὄρους, ἀλλὰ θέλομεν ἔχει καταγραφήν ἀκριβῆ, καὶ δίδουσαν κατ' ἔτος τὴν ἐκτίμησιν τοῦ πληθυσμοῦ, τῆς αὐξήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς θνήσεως. Περὶ δὲ τούτων θέλομεν ἀναφέρει πάλιν ἰδίως.

Ήναιξ κατά διοικήσεις τῆς θνήσεως παραλληλι-
ζομένης μὲ τὸν πληθυσμὸν.

Διοικήσεις.	Ἀριθμὸς ἀπο- θνήσκοντων ἐν ἔτει 1839	Πληθυσμὸς ἐν ἔτει 1840	Ἀναλογία τῶν ἀποθνήσκοντων πρὸς τὸν πληθυσμὸν.
Ἀργολίδος	966	30,702	1: 31,7.
Ἀχαΐας	923	33,190	1: 35,8.
Ἠλείας	833	37,292	1: 44,7.
Μεσσηνίας	735	34,221	1: 46,5.
Κορινθίας	639	30,292	1: 47,4.
Λακεδαιμονίας	689	40,950	1: 59,2.
Κυναΐθης	615	37,394	1: 60,8.
Γόρτυνος	784	48,133	1: 61,3.
Μαντινείας	851	54,312	1: 63,8.
Λακωνίας	529	35,535	1: 67,1.
Τριφυλίας	483	36,607	1: 75,7.
Πυλίας	145	12,876	1: 88,8.
ὅλικ. ποσότη.	8,192	431,504	1: 52,6.

Ὁ μέγιστος λοιπὸν ὄρος τῆς θνήσεως ἦτον ἐν Ἀργολίδι, ἐπειδὴ ἀπέθανον 1 ἀνὰ 31 κάτοικον· ὁ ελάχιστος ἐν Πυλίᾳ 1: 88· ὁ μέσος δὲ ὄρος καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον ἦτο 1: 52.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑποληφθῶσιν οἱ ὄροι οὗτοι ὡς γενικοὶ μέσοι ὄροι. Πρῶτον μὲν πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ἐσυγκρίναμεν τὴν θνήσιν τῶν 1839 μὲ τὸν πληθυσμὸν τῶν 1840. ὥστε ὁ ὄρος τῆς θνήσεως 1: 52 καταντᾷ πραγματικῶς 1: 51. Ἄλλὰ καὶ οὗτος ἀκόμη ὁ ὄρος εἶναι μικρὸς, διότι ἐὰν ἡ θνήσις ἔμενε πάντοτε ἐντὸς αὐτῶν τῶν ἀναλογιῶν, εἰς τὴν Πελοπόννησον ἤθελε συμβαίη πολλὰ ὀλιγώτερος θάνατος παρὰ εἰς τὰ πλεῖστα τῆς Εὐρώπης μέρη. Ἴσως τὸ ἔτος τῶν 1839 διῆλθε λίαν ὑγιεινόν· ὅπως καὶ ἂν ἦναι ὅμως εἰς ἡμᾶς φαίνεται πιθανόν ὅτι ἡ θνήσις, ἐν Πελοποννήσῳ ἐκ-

τιμωμένη ἀνά δεκαετίαν, εἶναι μεγαλύτερα ἐκείνης τὴν ὅποιαν δεικνύουσιν αἱ ἄνω ἀναλογίαι.

Ἄς ἐξετάσωμεν ἤδη τὰ εἶδη τῶν ἐνδημιῶν, τὰ ὅποια προξενοῦσι τὸν περισσότερον θάνατον.

Ἐκ τῶν ἰατροστατιστικῶν πινάκων ἐξάγεται, ὅτι ὁ γενικώτερος χαρακτήρ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐνδημιῶν εἶναι ὁ τῶν περιοδικῶν πυρετῶν. Οὗτοι δὲ προσβάλλουσι ποτὲ μὲν ἀπλοῖ, ποτὲ δ' ἐπιπλεγμέναι, ἄλλοτε προηγούνται ἢ ἔπονται ἄλλα νοσήματα. Ἀπλοῖ εἶναι σπάνιοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐμφαίνονται χολερικοί, ἢ γαστρικοί, ὥστε ὑπερέχει ὡς στοιχεῖον ἐν αὐτοῖς ὁ ἐρεθισμὸς τῶν σπλάγγων τῆς κοιλίας, τοῦ στομάχου καὶ τῶν ἐντέρων, τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ σπληνός καὶ ἡ πολυχολία. Ἐξ ὅλων τῶν εἰδῶν αὐτῶν σπανιώτερος εἶναι ὁ μυξώδης (feb. int. mucoosa), οὔτε παρατηρεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἐνήλικας, ἀλλ' εἰς βρέφη ἐξησθενημένα ἤδη ὑπὸ πολλῶν ὑποτροφῶν. Τελευταῖον ὑπάρχουσι οἱ κακοήθεις. Ἐκ τούτων συνεχέστεροι εἶναι οἱ προσβάλλοντες τὴν κεφαλὴν, ἦτοι ὁ καροτικός, ἢ ληθαργικός, ἢ ἀποπληκτικός εἰς τοὺς ἐνήλικας, ὁ ληθαργικός καὶ ὁ ἐπιληπτικός ἢ σπασμωδικὸς εἰς τὰ βρέφη. Μετὰ τούτους συνεχέστεροι εἶναι οἱ προσβάλλοντες τὰ κοιλιακὰ σπλάγγνα, ὁ ἐμετικός, ὁ χολερικός, ὁ δυσεντερικός, ὁ αἱματηρὸς ἢ μελανοχολερικός (f. int. pernicioosa suberuenta), πρὸς τούτοις ὁ ἀλγώδης. Τὰ δ' ἄλλα εἶδη ὀλεθρίων εἶναι σπάνια, καὶ σποράδιον φαίνονται, ἐνῶ τὰ μνησθέντα εἰς τινὰς τόπους καὶ κατὰ τινὰς χρόνους ἐπισκῆπτουσι ὡς ἐπὶ δῆμια, καταλαμβάνοντα ἐνταυτῷ πολλοὺς πάσχοντας. Ὁ ἰατρός Κ. Γαλάτης ἀνέφερε εἰς τὸν Ἀσκληπιῶν (α) ἓνα ὀλέθριον καροτικόν, ὅστις ἐπιδημῖος ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Λακωνίαν καὶ τὴν Μεσσηνίαν, κατὰ τὸν Αὐγούστον καὶ Σεπτέμβριον τῶν 1841, καὶ ἐπέφερεν ὀλεθρον πολλὸν ἐξόχως εἰς τὰ βρέφη, τὰ ὅποια σπικνίως ἀντεῖχον εἰς τὸν δεύτερον παροξυσμόν.

(α) Ὅρα Νέον Ἀσκληπιῶν. φυλ. δ. σελ. 110.

Οι περιοδικοί πυρετοὶ ἐνδέχεται νὰ ἐπιπλέκωσι καὶ ἄλλα νοσήματα, ἰδίως δὲ τὰς φλεγμονάς. Ἄλλοτε ἕνεκα τοῦ χαρακτήρος των ἢ τῆς κακῆς θεραπείας μεταβάλλονται εἰς συνεχεῖς, καὶ τότε ὑπάρχει ἐστία τις φλεγμονῆς διατηροῦσα τὸν συνεχῆ πυρετόν. Ὅταν δὲ ὁ περιοδικὸς πυρετὸς μετέβῃ εἰς συνεχῆ, τούτου διαλυθέντος ἀναφαίνονται τὰ περιοδικὰ κινήματα.

Οἱ πυρετοὶ οὗτοι ἔχουσι διάφορον μορφήν καὶ βαρύτητα, κατὰ τὰς ὥρας καθ' ἃς ἐπικρατοῦσιν. Οἱ τοῦ ἔαρος εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φλογιστικῶν χαρακτήηρος, ἐλαφρότεροι καὶ κρίνονται συγχῶς αὐτομάτως δι' ἀρθήνων ἰδρώτων καὶ ἐκθύματος ἐπὶ τῶν χειλέων ἢ κεγχρίτιδος. Οἱ τοῦ θέρους εἶναι βαρύτεροι, γαστροχολερικοῦ εἶδους· σπανίως κρίνονται αὐτομάτως καὶ συχνὰ γίνονται συνεχεῖς, ἐὰν ἰατρικὴ βσθήεια δὲν ἐλαττώσῃ τὴν σφοδρότητά των, ἀφαιρῶσα τὰς ἐπιπλοκάς καὶ διαλύουσα τοὺς τοπικοὺς ἐρεθισμοὺς. Βαρύτατοι, ἐπιπεπλεγμένοι, κακοήθεις εἶναι οἱ τοῦ φθινοπώρου ἀπὸ Αὐγούστου μεσοῦντος μέχρι καὶ ἐντὸς τοῦ Ὀκτωβρίου. Συγχῶς δὲ οἱ ὑπ' αὐτῶν προσβληθέντες τοὺς ἔχουσι δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος καὶ ἀπαλλάττονται μόνον τὸ ἀκόλουθον ἔαρ. Ὡστε οἱ πυρετοὶ ἐκεῖνοι γίνονται τρόπον τινα χρόνιοι. Ἄλλ' ἐντὸς τοῦ χειμῶνος ἐκπίπτουσι τῆς σφοδρότητός των, γίνονται ἐλαφρότεροι, ἀπλούτεροι, συντομώτεροι εἰς τοὺς παροξυσμοὺς των καὶ ἦσσαν συντελεεῖς εἰς τὸ νὰ συνεπιφέρωσι τοπικὰς φλεγμονάς, ἐὰν ἤδη αὐταὶ δὲν ἐσχηματίσθησαν. Συνήμα μὲ τοὺς περιοδικούς πυρετούς ἐπικρατοῦσι καὶ οἱ συνεχεῖς, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι τὰς αὐτὰς μορφὰς τῶν περιοδικῶν, διαφέροντες κατὰ τὸν τύπον, προσβάλλουσι παρομοίως τὰ αὐτὰ συστήματα, τὰ αὐτὰ σπλάγγνα, καὶ ἐμφαίνουσι τὰς αὐτὰς διαφορὰς συμπτωμάτων, διὰ τὰς ὁποίας διεκρίθησαν τὰ εἶδη τῶν περιοδικῶν μὲ τὰ ὀνόματα φλογιστικῶν, γαστρικῶν, χολερικῶν, κ. τ. λ. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι, ὅτι τὰ εἶδη τῶν ἐνδημίων συνεχῶν πυρετῶν παραλλάσσουσι ταυτοχρόνως μὲ τὰ τῶν περιοδικῶν. Τούτο ἐνδεικνύει κοινὴν τινα αἰτίαν προξενούσαν καὶ τοὺς μὲν καὶ τοὺς δέ. Καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη γίνεται πιθανωτέρα, ἐὰν

παρατηρήσωμεν, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διαλυόμενοι οἱ συνεχεῖς πυρετοὶ μεταβάλλονται εἰς διαλείποντας παροξυσμούς.

Οἱ περιοδικοὶ πυρετοὶ ὅταν πολὺν καιρὸν διαρκέσωσιν εἰς τὸ σῶμα, ἀπολείπουσιν πολλάκις βλάβας εἰς τὰ σπλάγχνα. Συνεχέστεραι ἐκ τούτων εἶναι αἱ ἐμφράξεις τοῦ σπληνὸς καὶ τοῦ ἥπατος, ἐξ ὧν συμβαίνει καὶ ἕκτερος καὶ ἀσκήτης ὕδρωψ· πρὸς τούτοις γαστρίτιδες· χρονικαί· φέρουσι δὲ καὶ ἰδιαιτέρους τινὰς ρευματισμούς, ὅταν αἱ λειτουργίαι τοῦ δέρματος δὲν ἐπανῆλθον εἰς πλήρη ἐνέργειαν, ἀλλ' ἠλαττώθησαν ἐπηρεασθεῖσαι διὰ πολλοῦ ὑπὸ ψυχρᾶς ὑγρασίας, ρευματισμούς, ἔχοντας ἴδιον χαρακτῆρα καὶ ἀπαιτοῦντας ἰδιαιτέραν θεραπείαν. Ἐνίοτε δὲ ἡ κρᾶσις αὐτῆ τοῦ αἵματος ἀλλοιοῦται μετὰ τοὺς μακροχρονίους διαλείποντας πυρετούς. Ἡ ποσότης του καθόλου ἐλαττοῦται. Ἡ δὲ ἀλλοίωσις τῆς ποιότητος του ἐμφαίνεται εἰς δύο διαφόρους διαθέσεις, τὴν ὀρρώδη (sierosa) καὶ τὴν αἵματοκελαινωτικὴν (scorbutica). Εἰς τὴν ὀρρώδη διάθεσιν, τὸ πρόσωπον γίνεται χλωρὸν, περυσιωμένον· τὸ δῆμα, τὰ χεῖλη, ἡ γλῶσσα ὠχρά· ὁ κυψελώδης ἰστός χαλαροῦται· τὸ σῶμα μαραίνειται· φέονται ὑδρωπικαὶ ὑπερδιακρίσεις εἰς τὸν κυψελώδη ἰστόν ἐκείνων τῶν μερῶν, ὅπου ἡ κυκλοφορία εἶναι ἀσθενεστέρα· διὰ τοῦτο αἱ χεῖρες, οἱ πόδες, τὰ βλέφαρα γίνονται οἰδηματώδη, τελευταῖον δὲ καὶ γενικὸς ὕδρωψ ἀνὰ σάκα σχηματίζεται· αἱ δυνάμεις τοῦ σώματος ἐκπίπτουσι· τὰ μέλη λύνονται· ἔχουσιν οἱ ἀσθενεῖς ἀκαταμάχητον κλίσιν πρὸς ἀκίνησιν καὶ δὲν ἀναλαμβάνουσι ποσῶς δυνάμεις ἀναπανόμενοι· ἡ ἀναπνοὴ των γίνεται κεκμηκυῖα· ὁ ἰδρῶς ἐκλείπει· τὰ οὖρα σπάνια, λευκά, διαφανῆ. Εἰς τὴν διάθεσιν ταύτην τὸ αἷμα πτωχεύει καὶ κατὰ τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὴν ποιότητα· ἐλαττοῦται ἡ ἰνώδης ὕλη καὶ ὑπερέχει ἀναλόγως ἡ ποσότης τοῦ ὀρροῦ· ἴσως καὶ αὐτὴ ἡ χρωματιστικὴ ὕλη καὶ ὁ ἐν τῷ αἵματι σίδηρος ἐλαττοῦνται ὡς εἰς τὴν χλωρόσιν, μεθ' ἧς ἡ ὀρρώδης διάθεσις ἔχει πολλὴν ἀναλογίαν· ἀλλ' εἰς τὴν ὀρρώδη διάθεσιν ἡ ἀλλοίωσις τοῦ αἵματος εἶναι δευτερογενής. Μᾶλλον δὲ τὰ βρέφη ὑπόκεινται εἰς τοιαύτην ἐκφυλίσιν, διότι ὁ ὄργανισμὸς αὐ-

τῶν ἔχει ἀνάγκην μεγίστην ἀναπληρώσεως τῆς δαπάνης αἵματος καὶ δυνάμεων, ἡ ὁποία γίνεται οὐχὶ μόνον πρὸς τροφήν ἀλλὰ καὶ πρὸς αὔξησιν τοῦ σώματος. Οἱ δὲ περιοδικοὶ πυρετοὶ, ἐπὶ μακρὸν διαρκοῦντες, ἀλλοιοῦντες τὴν χώνευσιν καὶ τὴν κυκλοφορίαν καὶ φθείροντες τὴν τροφήν τοῦ σώματος, ταχέως καταπτῶσι τοὺς μικροὺς ἀσθενεῖς εἰς μίαν ἀληθῶς χλωροτικὴν κατάστασιν.

Τὴν δὲ σχέσιν τῶν πολυχρονίων περιοδικῶν πυρετῶν μετὰ τὴν αἱματοκελαινώσιν, ταύτης δευτερογενῶς ἐξ ἐκείνων γενομένης, δὲν ἐσημείωσαν οἱ νεώτεροι ὅσον οἱ ἀρχαῖοι. Ὁ Ἴπποκράτης, Παῦλος ὁ Αἰγινήτης καὶ ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τῶν Ἑλλήνων ὁ Πλίνιος περιέγραψαν μίαν καχεξίαν, προξενουμένην ὑπὸ πολυχρονίων πυρετῶν καὶ τῆς χρήσεως ψυχρῶν, ἀκαθάρτων καὶ σκληρῶν ὑδάτων, καὶ ἔχουσαν μεγίστην ὁμοιότητα μετὰ τῆς αἱματοκελαινώσεως. Οὐδεὶς δύναται νὰ παραγνωρίσῃ τὴν συνύπαρξιν τῆς καχεξίας ταύτης μετὰ τῶν ἐμφράξεων τοῦ σπληνός, εἰς τὴν περιγραφὴν ἐνὸς πάθους, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει ὁ Ἴπποκράτης ὑπὸ τὸ ὄνομα « σπλην μέγας ». Ταύτην τὴν νόσον εἰκονίζων ὁ Κῶος ἀναφέρει, ὅτι τὰ οὖλα ἐξελκοῦνται, οἱ ὀδόντες κλονοῦνται καὶ πίπτουσι, τὸ στόμα πνέει δυσῶδες, τὸ δέρμα γίνεται πελιδνόν, ἔλκη φύονται εἰς τὰς κνήμας, καὶ τὰ μέλη γίνονται ἀδρανῆ πρὸς κίνησιν. Τοὺς αὐτοὺς χαρακτηρὸς ἀποδίδει Παῦλος ὁ Αἰγινήτης εἰς τὸ πάθος τοῦ σπληνός, τὸ ὁποῖον αὐτὸς ὀνομάζει « σκίρωσιν » ὁ δὲ Πλίνιος καὶ ὁ Στράβων « στομακάκην » τὸ πάθος ἀποκκλοῦσι. Βεβαίως τὰ ρηθέντα συμπτώματα μετ' οὐδεμιᾶς ἄλλης νόσου ὀμοιάζουσι, εἰμὴ μετὰ τῆς αἱματοκελαινώσεως. Φαίνονται δ' ἐνταῦθα ὡς συνυπάρχοντα μετὰ τοῦ μεγάλου σπληνός ἀμφότερα ἀποτελέσματα πολυχρονίων πυρετῶν ὄντα. Ἐὰν δὲ ἀλλαγῶ τῆς Εὐρώπης δὲν ἐμφαίνεται ἡ αἱματοκελαινώσις τόσον συχνά μετὰ τοὺς περιοδικούς χρονίους πυρετοὺς, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν πόσον ἐκεῖ ἐβελτιώθη ἡ ὑγιεινὴ τοῦ λαοῦ καὶ πόσον ἡ ἰατρικὴ ἐβράχυνε τὴν διάρκειαν τῶν πυρετῶν, τῶν ὁποίων ἡ θεραπεία ἐπὶ Ἴπποκράτους ἐμελλε νὰ ᾖναι ἀτελεστάτη καὶ ἀβέβαιη. Οἱ πρὸ δύο αἰώνων ἰατροὶ ἀνεγνώρισαν

φλητῶς, ὡς μίαν τῶν αἰτιῶν τῆς αἵματοκελαινώσεως, τοὺς μικρο-
 χρονίους διαλείποντας πυρετοὺς, εἰς δὲ τὰ ἐλώδη μέρη τῆς Ἑλλά-
 δος, ἰδίως δὲ ὅπου οἱ κάτοικοι δὲν ἔχουσιν ἰατρικὴν βοήθειαν
 καὶ τὴν ὑγιεινὴν τοῦ σώματος καθόλου παραμελοῦσι, δύναται τις
 καὶ σήμερον νὰ θεωρήσῃ, ἀπαραλλάκτως ὡς παρετήρησεν ὁ Ἱππο-
 κράτης, τὴν στομακῆκην συνυπάρχουσαν μετὰ τῶν ἐμφράξεων τῶν
 ὑποχονδριακῶν σπλάγγων.

Τοιαῦται εἶναι αἱ ἀλλοιώσεις τὰς ὁποίας οἱ περιοδικοὶ πυρετοὶ
 ἀπολείπουσιν, ἀλλ' αἱ συνεχέστεραι πασῶν εἶναι αἱ ἐμφράξεις τοῦ
 ἥπατος καὶ τοῦ σπληνός· ὥστε δύναται τις μὲ πολλὴν πιθανότητα
 νὰ συμπεράνῃ περὶ τῆς σφοδρότητος καὶ βαρύτητος τῶν ἐντι-
 δοθέντι χωρὶς τῆς Ἑλλάδος ἐνδημούντων περιοδικῶν πυρετῶν,
 ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν αὐτῷ ἐμφρακτικῶν. Τόσον φθείρουσι τὴν
 ῥώμην καὶ εὐρωστίαν τοῦ σώματος οἱ μiasματικοὶ περιοδικοὶ πυρε-
 τοὶ καὶ τοῦ χρώματος τὸ ἀνθρόν, τοιαύτας δὲ ἀλλοιώσεις προξε-
 νοῦσιν εἰς τὸ σῶμα, ὡς καταλείπουσιν ἐν στήγμα, διὰ τοῦ ὁποίου
 καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἰατρικῆς ἄμοιρος διακρίνει τοὺς ὑπὸ τῶν πυρετῶν
 κατασχεθέντας. Διότι ἡ χροιά τῆς ὄψεως γίνεται χλωρά, ἰκτεριώ-
 δικε, ἀμυρά· οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου σκληροὶ, τραχεῖς καὶ
 ἰσχυροί· εἰσδύονται οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὰ βλέφαρα περιστέφονται
 μὲ πελιδνὸν κύκλον· ἡ ῥίς λεπτύνεται· τὰ χεῖλη γίνονται ἰσχνά,
 ξηρά, ὠχρά, καὶ τὸ πρόσωπον ὅλον ὡς ἀνδρὸς κεκμηκός καὶ
 ἐπτοημένου· τὸ δέρμα εἶναι ξηρὸν καὶ τραχύ· ἡ εὐεξία ἐκλείπει,
 τὰ ἄρθρα, αἱ ὀσφῦς, ὁ τράχηλος ἰσχναίνουσι καὶ λεπτύνονται·
 ἐξέχουσιν αἱ κλεῖδες καὶ αἱ ὠμοπλάται καὶ διαγράφονται ἐπὶ τοῦ
 θώρακος αἱ πλευραὶ καὶ οἱ μῦς τῆς ἀναπνοῆς· ἡ δὲ κοιλία τόσον
 ἐξογκοῦται ὅσον τὰ ἄρθρα φθείρονται· πίπτουσιν αἱ τρίχες τῆς
 κεφαλῆς· ἐκλείπουσιν αἱ δυνάμεις· ἡ ἀναπνοὴ εἶναι συχνή, βρα-
 χειᾶ, ὑψηλῆ, θωρακική· οἱ μυκτῆρες διαστέλλονται ὅταν οἱ νο-
 σοῦντες ὁμιλοῦσιν ἢ βαδίζουσιν. Οἱ κάμωντες γίνονται ἀδρανεῖς,
 νωθροί· τὰ κινήματά των δὲν ἔχουσιν ἐλαστικότητα· εἶναι βαρέα,
 βραδέα, κεκμηκῶτα. Ἐὰν αἱ ἐμφράξεις ἔσπερον ἰκτερον ἢ ὕδρωπα,

ἡ εἰκὼν καθίσταται λυπρωτέρα. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ ἐξωτερικοὶ χαρακτῆρες δι' ὧν γινώσκονται οἱ ἐμφρακτικοί. Ἀλλὰ καὶ πάντες σχεδὸν οἱ ἐνοικοῦντες εἰς ἐλώδη μέρη, τὰ ὁποῖα μαστίζουσι οἱ μiasματικῆ διαλείποντες πυρετοί, καίτοι ὑπ' αὐτῶν μὴ κατασχεθέντες, φέρουσι ἴδιον τινα χαρακτῆρα. Σπανίως ἔχουσι τὸ εὐχρουν τοῦ προσώπου καὶ τὸ καθαρὸν καὶ μαλακὸν τοῦ δέρματος· σπανίως ὁ ὀφθαλμὸς των εἶναι στυλπνὸς καὶ ὄξυς. Ἔχουσι ὄψιν ἰκτεριώδη καὶ ξηρὰν, ὀλίγην ζωηρότητα. Καθόλου οἱ περὶ τὰ ἔλη ἐνοικοῦντες ἔχουσι τὸν νοῦν ἀμβλὺν καὶ ὑποπτον καὶ δειλὸν, ὀλίγην ἔχουσιν αἰσθημάτων, οὐδὲ τὸ ὄξυ πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις. Θεωρήσατε τὸν κάτοικον τῶν ὀρέων, τὸν βαδίζοντα ἐπὶ τραχείας γῆς, τὸν πνέοντα ξηρὸν καὶ δροσερὸν ἀέρα· ἔχει τὸ βλέμμα ὄξυ καὶ ἔτοιμον, τὰς κινήσεις ζωηρὰς καὶ κομψὰς· τὸ πρόσωπον εὐχρουν, πλῆρες ζωῆς καὶ υγιείας. Εἶναι ὄξυς νὰ ἐπινοῇ, ταχύς νὰ ἐκτελῇ. Ἐλαφρὸς καὶ εὐκαμπτος ἀνέρπει μὲ βῆμα ταχὺ καὶ ἀσφαλὲς ἐπὶ τῶν ἀκρῶν τῶν κρημνῶν, γαίρων διὰ τὴν δραστηριότητα καὶ τὸ περισσεῖον τῶν δυνάμεων του. Ἀγαπᾷ τοὺς κινδύνους, καὶ τὰς σφοδρὰς συγκινήσεις. Τέλος θυμίζεται ὅλος μὲ τὴν φύσιν ἀφ' ἧς περιστοιχίζεται, ἐμφαίνουσαν διαστάσεις γῆς ἀποτόμους καὶ βιαίας κινήσεις ἀνέμων. Ὁμοιάζει μᾶλλον, ἐὰν μᾶς συγκωρηθῆται ἡ μεταφορὰ, τὰ πτηνὰ, τῶν ὁποίων τὸ αἷμα εἶναι θερμότερον, ἢ ἀναπνοὴ μεγάλη, τὸ βλέμμα ὀξύτατον καὶ αἱ κινήσεις θαυμάσιαι διὰ τὴν ῥώμην καὶ ταχύτητα.

Ἐλώδης δὲν εἶναι βεβαίως πᾶσα ἡ Πελοπόννησος, οὐδ' ἐπικρατοῦσι πανταχοῦ εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν οἱ περιοδικοὶ πυρετοί· ἔχει πολλότατα τὰ ὄρη καὶ πολλὰ τὰ υγιεινὰ μέρη τῶν ὀρέων. Παράδειγμα ἔστω ἐν παρόδῳ ἡ Μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι, κατὰ τὰς σημειώσεις τῶν ἰατροστατικῶν πινάκων, δὲν ἀσχρυσιν εἰμὴ εὐεξίαν καὶ ποδαλγίαν, καὶ προβεβηκότες ἀποθνήσκουσι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποπληκτικοί. Ὅταν περιέλθωμεν τὴν ἰατρικὴν τοπογραφίαν τῆς Πελοποννήσου, θέλομεν ἰδεῖ, ὅτι τὸ κεντρικὸν μέρος αὐτῆς, αἱ ἐπαρχίαι τῆς ἀρχαίας Ἀρ-

καδίας καὶ ἐκ τῶν παραλίων ἢ Τριφυλία, ἢ Πυλία, ἢ Λακωνία καὶ ἢ Λακεδαιμονία, ἐξαιρουμένων τῶν ἐλωδῶν χωρίων αὐτῶν, εἶναι ὑγιειναί· Ἄλλ' ὅμως ἐπειδὴ αἱ αἰτίαι τῶν ἐνδημιῶν ὑπάρχουσιν εἰς πᾶσαν σχεδὸν τὴν λοιπὴν παραλίαν καὶ εἰς πολλὰ τῶν ἐντὸς μερῶν, σχηματίζουσι μεγάλας ἐστίας, τῶν ὁποίων ἡ ἐνέργεια ἀπυχεῖ καίτοι ἀσθενεστέρα εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον, καὶ δίδει εἰς τὰ ἐπικρατοῦντα νοσήματα ἴδιον χαρακτῆρα. Κατ' ἐνιαυτοῦς δέ, ὡς ἂν ἐξήρχοντο τῆς ἐστίας τῶν αἰ νοσοεργοῖ αἰτίαι ἐπεκτείνονται καὶ εἰς τὰ ὄρεινά μέρη, καὶ τότε μαστίζονται καὶ ταῦτα βαρέως ὡς τὰ πεδινά.

Ἄξιον παρατηρήσεως διὰ τὴν Γενικὴν Παθολογίαν εἶναι τοῦτο τὸ γινόμενον, ὅτι εἰς ὅσα μέρη τῆς Πελοποννήσου σφοδροὶ καὶ βαρύτατοι ἐνδημοῦσιν οἱ μισμακτικοὶ διαλείποντες πυρετοὶ, μαστίζοντες τοὺς πλείστους τῶν κατοίκων, καὶ πολλοὺς φθείροντες δι' ὄξείων ἐπιπλοκῶν ἢ διὰ χρονικῶν ἀλλοιώσεων, ἐκεί αἱ φθίσεις τοῦ πνεύμονος εἶναι σπκνιώταται. Πρὸς τοῦτοις καὶ αἱ πλευριτίδες καὶ αἱ πνευμονίαι δὲν εἶναι συχναί, ὡς εἰς τοὺς ξηροὺς καὶ ὑγιεινοὺς τόπους καὶ εἰς τὰ ὑψηλὰ χωρία, τὰ μᾶλλον ἀνεόχλητα ὑπὸ τῶν περιοδικῶν πυρετῶν ὄντα, ἀλλὰ σπανιώτερον συμβαίνουσι καὶ ἔχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν μορφήν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν διέκρινον οἱ ἀρχαιότεροι ὀνομάζοντες αὐτὴν νόθην. Εἰς τὰς πνευμονίας φαίνονται μᾶλλον βεβλαμμένοι οἱ τελευταῖοι μικροὶ κλάδοι τῆς διαιρέσεως τῶν βρογχίων, οἱ ἀποτελοῦντες τὰς κυψελίδας τῶν πνευμόνων, παρ' ὅτι παρατηρεῖται ὁ φλέγμα τῶν πνεύμονος, ὁ τὸσον ἐπικίνδυνος εἰς ὅσας χώρας ὁ ἀήρ εἶναι ξηρὸς καὶ εὐμετάβλητος, φλέγμα προσβάλλον ὅλην τὴν ὑψὴν τοῦ παρεγγύματος καὶ τείνων σρόδρα εἰς ἐμπύωσιν.

Τ' ἀνάπκλιον δὲ εἰς πολλὰ τῶν χωρίων, ἐν οἷς οἱ περιοδικοὶ πυρετοὶ σπκνίζουσι καὶ δὲν ἔχουσι τὸν βαρὺν τῶν ἐλωδῶν χωρίων χαρακτῆρα, αἱ φθίσεις εἶναι ἐπιχώριοι· οἱ κάτοικοι πάσχουσι περιπνευμονίας καὶ τάχως γνησίας καθόλου δὲ πᾶσαι αἱ νόσοι ἔχουσι γνησιώτερον φλογιστικὸν χαρακτῆρα. Αναφέρωμεν ἤδη τὰ τεκ-

μήρια, δι' ὧν ἀποδεικνύονται τὰ παθολογικὰ ταῦτα γινόμενα.

Ἄρ' ὄλων τῶν τόπων εἰς τοὺς ὁποίους ἐνδημοῦσιν οἱ διαλείποντες πυρετοὶ, ἔνα μόνον σημεῖοῦσιν οἱ πίνακες ὡς ἔχοντα καὶ τὰς πνευμονικὰς φθίσεις ἐπεχωρίους, τὴν Ἀρεούπολιν ἐν Λακωνίᾳ. Ταύτης οἱ κάτοικοι ὑπόκεινται εἰς τὰς χρονικὰς νόσους τῶν ὀργάνων τῆς ἀναπνοῆς, δι' αἰτίας ἐνυπαρχούσας βεβαίως εἰς τοπογραφικοὺς ὄρους ἰδιαιτέρους, οἵτινες ἀποσιωπώμενοι εἰς τοὺς πίνακας, ἤθελον μᾶς εἶναι γνωστοί, ἐὰν εἶχομεν, ὡς εἶπομεν κατ' ἀρχάς, μᾶλλον ἀνεπτυγμένας τὰς περὶ τῶν ἐνδημίων νόσων καὶ τῶν αἰτιῶν αὐτῶν ἐκθέσεις.

Ἄλλ' εἰς πολλὰ χωρία, τὰ ὁποῖα δὲν μαρτυροῦσιν οἱ περιοδικοὶ πυρετοὶ, ἢ ὅπου ἐπισκῆπτουσι σποραδικώτεροι, ἐλαφροὶ, σπανίως ἀπολείποντες χρονικὰς βλάβας, ἐκεῖ παρατηροῦνται αἱ φθίσεις συνεχέστεραι· οἱ πίνακες μᾶς ἀναφέρουσι παραδείγματα περὶ τούτου,

ἐν Κορινθίᾳ — τοὺς δήμους Περαιχώρας, Ἁγιοιορίου, Κελεῶν, Παναρίτης, Γαρσοῦ, Χελυδορέας, καὶ εἰς ὅσα χωρία τῶν Τρικάλων δὲν ἐνδημοῦσι διαλείποντες.

ἐν Ηυλίᾳ — τὴν πόλιν Μεθώνης,

ἐν Λακωνίᾳ — τὸν δῆμον Πυρρίχου,

ἐν Λακεδαιμονίᾳ — τὸν δῆμον Παρνῶνος,

ἐν Κυκουρίᾳ — τὸν δῆμον Λιμναίου,

ἐν Ἀργολίδι — τὸν δῆμον Θορνακίου.

Εἶπομεν ὅτι συμβαίνουσι πνευμονίαι καὶ κατάρροι εἰς χωρία μαστιζόμενα ὑπὸ τῶν περιοδικῶν πυρετῶν· ἀλλ' εἰς τὰ ὑγιεινὰ μέρη, (ὀνομάζομεν δὲ τοιοῦτοτρόπως πρὸς διαστολὴν ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα σπανίζουσι οἱ διαλείποντες πυρετοὶ, ἢ κυρίᾳ ἐν Πελοποννήσῳ ἐνδημία), εἰς τὰ ὑγιεινὰ, κείμενα σχεδὸν πάντοτε εἰς θέσεις ὄρεινὰς, ὑψηλὰς, ξηρὰς καὶ τραχεῖας, μακρὰν τῆς θαλάσσης καὶ ὑπὸ τῶν ἀνέμων προσβαλλομένας, αἱ πλευριτίδες, αἱ πνευμονίαι, αἱ κυνάγχαι, οἱ κατάρροι εἶναι ἢ κυρίως ἐνδημία. Τὰ πα-

ραδείγματα ὅσα δυνάμεθα νὰ φέρωμεν πρὸς ἀπόδειξιν τούτου εἶναι πάμπολλα, ἀρκεῖ δὲ μόνον νὰ ἀναφέρωμεν τὴν Λακεδαιμονίαν, ἐν ἧ οἱ πλεῖστοι δῆμοι, ὑγιεῖνοι ὄντες, δὲν προσβάλλονται εἰμῆ ὑπὸ πνευμονιῶν καὶ κατάρρων τοιοῦτοι εἶναι οἱ δῆμοι Φελλίας, Μελιτίνης, Μιλέου, Βοιῶν, Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς, Κυφάντων, Γερόνθρων, Θεραπνῶν, Κρονίου, Περαίας, Καρύων καὶ Εὐρυσθενῶν. Καθὼς δὲ διαφέρουσιν αἱ ἐνδημίαι μεταξὺ δήμου καὶ δήμου τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, οὕτω διαφέρουσι καὶ μεταξὺ δύο χωρίων τοῦ αὐτοῦ δήμου, ὅταν ἄλλους ἔχουσι τοὺς τοπογραφικούς ὄρους. Εἰς τὸν δῆμον Δωρίου, ἐν Τριφυλίᾳ, π. χ. ὑπάρχουσι δύο χωρία, τὰ Σουλμηὰ καὶ ἡ Ἀγρηλιά· ἐκεῖνο μὲν κεῖται εἰς κορυφὴν ὄρους ὑψηλοῦ, ἔχον καθαρά ὕδατα πηγαιῖα καὶ προσβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ βορρᾶ· τὸ δ' ἄλλο ὑπὸ τὴν πλευρὰν ὄρους, ἔχον θερμὰ ὕδατα καὶ ἐπιχωρίους ἀνέμους τὸν Δίβα καὶ τὸν Νότον. Οἱ κάτοικοι τῶν Σουλμηῶν εἶναι εὐρωστοί, μεγάλοι ἀνασθήματος καὶ ἔντονοι, νοσοῦσι δὲ μόνον ὑπὸ κατάρρων καὶ πνευμονιῶν τὸν χειμῶνα· οἱ δὲ Ἀγρηλιῶται, ἐργαζόμενοι εἰς ἐλώδη μέρη, εἶναι καχεκταὶ καὶ ὠχροὶ καὶ ἀδύνατοι, καὶ πάσχουσι πυρετοὺς περιοδικούς καὶ ἐμφράξεις τῶν ὑποχονδρίων. Παρομοίως εἰς τὸν δῆμον Μαρίου, ἐν Κυνουρίᾳ, μόνον εἰς τὸ χωρίον Πούλητρα, κείμενον εἰς πρόποδας ὄρους παραθαλασσίου καὶ ἔχον ἐπιχώριον τὸν Εὐρον, συμβαίνουσι διαλείποντες πυρετοί· εἰς ὅλα τὰ λοιπὰ χωρία Κυνουπίας, Νεοχωρίου, Μαρίου, Γκιόσαλη, Κορίτσας καὶ Ἄλεποχωρίου, κειμένων εἰς ὄρεινά μέρη καὶ πρὸς βορρᾶν, λείπουσιν οἱ διαλείποντες καὶ μόνον πλευρίτιδες καὶ πνευμονίαι κυριεύουσιν. Ὅσαύτως εἰς τὸν δῆμον Βρασιῶν τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, οἱ ἐνοικοῦντες εἰς τὰ ἐλώδη χωρία πάσχουσι περιοδικούς πυρετοὺς, οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ Καρακοβουνίου, χωρίου κειμένου εἰς τόπον ὄρεινόν, ὑψηλὸν καὶ ἀνεμώδες, νοσοῦσιν ὑπὸ πλευρίτιδων καὶ πνευμονιῶν.

Ἐπὶ λοιπὸν, ὡς πρὸς τὴν γένεσιν τῶν νόσων τούτων, ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν σπλάγγων τῆς κοιλίας καὶ τῶν τοῦ θώρακος. Ἡ ἀπὸ τῶν ἐλῶν ἐπίρρασις τείνει νὰ φέρῃ αἰμορμηίσεις,

συμφορήσεις, φλεγμονάς και ἐμφράξεις εἰς τὸ ἥπαρ, εἰς τὸν σπλῆνα, εἰς τὸν στόμαχον· ὁ δὲ λεπτός και ξηρός και εὐμετάβλητος ἀήρ διεγείρει φλεγμονάς εἰς τοὺς πλευρικοὺς ὑμένας, τοὺς βρόγχους και τοὺς πνεύμονας. Ὁ ἀνταγωνισμὸς οὗτος φαίνεται και κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἑνιαυτοῦ. Αἱ εἰς τὰ ἐλώδη μέρη συμβαίνουσαι βρογχίτιδες και πνευμονίαι και πλευρίτιδες ἐμφαίνονται ἰδίως τὸν χειμῶνα, καθ' ἣν ὥραν οἱ περιοδικοὶ πυρετοὶ γίνονται σπάνιοι και δὲν ἔχουσι τὸν βαρὺν φθινοπωρινὸν αὐτῶν χαρακτῆρα· τὸ δὲ θέρος μόνον κατ' ἐξαιρέσειν και σποράδην ἐνδέχεται νὰ φανῶσιν αἱ πλευροπνευμονίαι.

Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Βωδίνου φαίνεται πρὸς τούτοις, ὅτι οἱ περιοδικοὶ πυρετοὶ εἶναι προφυλακτικὸν κατὰ τῶν τυφωδῶν πυρετῶν. Ὁ ἰατρός οὗτος παρετήρησεν, ὅτι τὰ ἐπανελθόντα ἀπὸ τῆς Ἀλγερίας τάγματα τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων, και τὰ ὁποῖα ἔπαθον ἐκεῖ νόσους, ἐχούσας πολλὴν ὁμοιότητα μετὰ τὰς ἐνδημίας μας, ἧτοι περιοδικούς πυρετοὺς και δυσεντερίαις, διετήρουν ἐν Μασσαλίᾳ τὸν τύπον τῆς Ἀλγεριανῆς ἐνδημίας, και δι' αὐτῆς ἐπροφυλάττοντο ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐν Μασσαλίᾳ ἐπιχωρίους νόσους. Ἐν ᾧ τὰ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει φρουροῦντα τάγματα ἐμαστιζόντο ὑπὸ τυφωδῶν πυρετῶν, τὰ ἀπὸ τῆς Ἀλγερίας ἐλθόντα διεβησαν ἀβλαβῶς ὅλην τὴν περίοδον καθ' ἣν διήρκεσεν ἡ ἐπιδημία.

Ὁ δὲ ἀνταγωνισμὸς οὐχὶ μόνον εἰς τὴν παθολογικὴν κατάστασιν, εἰς τὴν γένεσιν τῶν νόσων φαίνεται, ἀλλὰ και ἐντὸς τῆς φυσιολογικῆς καταστάσεως. Οἱ κάτοικοι τῶν ἐλωδῶν χωρίων ἔχουσι χοληρικὴν κρᾶσιν, καθ' ἣν ἔνοιαν ἀποδίδουσιν οἱ νεώτεροι εἰς τὴν σημασίαν ταύτην. Ὑπερέχει ἐν αὐτοῖς τὸ πεπτικὸν σύστημα καθέλου, ὑπάρχει μεγαλύτερα συμφόρησις εἰς τὸ σύστημα τῶν φλεβῶν τῶν πυλῶν, ὑπερέχει ἡ πολυχολία και τὸ φλεβικὸν αἷμα, διὰ τοῦτο οἱ τοιοῦτοι εἶναι χοληρικῆς κρᾶσεως και πάσχουσι πολὺ ὑπὸ τῶν αἰμορροῦσθων· οἱ δὲ ἐνοικούντες εἰς ὄρεινους και ξηροὺς τόπους, ὅπου οἱ περιοδικοὶ πυρετοὶ σπανίζουσιν, ἔχουσι μᾶλλον ἀνεπτυγμένον τὸ σύστημα τῆς ἀρτηριακῆς κυκλοφορίας και τῆς

ἀναπνοῆς, ἄτινα συνιστῶσι τὴν αἱματώδη κρᾶσιν. Εἰς τρόπον ὥστε αὐταὶ ἐκεῖναι αἱ αἰτίαι, αἱ ὁποῖαι φέρουσι νοσώδη ἀποτελέσματα κατ' ἐκλογὴν εἰς τὰ διάφορα σπλάγγνα τοῦ σώματος, καὶ χωρὶς ἔτι νὰ προξενήσωσιν ἀσθενείας, ἀναπτύσσουσι κατ' ἐκλογὴν τὰ διάφορα συστήματα, παραλλάσσουσαι οὕτω τὴν ὀργανικὴν διάπλασιν. Διὰ τούτου ἀποδεικνύεται ἔτι μᾶλλον ἡ ἐνότις τῶν νόμων τῆς φύσεως. Διὰ τούτου ἐννοοῦμεν, ὅτι ἡ νόσος πολλακίς δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ ὑπερβολὴ τῆς φυσιολογικῆς καταστάσεως, πάντοτε δὲ σχεδὸν μὲ τὴν φυσιολογικὴν κατάστασιν συνδέεται ἡ μορφή καὶ ὁ ἰδιαίτερος χαρακτήρ αὐτῆς.

Τοιαῦτα εἶναι τὰ φυσιολογικὰ καὶ παθολογικὰ ἀποτελέσματα τὰ ἰδιάζοντα εἰς ὅσας χώρας ἐπιπολάζουσιν οἱ μiasματικοὶ διαλείποντες πυρετοὶ, καὶ εἰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ ταιαύτης νόσου ἄθικτοι μᾶλλον διάγουσιν. Ἄς περιέλθωμεν δὲ ἤδη τὴν τοπογραφίαν τῆς Πελοποννήσου, ἵνα διακρίνωμεν ποῖα εἶναι τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα φαίνεται ὑπάρχουσα ἡ ἐστία τῆς ἐνδημίας, καὶ ἵνα προσδιορίσωμεν ποῖοι εἶναι οἱ ὄροι, εἰς οὓς ὑποκειμένη ἡ χώρα προσβάλλεται ὑπὸ τῶν πυρετῶν, ὅπως πλησιάσωμεν διὰ τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς παρατηρήσεως ἐνταυτῷ εἰς τὰς αἰτίας, αἱ ὁποῖαι προξενοῦσι τὴν ἐνδημίαν.

K. M.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.

Ἀνάλεκτα νομισματογραφικὰ, συναρμολογηθέντα ἐκ
διαφόρων συγγραφέων χάριν τῶν φίλων
τῆς Ἀρχαιολογίας. (συνέχεια)

Ζ΄

Τύποι.

Οἱ τύποι ἦτοι αἱ εἰκόνες καὶ τὸ χάραγμα εἶναι τὸ κυριώτερον γνώρισμα τῶν νομισμάτων, ἐπειδὴ ἄνευ τούτων ἤθελον εἶσθαι ἀπλοῦν μετάλλου ἔλασμα. Μολοντί υπάρχουνε πολλότατα νομίσματα μὴ φέροντα ἐπιγραφὴν, δὲν εὐρίσκεται ὁμοίως κἀνὲν ἄνευ τύπου. Εὐρίσκονται ὁμοίως ἀρχαῖα νομίσματα τῆς Ποπουλωνίας καὶ τῶν Οὐολατερρῶν, τυρρηνικῶν πόλεων καὶ τοῦ ἐν Σικελίᾳ Ἀθακαίνου ἔχοντά μόνον ἐπὶ τοῦ ἐνὸς μέρους εἰκόνα, λεῖα δὲ καὶ ἄνευ τύπου ἐπὶ τοῦ ἐτέρου (1). Τὰ νομίσματα αὐτὰ εἶναι ἀργυρᾶ. Μεταξὺ τῶν τυρρηνικῶν εὐρίσκονται καὶ μικρὰ χρυσᾶ νομίσματα τοῦ εἶδους τούτου. Ἄλλ' ἐν τὰ τοιαῦτα ἦσαν καὶ νόμισμα πραγματικῶς τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβῶς βέβαιον. Πρέπει λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ἀρχαιότατα νομίσματα μόνον ὅσα ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ ὀπίσθεν μέρους τὸ τετράγωνον ἐντύπωμα, quadratum incusum (2).

(1) Micali, L' Italia avanti il dominio dei Romani. Tav. LIX. LX. fig. 7. Eckhel, D. N. V. Vol. I. pag. CIV. et Num. Veter. pag. 11, Sestini, Descript. Num. Vet. pag. 4. T. I. 3.

(2) Ὅρα περὶ αὐτῶν Stieglitz, Versuch einer Einriichtung antiker

Ταῦτα εἶναι λίαν ἀρχαῖα χαράγματα ἀναμφιβόλως 600 ἔτη καὶ ἐπέκεινα πρὸ Χριστοῦ γεννήσεως.

Τοιοῦτων νομισμάτων χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν περισσώθη ἀριθμὸς ὄχι μικρὸς ἐκ διαφόρων τῆς Ἑλλάδος μερῶν, ἐξ οὗ γίνεται βέβαιον ὅτι ὁ τρόπος αὐτὸς τοῦ χαράσσειν νόμισμα ἦτο κοινῶς ἐν χερσὶ.

Αἰψάνων τετραγώνου ἐντυπώματος διατηρηθὲν ἴσως χάριν μνήμης τοῦ ἀρχαίου τοῦ χαρακτεῖν τρόπου φαίνεται καθαρῶς ἀκόμη εἰς τινὰ νομίσματα τῆς ἀκολούθου ἐποχῆς, εἰς τὰ ὅποια ὁ τύπος τοῦ ὀπισθεν μέρους συνίσταται εἰς κοίλωμα τετραγώνου, καθὼς εἰς τὰ τῆς Βοιωτίας νομίσματα, εἰς τινὰ τῆς Θάσου καὶ ἄλλα. Ἐκ τοῦ τετραγώνου ἐνδέχεται νὰ ἐγενήθη ἡ τετραγώνιος ἐκ γραμμῶν ἢ στιγμῶν συγκειμένη περιχείλισις, δι' ἧς εἰς τινὰ νομίσματα, οἷον τὰ τοῦ Ἄργους, τὰ τῆς Ἀσπένδου, τὰ τῆς Ρόδου καὶ ἄλλα περικλείεται ὁ τύπος τοῦ ὀπισθεν μέρους. Τὰ νομίσματα τῆς Ἀκάνθου πόλεως μακεδονικῆς ἐφύλαξαν πάντοτε τὸ τετραγώνον ἐντύπωμα· πλὴν ὄχι εἰς τὴν ἀρχαίαν ἄτεχον μορφήν, ἀλλὰ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους εὐρύθμως καὶ κομψῶς διατεταγμένον. Ἄλλο ἀρχαίων νομισμάτων εἶδος ἦσαν τὰ συγκείμενα ἐκ λεπτοῦ ἐλάσματος ἔχοντος μὲν τύπον ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἀλλ' εἰς μὲν τὸ ἔμπροσθεν μέρος εἰργασμένον ἐν ἐξοχῇ, εἰς δὲ τὸ ὀπισθεν κοῖλον, συνήθως μὲν τὸν αὐτὸν τοῦ ἔμπροσθεν μέρους, ἐνίοτε δὲ ἄλλον. Τὰ τοιαῦτα νομίσματα ὀνομάζονται παρὰ τῶν νομισματολόγων *numi incusi*, νομίσματα ἐντυπα. Εὕρισκονται δὲ μόνον ἐξ ἀργύρου ἐκ πόλεων τινῶν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, τοῦ Πυξοῦντος, τοῦ Μεταποντίου, τῆς Σίριδος, τῆς Συβάριδος, τῆς Καυλωνίας, τοῦ Κρότωνος (1). Τὰ νομίσματα ταῦτα δεικνύουν σαφῶς

Muenzsammlungen. Σ. 88. Mionnet, Descript. des Medailles antiques. Recueil des Planches καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Pellerin.

(1) Διεσώθησαν δὲ καὶ τινὰ χρυσᾶ τοιοῦτου εἴδους (ἐντυπα) νομίσματα, τῶν ὁποίων ἡ πατρὶς εἶναι ἄγνωστος. Pellerin, Recueil, III, CI, CXV. Hunter. 63.

ὅτι εἰς τὴν τύπωσιν αὐτῶν ἐγένετο χρήσις διπλῆς σφραγίδος, ἰδίᾳ δι' ἐκάστην πλευρὰν, καὶ ὅτι ὁ κοῖλος τύπος δὲν ἦτο ἐντύπωμα τοῦ ἐξέχοντος. Εἷς τινα τῶν νομισμάτων τούτων τοῦ Κρότωνος τὸ ἐξέχον μέρος ἔχει τὸν τρίποδα, τὸ δὲ κοῖλον τὸν ἀετόν· εἷς τινα τοῦ Μεταποντίου τὸ ἐξέχον μέρος ἔχει στάχυν, τὸ κοῖλον κεφαλὴν βοῆς· τῆς Ποσειδωνίας τὰ νομίσματα φέρουν ἐφ' ἑκατέρου μέρους τὸν Ποσειδῶνα, ἀλλὰ εἰς τὸ κοῖλον μέρος ἢ τρίαίνα καὶ ἢ ἐσθῆς εἶναι εἰργασμένα ἐν ἐξοχῇ.

Καὶ μεταξὺ τῶν ῥωμαϊκῶν νομισμάτων εὐρίσκονται τοιαῦτα ἀργυρᾶ καὶ χάλκινα. Ἄλλ' ἐκεῖ τὸ αἴτιον ἦτο μᾶλλον ἀβλεψία τοῦ νομισματοκόπου, ὅστις ἄφινεν εἰς τὴν μήτραν τὸ ἤδη τυπωμένον νόμισμα, ἔθετεν ἐπ' αὐτοῦ ἄλλο νέον μετάλλινον ἔλασμα καὶ ἐτύπωνε καὶ τοῦτο, διὸ τὸ δεύτερον τοῦτο ἐδέχετο τὸν τύπον τοῦ ὑποκειμένου νομίσματος κοῖλον ἐπὶ τοῦ ὀπισθεν μέρους.

Ἄφου διὰ τῶν ἐντύπων νομισμάτων προέβησαν εἰς τὴν νομισματικὴν τέχνην μέχρι τοῦ νὰ ἐπιβάλωσι τύπον καὶ ἐπὶ τοῦ ὀπισθεν μέρους· ἐνεχάρησαν δὲ ἐνίοτε ἐκτὸς τούτου καὶ ἐπὶ τοῦ τετραγώνου ἐντυπώματος γράμματα καὶ ἐπιγραφάς, ἢ μικροὺς ποικίλους τύπους, ὠδηγήθησαν ἐκ τούτου εἰς τὸ νὰ ἐπισημάνωσιν ἀμφότερα τὰ μέρη μὲ τύπους. Ἀπεμακρύνθησαν λοιπὸν ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον τρόπον καὶ τὰ νομίσματα διὰ τῆς καλητέρας αὐτῶν μορφῆς καὶ τῆς διπλῆς εἰκόνας ἔγιναν κομψότερα.

Τὰ ἀρχαιότατα νομίσματα παριστάνουσι σπανίως κεφαλὴν, ἀλλὰ μόνον εἰκόνας ἀκεραίους, ζῶα ἢ ἄψυχόν τι. Ὑστερον τὸ ἔμπροσθεν μέρος τῶν αὐτονόμων νομισμάτων ἔλαβε τὴν κεφαλὴν θεοῦ, δαίμονος, ἥρωος. Ὅτε ἐξενίκησε τὸ νὰ ἐγχαράττωσιν ἐπὶ τῶν νομισμάτων οἱ βασιλεῖς τὰς εἰκόνας των, ἐτίθετο τὸ πρόσωπον ἐπὶ τοῦ ἔμπροσθεν μέρους· ὡσαύτως καὶ τὰ ῥωμαϊκὰ νομίσματα ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων φέρουσι τὰ πρόσωπα αὐτῶν, τῶν συζύγων, θυγατέρων καὶ μητέρων αὐτῶν.

Ἐπὶ πολλὸν χρόνον δὲν ἦτο σύνθηες νὰ θέτωσιν ἐπὶ τῶν νομισμάτων τὴν εἰκόνα ζῶντος ἀνθρώπου. Τοῦτο ἐξενίκησε πρῶτον ἐπὶ

των Μακεδόνων βασιλέων. Τινές φρονοῦσιν ὅτι ἡ εἰς τὰ τετράδραγμα καὶ τὰς δραχμὰς φαινομένη κεφαλὴ τοῦ Ἡρακλέους παριστάνει τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, ἀλλὰ τοῦτο φαίνεται ἀπίθανον (1). Δημήτριον δὲ τὸν Α, βασιλέα Μακεδόνων δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὡς τὸν πρῶτον βασιλέα, τοῦ ὁποίου ἡ εἰκὼν φαίνεται ἐγκυχαρχαγμένη εἰς τὰ ζῶντος ἔτι αὐτοῦ κοπέντα νομίσματα. Μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων ἡ τιμὴ αὕτη ἔγινε κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Ἰούλιον Καίσαρα.

Τὸ ὅπισθεν μέρος τῶν αὐτονόμων νομισμάτων φέρει συνήθως εἰκόνα ἔχουσαν ἀναφορὰν πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ἔμπροσθεν ὑπάρχουσαν. Οἱ θεοὶ παριστάνονται μὲ τὰ σύμβολα αὐτῶν, ἢ μὲ τὰ εἰς αὐτοὺς ἱερὰ ζῶα. Εἰς τὸν Δία δίδεται ὁ κεραυνὸς ἢ ὁ ἀέτωλός· εἰς τὸν Ἡρακλῆ ῥόπαλον, τόξον καὶ βέλος· εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἡ λύρα· εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἡ τρίαινα· εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ἡ γλαύξ· εἰς τὴν Δέμητρα ἡ σῦς. Πολλάκις παριστάνονται καὶ ἀντικείμενα ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν θεῶν. Ἐνίοτε ἴστανται ἐπὶ τοῦ ὀπίσθεν μέρους ναοὶ περιφρημαὶ· ἀλλὰ τοῦτο εἰς τὰ ἀρχαιότερα νομίσματα εἶναι σπανιώτερον· καὶ πρῶτον ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων παρατηρεῖται συνεχέστερον, μάλιστα ἐπὶ νομισμάτων κοπέντων εἰς τὰς ἐπαρχίας ἢ ἀποικίας.

Αἱ πόλεις εἶχον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τύπους μονίμους ἔχοντας ἀναφορὰν ἢτοι πρὸς τοὺς αὐτοῖσι ἐξαιρέτως τιμωμένους θεοὺς, ἢ ὑπαινικτούμενους τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ἢ ὄντας ἐν χρήσει ὡς ἐθνικὰ σύμβολα. Οὕτω τὰ ἀθηναῖα νομίσματα φέρουν τὴν Ἀθηνᾶν μὲ τὴν γλαύκα· τὰ συρακοῦσια τὴν Περσεφόνην καὶ ἄρμα δίζυγον ἢ τετράζυγον· οὕτω διαφόρων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος πόλεων τὰ νομίσματα φέρουσι τὸν Ἥθωνα. Ὑπαινίξεις τῶν ὀνομάτων τῶν πόλεων ἀπαντῶνται συχναί. Ἡ Καρδία, πόλις τῆς Θράκης ἐκλεξε σύμβολον αὐτῆς καρδίαν· ἡ Σίδη, πόλις τῆς Παμφυλίας, τὴν σίδην, καρπὸν τῆς ροιᾶς· ἡ νῆσος Ῥόδος, τὸ ῥόδον· ἡ Σελινοῦς τῆς Σικελίας, τὸ σέλινον. Ὡς ἐθνικὰ σύμβολα μετεχειρίζοντο οἱ Βοιω-

(1) Stieglitz, Ueber das Bild Alexanders des Grossen auf den Muenzen der Alten.

τοί τὴν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν ἐκκεκομμένην ἀσπίδα· οἱ Μακεδόνες ἀσπίδα ὠσειδῆ· οἱ Χίοι σφίγγα· οἱ Ἐφέσιοι τὴν μέλισσαν· ἡ Κυρήνη τὸ σίλφιον· ἡ Κνωσσὸς τὸν λαβύρινθον· τὸ Δυρράχιον μύσχον θηλάζοντα· ἡ ἐν Ἰλλυρία Ἀπολλωνία καὶ ἡ Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας ὄρος ἀναπέμπον φλόγας· ἡ Αἴγινα χελώνην· ἡ Σύβαρις ταῦρον βλέποντα ὄπισθεν· ἡ Κύμη τῆς Αἰολίας ἀγγεῖον ὠρισμένου σχήματος. Ἐνόητε ὅμως παρέλιπον τοὺς τοιούτους τύπους, καὶ πολλαὶ πόλεις δεικνύουσιν εἰς τὰ νομίσματά των ποιικίαν μεγάλην, πρὸ πάντων αἱ Συρακοῦσαι.

Σπουδῆς καὶ λόγου ἄξιοι εἶναι οἱ τύποι οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν μυθολογίαν καὶ τὸ θρησκεῦμα, διότι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ὑπεμφαίνουσι τὰ μυστήρια (1). "Ἄν καὶ δὲν ἦτο συγχωρημένον νὰ ἐκτίθενται δημοσίως τὰ μυστήρια, ἀλλ' ὅμως τῶν εἰς αὐτὰ ἀναφερομένων συμβόλων ἐδύνατο νὰ γίνῃ χρῆσις ὡς νομισματικῶν τύπων, καθὼ γνωστῶν εἰς μόνους τοὺς μύστας, εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς προσφερομένον μόνον ὡς ἐθνικῶν ἢ τοπικῶν τύπων.

Τῶν Ῥωμαίων τὰ χαλκίνα νομίσματα εἶχον τύπους μονίμους. Εἰς τὸ *As* ἐπέβλεπεν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰανοῦ· εἰς τὸν *Semis* τὸν Δία, εἰς τὸν *Triens* καὶ τὴν Θυγίαν τὴν Παλλάδα· εἰς τὸν *Quadrans* τὸν Ἡρακλῆ, εἰς τὸν *Sextans* τὸν Ἑρμοῦν, δηλονότι τὰς κεφαλὰς τῶν θεῶν τούτων. Τὸ ὄπισθεν τῶν *Ponderum* εἶχε πρῶρον πλοῖον.

Ὅλγα μόνον *Pondera* φέρουσιν ἄλλους τύπους. *Asses* τῆς Κορινθίας καὶ Λικινίας οἰκογενείας ἔχουν ἐπὶ τοῦ ὄπισθεν μέρος Νίκην. *Semis* καὶ *Quadrans* τῆς οἰκογενείας Κουρτίας φέρει ἐπὶ τοῦ ὄπισθεν μέρος τὸ ρόπαλον τοῦ Ἡρακλέους. *As* τῆς οἰκογενείας Μαρκίας παριστάνει ἐπὶ τοῦ ἔμπροσθεν μέρος τὰς κεφαλὰς τοῦ Νουμά καὶ Ἄγκου, *As* τῆς οἰκογενείας Ρουβρίας ἐπὶ τοῦ ἔμπροσθεν μέρος τὰς κεφαλὰς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Ἡρακλέους, ναὸν ἐπὶ τοῦ ὄπισθεν. *As* τῆς οἰκογενείας Τερεντίας ἐπὶ τοῦ ὄπισθεν μέρος τὴν θηλάζουσαν λύκαιναν.

(1) Stieglitz, Ueber Mysterientypen.

Τὰ ἀρχαιότατα ἀργυρᾶ τῶν Ῥωμαίων νομίσματα ἔχουσιν ἐπισημασμένην πετρωτὴν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς, Ἀθηνᾶν Νίκην καὶ ἐπὶ τοῦ ὀπισθεν μέρους τοὺς Διοσκούρους. Τοιοῦτοι δεικνύονται οἱ **Denarii, Quinarii** καὶ **Sestertii**. Ἄλλ' ὅμως ἀπαντῶνται καὶ ἄλλοι τύποι. Ἡ πετρωτὴ κεφαλὴ τῆς Ἀθηνᾶς μὲ ἄρμα διζυγον ἢ τετράζυγον ἢ κεφαλὴ τοῦ Διὸς καὶ Νίκῃ ἐπιπέφουσα τρόπαιον ἢ κεφαλὴ τοῦ **Vejonis** (Πλούτωνος) μετὰ τοῦ Διὸς ἐπὶ τετραζύγου ἄρματος. Οἱ τύποι οὗτοι εὐρίσκονται ὄχι μόνον ἐπὶ τῶν ὑπατικῶν νομισμάτων, ἀλλὰ φέρουν αὐτοὺς καὶ τὰ ἀρχαιότατα οἰκογενειακὰ νομίσματα. Εἰς τοὺς μέσους τῆς Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας χρόνους κατέλειψαν τοὺς τύπους τούτους καὶ ἔκλεξαν ἥτοι μυθολογικὰ ἀντικείμενα, ἢ ἱστορικὰ, ἐξ οὗ γεννᾶται τῶν Ῥωμαϊκῶν νομισμάτων ἡ ποικιλία εἰς διαφοροσιδεῖς παριστάσεις. Ἡ αὐτὴ ποικιλία ὑπάρχει καὶ εἰς τὰ νομίσματα τῶν αὐτοκρατόρων.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἄρα ἐξέτειναν τὸν κύκλον τῶν παραστάσεων ἐπὶ τῶν νομισμάτων. Τὸ κυριώτερον ἀντικείμενον τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἡ μυθολογία καὶ ὅ,τι εἶχεν ἀναφορὰν εἰς τὸ θεόσκευμα. Εἰς ταῦτα ἐπρόσθεσαν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἱστορίαν καὶ ἀλληγορίαν. Τὰ ἱστορικὰ ἀντικείμενα ἐλαμβάνοντο κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως, ἢ ἀπὸ τὰς πράξεις τῶν ἐπιχωρίων ἡρώων καὶ αὐτοκρατόρων. Ἡ ἀλληγορία συνίστατο εἰς τοῦτο ὅτι ἀρεταὶ καὶ πᾶν ὅ,τι φέρει πρὸς εὐδαιμονίαν ἐξεικονίζοντο ὡς δαίμονες μὲ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα οἷον **Felicitas, Fortuna, Bonus Eventus, Honos, Virtus, Aeternitas, Salus, Concordia, Spes** καὶ ἄλλα. Κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους εὐρίσκονται ἐνίοτε εἰς ἑλληνικὰ νομίσματα εἰκόνες περιφρήμων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν οἷον τοῦ Ὀμήρου, Δυκούργου, Ἀνακρέοντος, τῆς Σαπφούς καὶ ἄλλων.

Συχνάκις σιμὰ εἰς τὸν κύριον τύπον ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ ἐμβαδοῦ τοῦ νομίσματος καὶ ἑτέρα μικρὰ εἰκὼν λεγομένη **Sigillum**. Τοῦτο ἀναμφιβόλως ἦτο σημεῖον τοῦ νομισματοκόπου, ἢ ἐπροστίθετο ὡς ἀπλοῦν καλλώπισμα. Πρὸ πάντων διακρίνονται κατὰ τοῦτο τὰ δίδραχμα τῶν Συρακουσῶν, τὰ φέροντα τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ

πὸν Πήγχτον. Περὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς εὐρίσκεται ἄπειρος διαφορὰ τῶν τοιούτων σημείων. Πλούσια εἰς τοιαῦτα σημεία εἶναι καὶ τὰ Τετραδράχμα τῶν Ἀθηνῶν καὶ αἱ Δραχμαὶ τοῦ Δυδραχίου. Τὰ σημεία ἐπὶ τῶν χρυσῶν νομισμάτων Φιλίππου τοῦ Β. καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, καὶ τὰ ἐπὶ τῶν Δραχμῶν καὶ Τετραδράχμων αὐτοῦ ἔχουσιν ἀναφορὰν πρὸς τὰς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐκόπησαν. Τὸ αὐτὸ πρέπει νὰ ὑποτεθῆ καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων νομισμάτων.

Ἐπὶ τινῶν νομισμάτων τῶν Ῥωμαϊκῶν οἰκογενειῶν τὸ σημεῖον ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπωνυμίαν τῶν ἐπιτραμμένων τὴν ἐπιμέλειαν τῆς χαραγῆς τῶν νομισμάτων, ἢ χρησιμεύει πρὸς ἐξήγησιν τοῦ τύπου. Ἐκ τῶν νομισμάτων τούτων δεικνύουσι τὴν μεγαλητέραν ποικιλίαν κατὰ τὰ σημεία τὰ δηνάρια τῶν οἰκογενειῶν Ποσκίας, Ῥοσκίας, Καλπουρνιας.

Συμβαίνει προσέτι ὥστε σιμὰ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ νομίσματος νὰ ὑπάρχῃ καὶ μικρὸς τις τύπος ἢ δευτέρα ἐπιγραφή. Τοιαῦτα παρασημάσματα λέγονται σημεία ἐντυπα *Signa incusa*. Ἐνίοτε συνοδεύονται ἀπὸ ἐπιγραφᾶς, μάλιστα ἐπὶ ἑλληνικῶν νομισμάτων. Ἐμμεταχειρίζοντο δὲ πρὸς τοῦτο κεφαλᾶς, φυτὰ, σύμβολα καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Παρασημάσματα συγκείμενα ἐκ μόνης ἐπιγραφῆς φέρουσι τὰ Ῥωμαϊκὰ νομίσματα ἀπὸ Ἀντωνίου μέχρι Τραϊανοῦ, καὶ ὕψερν ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν αυτοκρατόρων (1). Ἡ αἰτία τῆς διατάξεως ταύτης εἶναι ἄγνωστος. Δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι παρ' Ἑλλησι διὰ τούτου ἐδίδετο κῦρος εἰς τὰ νομίσματα ἄλλης πόλεως ἐν ἄλλῃ πόλει. Παρὰ Ῥωμαίοις τούτο δὲν ἐδύνατο νὰ λάβῃ χώραν, ἐπειδὴ τὰ ἴδια αὐτῶν νομίσματα ἔχουσι τοιαύτην ἐπιγραφὴν· ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι δι' αὐτῶν ἐλάβανον κῦρος εἰς ἄλλην τινα ἐξωτερικὴν πόλιν, ὅπου τὸ νόμισμα ἐλογίζετο ξένον. Δὲν εἶναι προσέτι ἀδύνατον ὅτι διὰ τούτου ἐδίδετο εἰς τὸ νόμισμα ἀξία ἄλλη παρὰ τὴν συνήθη.

(1) Eckhel, D. N. V. Vol. I. Proleg. CVII.

Η.

Ἐπιγραφαὶ τῶν νομισμάτων.

Αἱ ἐπιγραφαὶ δηλοῦσι ποῦ ἐκόπη τὸ νόμισμα, ἐπὶ τίνος βασιλέως, ἐπὶ τίνος αὐτοκράτορος. Ἐνίοτε δηλοῦσι τὸ ἔτος καὶ τὸν χρόνον τῆς τυπώσεως.

Νομίσματα τινὰ δὲν φέρουσιν οὐδεμίαν ἐπιγραφὴν, μάλιστα δὲ πολλὰ ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων. Ὁ τόπος ἢ ἡ πόλις εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν γνωρίζεται εἰς ταῦτα ἐκ τῆς κατασκευῆς, ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν τύπων, ἐκ τῶν τύπων αὐτῶν, ἐπειδὴ ὡς εἶδομεν πολλαὶ πόλεις καὶ χῶραι εἶχον ἴδιον ἐπιχώριον τύπον, ἐπέχοντα τὸν τόπον τῆς ἐπιγραφῆς. Ὑπάρχουν ἐντοσοῦτῳ πόλεις τινὲς τῶν ὁποίων τὰ ἀρχαιότατα νομίσματα φέρουσιν ἐπιγραφὴν. Οὕτω λ. χ. νομίσματα τῆς Ποσειδωνίας, τῆς Κρότωνος, τῆς Συβάριδος, τῆς Καυλωνίας, τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων τόπων δὲν εὐρέθησαν ἄνευ ἐπιγραφῆς, ἀν καὶ φέρωσι σημεῖα τῆς ἀρχαιότητός των καὶ παριστάνουσι τύπους ἐπιχωρίους.

Ὅσακις λείπουσι τὰ γνωρίσματα ταῦτα μάλιστα δὲ ἡ ἐπιγραφή καὶ ὁ γνωστός τύπος μένει ἢ πατρὶς τῶν νομισμάτων ἀγνωστός, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ὑπάρχουσιν εἰς τὰς συλλογὰς διακριόμενα διὰ τῆς ὀνομασίας τῶν ἀδῆλων νομισμάτων (1).

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους αἱ ἐπιγραφαὶ ἦσαν βραχεῖαι. Καὶ ποτὲ μὲν συνίστανται εἰς μόνα τὰ ἀρκτικά γράμματα τῶν ὀνομάτων τῶν πόλεων, ποτὲ δὲ περιέχουσιν ὀλόκληρον τὸ ὄνομα. Οἱ Συβαρίται ἐσήμαινον τὰ νομίσματά των διὰ τοῦ ΣΥ, οἱ Ποσειδωνιοὶ διὰ τοῦ ΠΟΣ. οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τοῦ ΑΘΕ. οἱ Ἀργεῖοι διὰ τοῦ

(1) Πολλὰ τοιαῦτα ἀδῆλα νομίσματα εὐρίσκονται ἀπεικονισμένα παρὰ Pellerin, Rec. III. Pl. CXV.—CXVIII. Hunter Tab. 66. 67. 68. Neumann Num. Ant. Vol. II. Tab. VI. VII. Eckhel. Num. Vet. pag. 308. Sestini, Descript. Num. Vet. pag. 570. Tab. XIII. Τοιούτων ἀδῆλων τὴν πατρίδα νομισμάτων κατάλογον συνέταξεν ὁ Σεστίνης εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς Νομισματικῆς Γεωγραφίας.

Α. οἱ Ἀρκάδιοι διὰ τοῦ ΑΡ. (1). Ὀλόγραφα εὐρίσκονται τὰ ὀνόματα ἐπὶ τῶν Τετραδραχμάχων τῶν Συρακουσῶν, ἐπὶ τῶν ἀρχαίων νομισμάτων τῆς Ραύκου, τοῦ Ῥηγίου, τῆς Μεσσήνης καὶ ἄλλων. Καὶ βασιλεῖς δέ τινες ἔθετον μόνον τὰ ἀρκτικά τῶν ὀνομάτων γράμματα ἐπὶ τῶν νομισμάτων, Β. Α. Βασιλέως Ἀλεξάνδρου, καὶ τινες βασιλεῖς τοῦ Κιμμερίου βοσπόρου, οἶον ΒΑΣ. Π. Βασιλέως Πολέμωνος, ΒΑ. Κ. Βασιλέως Κότιος.

Ἐνίοτε εὐρίσκεται ἐπὶ νομισμάτων τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων ἰδιόζων γραφῆς τρόπος. Καὶ προβαίνει ἤτοι ὄπισθεν ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, ληφθεὶς ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ γράφειν τῶν ἔθνων τῆς Ἀσίας, ΣΥΝΕΙ ἀντὶ ΓΕΛΑΣ, ΝΥΙΚΟΧΥΒΙΣ ἀντὶ ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ. ΠΙΑ. ἀντὶ ΛΗΠΑΡΑΙΩΝ. ·ΥΙΥΧ ἀντὶ ΚΑΥΛΩΝΙΑΤΩΝ· ἢ προχωρεῖ πρὸς δεξιάν καὶ πρὸς ἀριστεράν, τὸ ὅποῖον εἶδος τῆς γραφῆς οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουσι Βουστροφηδόν (2).

Προϊόντος τοῦ χρόνου, μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, ἐφύλαξαν μὲν τινὲς πόλεις τὴν συγκοπὴν τῶν ὀνομάτων, ἢ τὸ ἀπλοῦν μόνον ὄνομα, ἀλλ' ἢ ἐπιγραφὴ ἐπλατύνετο συνήθως διὰ τῆς εἰς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως προσθήκης τοῦ ὀνόματος ἄρχοντος τινός. Εἰς τοὺς ὑστερωτέρους χρόνους τὰ νομίσματα τῶν πόλεων καὶ βασιλείων γίνονται πολὺλογα καὶ φέρουσι τίτλους, ἐπώνυμα, προνόμια, ἀγῶνας. Ἡ ματαιότης τῶν ἡγεμόνων ἔκαμνε πολλάκις νὰ προστίθεται εἰς τὰ ὀνόματα αὐτῶν πλείονα ἐπώνυμα καὶ τίτλοι, καὶ τοῦτο παρατηρεῖται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰ νομίσματα τῶν βασιλείων τῆς Παρθίας. Αἱ πόλεις ἔκαυχῶντο διὰ τὰς δωρηθείσας ἐλευθερίας καὶ τὰ προνόμια, καὶ ἔκαμναν χρῆσιν τῶν ἰδίων νομισμάτων ἵνα ἐκφράξωσι διὰ κολακειῶν τὸ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους αὐτοκράτορας σέβας αὐτῶν.

(1) O Pellerin, Suppl. II. pag. 105. περιέχει κατάλογον τῶν πόλεων, αἱ ὅποια ἐστῆμαινον τὰ ὀνοματά των δι' ἐνός, δύο ἢ τριῶν γραμμάτων. Ἄλλ' ἢ ἐρμηνεῖα τῶν γραμμάτων τούτων εἶναι ἀβεβία, καθότι πολλῶν πόλεων ὀνόματα ἀρχίζου μετὰ τὰ αὐτὰ γράμματα.

(2) Eckhel, D. N. V. Vol. Proleg. XCI.

Τὰ ὑπατικά τῶν Ῥωμαίων νομίσματα φέρουν ὡς ἐπιγραφήν μόνην τὴν λέξιν **ROMA**. Τὰ ἀρχαιότερα ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν νομισμάτων φέρουν ἐκτὸς τῆς λέξεως ταύτης μόνον τὰ ὀνόματα τῶν οἰκογενειῶν. Τὸ ὄνομα στέκει ποτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ ἔμπροσθεν μέρους, ποτὲ δὲ ἐπὶ τοῦ ὀπισθεν, ἄλλοτε ἐπ' ἀμφοτέρων· ὅταν συμβαίῃ τοῦτο περιέχει συνήθως τὸ ἔμπροσθεν μέρος τὸ ἐπώνυμον, τὸ ὀπισθεν τὸ κύριον ὄνομα καὶ τὸ τῆς οἰκογενείας. Οὕτω λ. χ. ἐπὶ τοῦ ἔμπροσθεν μέρους βλέπομεν **COTA**. ἐπὶ τοῦ ὀπισθεν **M. AVRELI**. Μετέπειτα ἡ ἐπιγραφή ἔγινε πλατυτέρα καὶ περιλαμβάνει ἐκτὸς τῶν ὀνομάτων τῶν οἰκογενειῶν τὸ ἀξίωμα τοῦ **Triumvir monetalis** πολλάκις καὶ τὴν ἐξήγησιν τοῦ τύπου. Εἰς τὰ νομίσματα τῶν χρόνων ἐκείνων παραλείπεται συνήθως ἡ λέξις **ROMA**.

Συχνὰ ἀπαντῶνται γράμματα μονήρη καὶ ἀριθμοὶ (1)· ὅταν ταῦτα εἰς νομίσματα τοῦ αὐτοῦ εἶδους καὶ χαράγματος εἶναι πάντοτε ὅμοια δηλοῦσι περίστασιν τινα· ἐὰν δὲ εἶναι διάφορα τότε ὑπεμφαίνουσι τὴν διαφορὰν τῆς σφραγίδος καὶ τὰ διάφορα σημαντήρια ἢ νομισματοκοπεῖα. Εἰς νομίσματα τῶν ἐσχάτων τῆς δημοκρατίας χρόνων λείπουν τὰ γράμματα καὶ οἱ ἀριθμοὶ, μόνα τὰ δηνάρια τοῦ Μεττίου, χαραγμένα ἐπὶ Καίσαρος, ἔχουν μονήρη γράμματα.

Συχνὰ εὐρίσκονται ἐπιγραφαὶ συντετμημένα, sigla, συγκείμεναι ἐκ μόνου τοῦ πρώτου γράμματος τῶν λέξεων τῆς ἐπιγραφῆς. Εἰς τὰ ἑλληνικὰ νομίσματα παρατηρεῖται τοῦτο ἰσπανιώτερον, ἐκτὸς ἐπὶ τῶν ὀνομάτων τῶν πόλεων. Εἰς τὰ Ῥωμαϊκὰ νομίσματα ἐκ τούναντίου εἶναι συχνότερον, καθὼς π. χ. τὸ γνωστὸν **S. C. Senatus Consulto** ἢ **P. P. Pater Patriae**. Πολυειδῆ τοιαῦτα sigla εὐρίσκονται εἰς τὰ νομίσματα τῶν οἰκογενειῶν **A. C. Absolvo, Condamno. D. P. P. Dei Penates. G. P. R. Genius Populi Romani. I. S. M. R. Iuno Sispita Magna Regina** καὶ ἄλλα (2). Τῶν ἢ ἔνοια εἶναι ἄγνωστος ἢ ἀβέβαιος, ὡς **D. S. S.** ἢ **S. D. T.**

(1) Eckhel, D. N. V. pag. 75. 78.

(2) Eckhel, D. N. V. Pag. 71.

Ἴδιον ἐπιγραφῆς εἶδος εἶναι τὰ μονογράμματα, ἃ ἐστὶ διαγράμματα ὀνομάτων εἰς τὰ ὁποῖα συμπλέκονται εἰς ἓν πλείονα γράμματα (1). Τὰ τοιαῦτα μονογράμματα ἀπαντῶνται ἤδη εἰς τὰ ἀρχαιότερα ἑλληνικὰ νομίσματα. Συχνότατα εὐρίσκονται εἰς τὰ νομίσματα ῥωμαϊκῶν οἰκογενειῶν. Εἰς τὰ τῶν αὐτοκρατόρων λείπουν καὶ δὲν φαίνονται εἰμὴ κατὰ τοὺς ὑστέρους τοῦ ῥωμαϊκοῦ βασιλείου χρόνους ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν γότθων βασιλέων τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν συγγρόνων αὐτοκρατόρων.

Τὰ ὀλόγραφα τῶν πόλεων ὀνόματα κεῖνται συνήθως κατ' ὀνομαστικὴν, μάλιστα εἰς τὰ ἀρχαῖα νομίσματα. ΤΑΡΑΣ. ΣΕΛΙΝΟΕΣ. Πολλάκις κατὰ γενικὴν, ΑΜΙΣΟΥ, ΔΑΜΑΣΚΟΥ. Συχνότατα κατὰ γενικὴν πληθυντικὴν ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ, ΕΦΕΣΙΩΝ, ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ. TYRIORUM.

Ἐντὶ τοῦ συνήθους ὀνόματος κεῖται ἐνίοτε τὸ κτητικόν· ἀντὶ ΘΕΣΠΙΩΝ, ΘΕΣΠΙΚΟΝ. ἀντὶ ΚΩΙΩΝ, ΚΩΙΟΝ. ἀντὶ ΚΑΛΥΜΝΙΩΝ, ΚΑΛΥΜΝΙΟΝ, ὑπακουμένου τοῦ νόμισμα.

Συνήθως φαίνεται τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἢ τοῦ ἔθνους μόνον ἐφ' ἐνὸς μέρους. Ἄλλ' ὅμως ἀπαντᾶται καὶ ἐπ' ἀμφοτέρων εἰς τινῶν νομισμάτων τῆς Κρότωνος, τοῦ Τάραντος καὶ ἄλλων. Σπανίως παρουσιάζεται διηρημένον ὡς εἰς τὰ νομίσματα τοῦ Ἀθακαίνου ἐν Σικελίᾳ, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπὶ μὲν τοῦ ἔμπροσθεν μέρους γράφεται ΑΒΑΚ, ἐπὶ δὲ τοῦ ὀπισθεν ΑΙΝΟΝ. Ὅσάκις ἀπαντᾶται εἰς νομίσματα τινα, ὡς εἰς τινα τῆς Σμύρνης ἐπὶ μὲν τοῦ ἔμπροσθεν μέρους ΣΜΥΡΝΑ, ἐπὶ δὲ τοῦ ὀπισθεν ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ, τότε τὸ ὄνομα τοῦ ἔμπροσθεν μέρους ἔχει ἀναφορὰν πρὸς τὸ δαιμόνιον τῆς πόλεως ἢ πρὸς τινα ἥρωα τιμώμενον ἐν αὐτῇ, ἢ δὲ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ ὀπισθεν μέρους ἀναφέρεται εἰς τὴν πόλιν αὐτήν.

Ἡ ἐπιγραφὴ γράφεται ἢ κύκλωθεν περὶ τὸν τύπον, ἢ κατ' ἴσον

(1) Εἰκόνας τοιούτων μονογραμμάτων ἐπὶ νομισμάτων ἑλληνίδων πόλεων καὶ αὐτοκρατόρων εὐρίσκονται παρὰ Pellerin. Suppl. II. pag. 137. Hunter. Tab. 63 seq. Mionnet Descript. de Med. Ant. Pl. I—XV.

στίχον πλησίον αὐτῆς, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπάνωθι ἢ κάτωθι ταύτης. Σπανίως ἀπαντῶνται ἐπιγραφαὶ γεγραμμέναι κιονηδόν. Ὑπάρχουν νομίσματα εἰς τὰ ὁποῖα ἡ ἐπιγραφή εἶναι θεμένη ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τύπου. Οὕτω εἰς τὰ νομίσματα τῆς κατὰ τὴν Θράκην Αἴνου τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ΑΙΝΙ. εἶναι χαραγμένον ἐπὶ τοῦ κράνους τοῦ Ἑρμοῦ, τὸ ὄνομα ΝΥΜΑ ἐπὶ τοῦ διαδήματος τοῦ Νουμᾶ εἰς τὰ δηνάρια τῆς οἰκογενείας Καλπουρνιας· ὡσαύτως φαίνονται ἐπιγραφαὶ καὶ ἐπὶ ναῶν, βωμῶν, ἀσπίδων.

Ὅταν ἀμφότερα τὰ μέρη ἔχουν ἐπιγραφάς, τότε ἑκατέρα ὑπάρχει συνήθως καθ' ἑαυτήν. Συμβαίνει ὅμως ἐνίοτε ὅτε ἀμφότεραι πρέπει νὰ συναφθῶσιν, ὡς ἐπὶ τινων αὐτοκρατορικῶν νομισμάτων τῶν ἀποικιῶν καὶ ἐπαρχιῶν.

Ὅσάκις παριστάνονται αὐτοκράτορες ἢ βασιλεῖς, τότε τὸ ὄνομα τοῦ ἡγεμόνος κεῖται περὶ τὴν κεφαλὴν, ὡς ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Hadrianus Augustus· παρὰ τὴν κεφαλὴν δαιμονίου τινὸς ἢ ἥρωος τίθεται πολλάκις τὸ ὄνομα, οἷον ΑΚΡΑΓΑΣ. ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Ἀκράγαντος. Τὰ ῥωμαϊκὰ οἰκογενειακὰ νομίσματα παριστάνουσι πολλὰς κεφαλὰς θεῶν ἢ δαιμόνων, βασιλέων καὶ ἐνδόξων ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων τὰ προστιθέμενα ὀνόματα δηλοῦσι τὸν παριστανόμενον.

Πρέπει ἀκόμη νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἰδιαίτερων τινων ἐπιγραφῶν. Ἐνίοτε δηλοῦται ἡ θέσις τῆς πόλεως, ὡς εἰς τὰ νομίσματα τῆς Λαοδικείας, ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΘΑΛΑΣΣΗ, τῆς Ἀντιοχείας, ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΔΑΦΝΙ. Αἱ πόλεις πολλάκις ἐπρόσθετον εἰς τὸ ὄνομα των καὶ τίτλον τινὰ τιμητικόν, ὡς ΝΕΟΚΟΡΟΣ, ὅσαι εἶχον τὴν Νεωκορίαν, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ, ἐξ ἧς ἐκατάγοντο ἢ παρ' ἧς ἐκτίσθησαν ἄλλαι πόλεις. ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ, ἡ ἔχουσα νόμους ἰδίους· ΕΛΕΥΘΕΡΑ. ΙΕΡΑ.

Ἰδιάζουσα ἐπιγραφή εἶναι τὸ ΑΝΕΘΗΚΕ, τὸ ὁποῖον ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ λατινικὸν Donum Dedit. (1) εὐρισκόμενον εἰς πολλὰ νο-

(1) Eckhel, D. N. Y. Vol. pag. 364 seq.

μίσματα χαραχθέντα εἰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, ἴσως εἰς ἑορτὰς ἢ ἀγῶνας εἰς τοὺς ὁποίους τὰ νομίσματα ἦσαν καθιερωμένα, ἢ εἰς τιμὴν τῶν ὁποίων ἐχαραχθησαν.

Δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἀπαρατήρητον ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν νομισμάτων φυλάττουσι τὸν χαρακτῆρα τῶν διαλέκτων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης (1). Πόλεις δωρικαί, ὡς αἱ σικελικαί, πολλαὶ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἠπείρου, Ἰλλυρίας, τῆς Κρήτης καὶ ἄλλαι ἐμφαίνουσιν εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν τῆν δωρικὴν διάλεκτον. Τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον φυλάττουσι τὰ νομίσματα τῶν ἰονικῶν πόλεων καὶ τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν· τὴν αἰολικὴν αἱ πόλεις τῆς Αἰολίας καὶ τῆς παρακειμένης Λέσβου. Ἐκ τούτου διακρίνεται ἀπ' ἀλλήλων ἡ πατρὶς πόλεων ὁμωνύμων. Τὰ δωρικῶς ἐπιγεγραμμένα νομίσματα ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΑΝ δὲν δύναται νὰ ἀνήκωσιν εἰς τὴν ἐν Θράκῃ Ἀπολλωνίαν, κτισθεῖσαν παρ' Ἰώνων· τὰ δὲ ἰωνικὴν ἐπιγραφὴν φέροντα νομίσματα ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΕΩΝ δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἰλλυρικὴν Ἀπολλώνειαν, τὴν ὁποίαν ἔκτισαν Δωριεῖς. Παρομοίως καὶ τὰ διάφορα νομίσματα τὰ ὁποῖα φέρουσι τὸ ὄνομα τῆς Ἡρακλείας διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων κυρίως ἐκ τῆς διαλέκτου τῶν ἐπιγραφῶν.

Καθόσον ἀφορᾷ τὸ σχῆμα τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι τὰ νῦν συνήθη ἑλληνικὰ γράμματα κατὰγονται ἐκ τῶν ὑστερωτέρων χρόνων. Πρῶτον πολλὰ γράμματα εἶχον ἄλλην μορφήν, τὴν ὁποίαν ἐν μέρει μανθάνομεν ἐκ τῶν νομισμάτων, ἧτις ὅμως δι' ἀπλῆς περιγραφῆς δὲν δύναται νὰ παρασταθῇ σαφῶς διὸ καὶ παραπέμπομεν εἰς τὰ νομισματολογικὰ τοῦ Ἐκκελίου καὶ Μιοννέτου (2) συγγράμματα, τὰ ὁποῖα περιέχουσιν εἰκόνας τῶν ἀρχαίων χαρακτῆρων.

(1) Eckhel. D. N. V. Vol. 4 pag. XCVII.

(2) Eckhel. D. N. V. Vol. I. Proleg. Cap. XVII. pag. 10. Mionnet. Descript. des Medailles Antiques P. XXXI—XXXV. Ἄξιον προσοχῆς μάλιστα εἰς προσδιορισμὸν τῆς ἡλικίας τῶν νομισμάτων εἶναι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων Γ. Ε. Κ. Α. Ρ. Ω.

Τῶν ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἐπιγραφῶν ἡ γλῶσσα εἶναι συνήθως ἡ ἐπιχώριος ἐκάστης πόλεως καὶ ἐκάστου τόπου γλῶσσα (2). Συμβαίνει ὅμως συχνὰ νὰ μεταχειρίζονται χῶροι δοξάκητοι τὴν γλῶσσαν τῶν κατακτητῶν. Μετὰ τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν νίκας Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου πολλαὶ ἀσιατικαὶ χῶραι, ἡ Συρία, ἡ Φοινίκη, ἡ Αἴγυπτος, ἡ Μεσοποταμία καὶ αὐτὴ ἡ ἀπωτάτω κειμένη Βακτριανὴ ἐμεταχειρίζοντο εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἰδίων νομισμάτων τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Πολλὰ νομίσματα ῥωμαϊκῶν ἀποικιῶν καὶ ἐπαρχιῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα φέρουσιν ἐπιγραφὰς λατινικὰς.

Εὐρίσκονται δὲ καὶ νομίσματα ἔχοντα ἐπὶ τοῦ ἐνὸς μέρους ἑλληνικὴν, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐτέρου λατινικὴν ἐπιγραφὴν. Οὕτω π. χ. τὰ γνωστὰ μακεδονικὰ νομίσματα φέρουσιν ἐμπροσθεν μὲν ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ, ὀπίσθεν δὲ Α̅ΣΙΛΑΣ. Τὰ νομίσματα τοῦ Ἰόβᾶ ἔχουν ἐπὶ τοῦ ἐμπροσθεν μέρους λατινικὴν, ἐπὶ τοῦ ὀπίσθεν νομιδικὴν ἐπιγραφὴν.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀρχαίων νομισμάτων φερουν ἐπιγραφὰς ἑλληνικὰς, ἢ λατινικὰς. Ἀπαντῶνται ὅμως καὶ ἄλλαι γλῶσσαι ἐπὶ τῶν νομισμάτων.

Ἡ τυρρηνικὴ, σαμνικὴ καὶ ὀσκικὴ γλῶσσα εἰς τὰ νομίσματα τινῶν πόλεων τῆς μέσης Ἰταλίας.

Φοινικικὴν γλῶσσαν ἔφερον τὰ νομίσματα τῶν πόλεων τῆς Φοινίκης πρὶν ἢ ἡ γλῶσσα αὕτη ἀντικατασταθῆ διὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπὶ τῶν διαδόχων Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου. Ἀλλὰ καὶ πολλαὶ Φοινικῶν ἀποικίαι παρὰ τὴν μεσόγειον μετεχειρίζοντο τὴν φοινικικὴν γλῶσσαν ὡς ἀποδεικνύουν τὰ νομίσματα τῶν Γαδείρων.

Ἐκ τῆς φοινικικῆς ἐγεννήθη ἡ καρχηδονικὴ, ἡ ὁποία φαίνεται εἰς πολλὰ τῆς Σικελίας χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα, χαρμηθέντα κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς νήσου καρχηδονικὴν δεσποτείαν. Συγγενὴς μὲ

(2) Τὰς διαφόρους ἐπὶ τῶν νομισμάτων γλώσσας σημειώνει ὁ Mionnet. ἐνθ. ἀνωτ.

τὴν γλῶσσαν ταύτην εἶναι ἴσως ἡ νομιδική, ἐπὶ νομισμάτων τῆς Νομιδίας.

Ἡ ἀρχαία ἰσπανικὴ γλῶσσα ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἔχει ἴδιον ἄγνωστον ἀλφάβητον.

Τῆς ἀρχαίας γαλλικῆς γλώσσης τὸ ἀλφάβητον συνέκειτο ἐκ λατινικῶν γραμμάτων ἀνμειμιγμένων ἐνίοτε μὲ λατινικά.

Τὸ σαμαριτικὸν ἀλφάβητον εὐρίσκεται εἰς ἐπιγραφὰς ἐπὶ τῶν ἰουδαϊκῶν Σίλων.

Ἡ περσικὴ γλῶσσα καὶ ἡ παρθικὴ ὑπάρχει εἰς τὰ νομίσματα τῶν βασιλέων τῆς Περσίας καὶ Παρθίας.

Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ἀνήκουν καὶ οἱ χρονολογικαὶ χαρακτῆρες, οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὸν χρόνον τῆς χαραγῆς τῶν νομισμάτων, ἢ εἰς ἐποχὰς τινὰς, ἢ εἰς τὴν βασιλείαν βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων.

Ἐποχὴ λέγεται ὠρισμένη τις χρονολογία λαμβάνουσα τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐκ τινος ἀξιωματικῶν χρονικοῦ σημείου (1). Αἱ Ὀλυμπιάδες συστηθεῖσαι τὸ 776 πρ. Χρ. καὶ ἡ τῶν Σελευκιδῶν ἐποχὴ, ἀρχομένη τὸ 312 πρ. Χρ. εἶναι αἱ παρ' Ἑλλησι συνηθέστεραι ἐποχαί. Οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον τὴν ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης, 753 ἔτη πρ. Χρ. Ἡ ἐποχὴ τῶν Ὀλυμπιάδων (2) δὲν εὐρίσκεται ἐπὶ νομισμάτων, ἀλλὰ μόνη ἡ τῶν Σελευκιδῶν. Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐποχὴ ἀπαντᾶται εἰς ἓν μόνον νόμισμα τοῦ Ἀδριανοῦ (3). Οἱ ἐπὶ τῶν οἰ-

(1) Eckhel, D. N. V. Vol. IV. pag. 374 seq.

(2) Εἰς νόμισμά τι τῆς ἐν Κιλικίᾳ Ἀναξαρθοῦ εὐρίσκεται μὲν ἡ κατ' Ὀλυμπιάδας σημειώσις τῆς ἐποχῆς ΕΤ. ΙΕΡΟΥ. ΟΛΥΜΠ. ΘΖC (ἔτους ἱεροῦ Ὀλυμπιακοῦ 269), ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀναφέρεται εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἑλλάδα Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐν Ἀναξαρθῷ τελουμένους.

(3) Τὸ νόμισμα τοῦτο εἶναι χρυσοῦν· τὸ ἔμπροσθεν μέρος φέρει τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀδριανοῦ· τὸ ὄπισθεν περιέχει εἰκόνα ὑπεμφαίνουσαν τὸν ἵπποδρομον, γυναῖκα καθήμενη, κρατοῦσαν τροχὸν μὲ τὴν δεξιάν, μὲ τὴν ἀριστερὰν τρεῖς ὀβελίσκους· ἡ ἐπιγραφὴ φέρει ANNO DCCCLXIII. NATALI URBI. Primum CIRCENSES CONSTITUTI.

φυγενειακῶν νομισμάτων ἀριθμοὶ δὲν δηλοῦσιν ἐποχάς, ἀλλ' εἶναι πιθανῶς σημεῖα τῶν διαφόρων νομισματοκοπειῶν ἢ σημαντηρίων.

Τὰ ἔτη τῆς βασιλείας τῶν βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων δηλοῦνται παρὰ τῶν Ἑλλήνων διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐτῶν. ΕΤΟΥΣ Α. ἢ L (Λυκάβαντος) Α. ὅπου ἐτηρήθη ἡ ἀρχαία τοῦ Λάβδα γραφή (L), διότι ἡ νεωτέρα Λ δηλοῖ 30. Ἐπὶ τῶν ἀλεξανδρινῶν νομισμάτων τὸ ἔτος ἐνίοτε εἶναι ὀλόγραφον ὡς L ΤΡΙΤΟΥ.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἔκαμον χρῆσιν πρὸς δῆλωσιν τοῦ χρόνου τῶν ἀριθμῶν τῆς δημαρχικῆς ἀρχῆς, Tribunitia Potestas., τὴν ὅποιαν ἀνανέωναν κατ' ἔτος οἱ αὐτοκράτορες, ὥστε τὸ TRIB. POTEST. III ἢ IV ἢ X δηλοῖ τῷ τρίτῳ, τετάρτῳ, δεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας (1). Εἰς τὰ νομίσματα τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ βασιλείου ἀπὸ Ἰουστινιανοῦ καὶ κάτω σημειοῦνται τὰ ἔτη διὰ τοῦ ANNO. I. II. III. καὶ τῶν τοιούτων.

Ἴδιος τις σημειώσεως τρόπος τοῦ ἔτους· ΕΤΟΥΣ ΝΕΟΥ ΙΕΡΟΥ εὐρίσκεται εἰς ἀργυρᾶ νομίσματα, μάλιστα μνημόνια χαραχθέντα εἰς πόλεις τῆς Ἀσίας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, ἀπὸ τῆς βασιλείας Γάλβα μέχρι Νερῶα (2). Νέον ἐλέγετο τὸ πρῶτον τῆς βασιλείας ἔτος αὐτοκράτορος τινος, διότι ἀπ' αὐτοῦ ἀρχίζει νέα χρόνου ἐποχή· τὸ δὲ ἱερὸν προσετίθετο διότι πᾶν ὅ,τι ἀπέβλεπε τὸν αὐτοκράτορα ἐλογίζετο τοιοῦτο οἷον sacrae imagines sacra moneta, Augustorum sacrae largitiones.

Ὡς σημεῖα ἀριθμητικὰ μετεχειρίζοντο οἱ Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Ἐκαστος χαρακτήρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου ἀποτελεῖ ἀριθμὸν ὠρισμένης ἀξίας, μὴ ἐξατωρμένης ἐκ τῆς θέσεως τῶν γραμμάτων ὡς ἐπὶ τῶν ἀραβικῶν ἀριθμητικῶν σημείων. Διὸ καὶ αἱ μονάδες, δεκάδες, καὶ ἑκατοντάδες δύνανται νὰ τεθῶσιν ὡς τύχη χωρὶς ἐκ τούτου γὰ μεταβληθῆ ἡ ἀξία αὐ-

(1) Περὶ τῆς χρονολογίας κατὰ τὴν Tribunitiam potestatem Eckhel, D. N. V. Vol. VIII. pag. 394 seq.

(2) Eckhel, D. N. V. Vol. IV. pag. 413.

των. Εἶναι ἀδιάφορον π. χ. ὁ ἀριθμὸς 356 νὰ γραφῆ ΤΕΣ ἢ ΣΕΤ.
ἢ ΕΤΣ.

Πρὸς διαστολὴν τῶν ἀριθμῶν ἀπὸ τῶν παρακειμένων λέξεων ἐτίθετο ὑπερθε τῶν ἀριθμῶν κεραία, μάλιστα παρὰ τῶν Λατίνων οἷον TP. POT. V. cos III.

Θ.

Χαράται Νομισμάτων.

Ὁ Πλίνιος καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς ἀρχαῖοι, οἵτινες πραγματεύονται περὶ τεχνιτῶν καὶ ἀναφέρουσιν ἀρχιτέκτονας, ἀγαλματοποιούς, ζωγράφους, δακτυλιογλύπτας, δὲν ὀνομάζουσι οὐδὲ ἓνα χαρακτὴν νομισμάτων. Τοῦτο δὲ εἶναι τόσον πλέον ἀπορίας ἄξιον, ὅσον πολλὰ ἀρχαῖα νομίσματα, ἐκ τῶν καλῶν τῆς τέχνης χρόνων, τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος μάλιστα, εἶναι ἄξια νὰ συναριθμηθῶσι εἰς τὰ κάλλιστα τῆς ἀρχαιότητος φιλοτεχνήματα καὶ ἀφομοιοῦνται ὡς πρὸς τὴν λεπτότητα καὶ τὸ κομψὸν τῆς ἐργασίας μὲ τοὺς γλυπτοὺς δακτυλιολίθους. Ἄλλ' ἴσως ἡ σιωπὴ τῶν συγγραφέων ἔχει τὸν λόγον τῆς εἰς τὸ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι, ὡς φαίνεται, δὲν ἔκριναν τὰ νομίσματα τοσοῦτον τῆς προσοχῆς καὶ τῆς ἐρεῖνης αὐτῶν ἄξια ὅσον ἄλλα τῆς τέχνης ἀριστουργήματα, διότι τὰ νομίσματα ὑπάρχοντα εἰς πολὺν ἀριθμὸν, μετέβαινον τρόπον τινὰ διὰ τῆς ἀδιακόπου αὐτῶν χρήσεως εἰς ἀντικείμενα τοῦ καθημερινοῦ βίου. Μολοντοῦτο νεώτερός τις ἀρχαιολόγος ὁ Raoul-Rochette ἐσύλλεξεν ἐκ νομισμάτων φερρόντων ἐνίοτε ὀνόματα καὶ ἐξ ἄλλων ἀρχαίων μνημείων τὰ ἐξῆς ὀνόματα γνωρίμων ὡς φαίνεται νομισματοκοπῶν.

Νεύαντος τῆς Κυθωνίας ἐν Κρήτῃ· Παισίων· Αἴθων· Πυθόδαμος τῆς Ἀπτέρης· Ἀριστόβουλος εἰς νομίσματα τοῦ Λυσιμάχου. Ζώϊλος εἰς νομίσματα τοῦ Περσέως.

Τὰ ἐξῆς ὀνόματα Εὐμένης, Κίμων, Εὐαίνετος, Εὐθύμος, Εὐκλείδης, Σῶσις, Νίκων, Νοκλειίδης, Παρμενίδης, Ἐξασκεστιδης, Ἀπολλώνιος, Χοικέων, Προκλῆς ἀνήκουσιν εἰς νομισματοκόπους σικελικῶν πόλεων, τῶν Συρακουσῶν, τῆς Κατάνης, Νάξου, Καμαρίνης.

Οἱ ἐξῆς εἶναι νομισματοκόποι τῶν πόλεων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, Νεαπόλεως, Ὑέλης, ἢ Ἐλέας, Μεταποντίου, Θουρίου, Τάραντος, Ἡρακλείου. — Λυγίας, Φιλιστίων, Κλεῦδωρος, Σώστρατος, Ἀγησίας, Εὐφᾶς, Ἀρίστιππος, Ἀριστόξενος, Παρμενίδης, Ἀπολλώνιος, Διοφάνης, Ἀρτεμισίος, Μολοσσός, Ὀλυμπις. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐνώνοντο ἀνά δύο καὶ ἐχάραττον ὁ μὲν τὸ ἔμπροσθεν, ὁ δὲ τὸ ὀπίσθεν μέρος τῶν νομισμάτων. Ἄλλοι εἰργάζοντο διὰ πλειοτέρας πόλεις ὡς ὁ Εὐαίνετος διὰ τὰς Συρακούσας καὶ τὴν Κατάνην, ὁ Παρμενίδης διὰ τὰς Συρακούσας καὶ τὴν Νεάπολιν. Ὁ Ὀλυμπις διὰ τὴν Νεάπολιν καὶ τὸν Τάραντα. Ὁ Ἀρίστιππος διὰ τὸν Τάραντα καὶ Ἡράκλειον καὶ Μεταπόντιον. Ὁ Ἀπολλώνιος διὰ τὸ Μεταπόντιον καὶ τὴν Κατάνην. Ὁ Εὐφᾶς διὰ τὸ Θούριον καὶ Ἡράκλειον.

Ἴσως τινὰ ἐκ τῶν εἰς τὰ νομίσματα συχνότατα ἀπαντωμένων μονογραμμάτων περιέχουσι τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου. Ἴσως δὲ τινὰ ἐκ τῶν σημείων εἶναι συμβολικαὶ παραστάσεις ἢ σημεῖα τὰ ὅποια οἱ τεχνῖται μετεχειρίζοντο ἀντὶ τοῦ ὀνόματός των. Δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι οἱ δακτυλιολύπται ἦσαν συγγρόνως καὶ χαρακται νομισμάτων, διότι αἱ ἐργασίαι αὐτῶν ἀπαιτοῦσιν ἀμφοτέραι ἔσση ἀκρίβειαν καὶ ἐπιμέλειαν καὶ εἶναι συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλας.

Οἱ Ἕλληνες, ὡς εἶπομεν, εἶχον ἰδίους χαρακταις νομισμάτων ὡς καὶ πάσης ἄλλης ἐλευθερίου τέχνης δημιουργοὺς, διὸ καὶ δὲν εἶχον χρεῖαν ἕνεκα τούτου γὰ προσφύγασιν εἰς κἀνὸν ἄλλο ξένον ἔθνος. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, οἵτινες ἦσαν πτωχοὶ ἀπὸ τεχνίτας, κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους ἐλάμβανον νομισματογλύπτας παρὰ τῶν Τυρρήνων, ὕστερον δὲ παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Τὰ οἰκογενειακὰ νομίσματα, καὶ αὐτὰ τὰ ἀρχαιότερα μετὰξὺ αὐτῶν μαρτυροῦσι σαφῶς τὴν Ἑλληνικὴν χεῖρα. Αἱ σφραγίδες κατασκευάζοντο ὡς φαίνεται ἀπὸ τεχνίτας Ἕλληνας, παρεπιδημοῦντας εἰς Ῥώμην, ἢ διαμένοντας εἰς Καμπανίαν, ἐπειδὴ πολλὰ οἰκογενειακὰ νομίσματα εἶναι ὅμοια μὲ τὰ τῆς Καμπανίας.

I.

Κιβδήλα και παραπεποιημένα νομίσματα.

Όταν γίνεται λόγος περί κιβδήλων νομισμάτων πρέπει νά διακρίνωμεν πρὸ πάντων μεταξύ ἀρχαίων καὶ νεωτέρων νοθευτῶν καὶ παραχαρακτῶν. (1)

Κιβδήλα ἢ νόθα νομίσματα ὑπῆρχον ἤδη καὶ ἐπὶ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων. Πρὸς τοῦτο δὲ μεταχειρίζοντο τὸν χαλκόν, τὸν σίδηρον τὸν μόλιβδον. Τὰ μέταλλα ταῦτα ἐνέδουν μὲ λεπτὸν τιμιωτέρου μετάλλου λέπισμα, καὶ ἐπέβαλλον ἐπ' αὐτοῦ τὴν σφραγίδα. Τοιαῦτα νομίσματα λέγονται καὶ ὑπόχαλκα subaerati, τὸ δὲ σφυλιότερον ἔνδον μέταλλον ψυχὴ τοῦ νομίσματος anima numi. Εἶναι δὲ τόσον ἐπιδειξίως ἐξεργασμένα ὥστε δὲν ἀνακαλύπτει τις πρότερον τὴν ἀπάτην, εἰμὴ ἀφοῦ χαλάσῃ μέρος τοῦ ἔξωθεν μετάλλου ἢ τριβῇ διὰ τῆς συχνῆς χρήσεως.

Χρυσᾷ τοιοῦτου εἶδους νομίσματα εὐρίσκονται σπανίως χαλκᾷ μὲ ὑποβεβλημένον σίδηρον ὑπάρχουν ὡσαύτως ὀλιγώτατα. Ἄλλ' ἐκ τῶν ἀργυρῶν διεσῶθη ὁ ἀριθμὸς ὄχι ὀλίγος. Τὸ ἔνδον αὐτῶν σύγκειται ἐνίοτε ἐκ μόλιβδου, συνήθως δὲ ἐκ χαλκοῦ. Ὅτι μεταξύ τῶν Ἑλλήνων ἐσυμβιζέτο τὸ τοιοῦτο τῆς ἀπάτης εἶδος ἀποδεικνύεται ἐκ διαφόρων νομισμάτων. Ἄλλ' ὅμως τὰ πλειότερα τῶν κιβδήλων νομισμάτων ὑπάρχουν μεταξύ τῶν Ῥωμαϊκῶν οἰκογενειακῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἀρχαῖα, καὶ ἐξ αὐτῶν πολλὰ καλῶς ἀπεργασμένα εἶναι δεκτὰ ἕνεκα τούτου εἰς τὰ νομισματοφυλάκια καὶ εἰς τὰς συλλογὰς.

Ἡ μεγάλη τιμὴ, τὴν ὁποῖαν ἔχουσι τὰ ἀρχαῖα νομίσματα συνετέλεσε κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰς τὴν νόθευσιν, καὶ τὴν ἀντι γνησίων διάδοσιν κιβδήλων νομισμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ συλλέγοντες ἀρχαῖα νομίσματα, καθὼς καὶ οἱ θέλοντες νά μεταχειρισθῶσιν αὐτὰ εἰς ἐφύνας ἐπιστημονικὰς ἔχουσι χρεῖαν πολλῆς προ-

(1) Διεξοδικῶς λαλεῖ περὶ τούτου ὁ Eckhel. D. N. Vol. I. Proleg. pag. CXXIII seq.

σογῆς διὰ νὰ ἀπορύγῃσιν τὴν ἀπάτην. Πολυχρόνιος πείρα καὶ τοῦ βλέμματος γύμνασις ἀπαιτοῦνται πρὸς διάκρισιν τῶν κιβδήλων νομισμάτων ἀπὸ τὰ γνήσια.

Ἐπειδὴ ἐκ τοῦ πολλοῦ πλήθους τῶν κιβδήλων νομισμάτων γεννῶνται ἀμηχανίαι καὶ δυσχέρειαι εἰς τοὺς ἐραστὰς τῶν μνημείων τούτων τῆς ἀρχαιότητος, ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ δηλώσωμεν τοὺς διαφόρους τρόπους τῆς κιβδηλεύσεως τῶν ἀρχαίων νομισμάτων διὰ νὰ κάμωμεν προσεκτικὸν τὸν καθένα ποσάκις καὶ πόσον εὐκόλως δύναται νὰ λάβῃ χώραν ἀπάτη.

A. Ὑπάρχουν χυτὰ κιβδήλα νομίσματα ἐκ παντὸς μετάλλου. πρὸς θ' ἐλήφθη ὁ τύπος ἐξ ἀρχαίου νομίσματος. Ταῦτα γνωρίζονται εὐκόλως. Ἡ χώνευσις διακρίνεται ἀπὸ τὴν τραχείαν ἐπιφάνειαν τοῦ νομίσματος, ἀπὸ τὴν ἀμβλύτητα τῶν τύπων καὶ τῶν γραμμῶν τῆς ἐπιγραφῆς, ἐνῶ εἰς τὰ γνήσια νομίσματα ἢ μὲν εἶναι λεία, τὰ δὲ ὀξεῖα. Ὡσαύτως παρατηρεῖται τραχύτης καὶ εἰς τὸν γῦρον, ὅστις εἶναι σφρηγῆτος, τεταμιμένος ἢ ριμισμένος πρὸς ἐπανάρθωσιν τῶν ἐλαττωμάτων τῆς χώνευσως καὶ ἀπόκρουσιν αὐτῶν.

Ἐπὶ τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν νομισμάτων ἡ ἀμβλύτης τῶν τύπων εἶναι προδηλοτέρα παρὰ ἐπὶ τῶν χαλκῶν, τὰ ὅποια εἶναι ἐπιχρισμένα μὲ τεχνικὸν βερνίκιον διὰ νὰ ὁμοιάζωσι μᾶλλον μὲ τὰ ἀρχαῖα· πλὴν τὸ βερνίκιον τοῦτο προδίδεται ἀπὸ τὸ ρυτίδες τοῦ χρώματος, τὴν ἐλαιώδη στιλπνότητα καὶ τὴν μαλακότητά του δοκιμαζόμενον διὰ τοῦ γλυφείου, ἐνῶ τὸ ἀρχαῖον, γνήσιον βερνίκιον εἶναι λεπτὸν, εὐαφὲς καὶ ἔχει ἄτονον στιλπνότητα.

Ἐνίοτε οἱ παραχαράκται κρύπτουσι τὰ σφάλματα τῆς χωνεύσεως λεκάνοντες τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἀποξύνοντες διὰ τοῦ γλυφείου τοὺς τύπους καὶ χαρακτῆρας. Ἄλλ' ἡ χρῆσις τοῦ γλυφείου γνωρίζεται καὶ ἡ λειότης δὲν φθάνει ποτὲ τὴν τῆς τυπώσεως.

B. Γνήσια νομίσματα νοθεύονται καὶ κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Κεφαλαὶ καὶ ἐπιγραφαὶ νομισμάτων μεταβάλλονται διὰ τοῦ γλυφείου καὶ οὕτω ἐκ τινος συγγήους νομίσματος γίνεται ἕτερον σπα-

νίας εύρισκόμενον. Οὕτω τὸ ἀντίσχειον νόμισμα τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου εύρίσκεται μεταβεβλημένον εἰς νόμισμα Ἰθωνος· ἡ Δόμνα εἰς Διδίαν Κλάραν· ἡ Μαμμαία εἰς Τραγκυιλλίαν· ὁ Αὐρήλιος εἰς Περτινικα καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Γ. Ἀρχαῖα νομίσματα νοθεύονται καὶ κατ' ἄλλον τροπον διὰ ρινήσεως τοῦ ἐπὶ τοῦ ὀπισθεν μέρους τύπου καὶ ἐπιτυπώσεως ἢ διὰ τοῦ γλυφείου ἐγχαραξέως ἄλλου νέου. Ἐνίοτε συντίθεται ἢ συγκολλᾶται νόμισμα ἐκ δυο διαφόρων νομισμάτων. Τὰ νομίσματα διαπρίονται κατὰ πλάτος καὶ συγκολλῶνται τὰ μέρη ἢ ἐξαιλεφεται διὰ τῆς ρίνης ὁ τύπος τοῦ ἐνὸς μέρους καὶ κολλᾶται ἐπ' αὐτοῦ τὸ μέρος τοῦ διαπρισθέντος νομίσματος μὲ τοσαύτην ἐπιδεξιότατα ὥστε φαίνεται ἓν νόμισμα.

Αἱ τοιαῦται νοθεύσεις ἀνακαλύπτονται ὁσάκις ὁ τύπος τοῦ ὀπισθεν μέρους δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ἔμπροσθεν κεφαλῆν ἢ ὁσάκις ὁ σύνδεσμος τῶν τύπων εἶναι ἰδιάζων καὶ ἄγνωστος. Ἡ σύνθεσις νόθου νομίσματος ἐκ δυο ἀρχαίων ἀνακαλύπτεται καὶ ἀπὸ τὸν γῦρον, ὅστις εἶναι ρινισμένος καὶ προσέτι φαίνεται ἐπ' αὐτοῦ λεπτή τις λευκὴ γραμμὴ.

Δ. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐγένεαν καὶ συχναὶ ἀπομιμήσεις τῶν ἀρχαίων νομισμάτων. Καὶ ἤτοι ἐπενοήθησαν νέοι τύποι κατὰ τὸν τρόπον καὶ τὴν ιδέαν τῶν ἀρχαίων, ἢ ἐγλύπτοντο ἐκ νέου ἀρχαῖοι τύποι. Ἐπειδὴ τὰ νόθα νομίσματα τοῦ εἶδους τούτου εἶναι τυπωμένα καὶ καλῶς ἐξεργασμένα, ἢ ἀνακάλυψις αὐτῶν εἶναι πολὺ δυσκολώτερα παρὰ τὰ νόθα τῶν ἄλλων εἰδῶν. Ὑπάρχουν μολοντούτο διάφορα γνωρίσματα πρὸς διάγνωσιν τῶν τοιούτων νομισμάτων. Εἶναι δηλαδὴ ποτὲ μὲν παχύτερα, ποτὲ δὲ λεπτότερα, ποτὲ μεγαλύτερα, ποτὲ μικρότερα παρὰ τὰ ἀρχαῖα τοῦ αὐτοῦ εἶδους. Ἡ νεωτέρα αὐτῶν γένεσις προδίδεται καὶ ἀπὸ τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς, τὰ ὅποια εἶναι δύσκολον νὰ μείνωσιν ἀπαραλλάκτως ὅμοια. Ἀπὸ τὰ τοιαῦτα νομίσματα λείπει προσέτι καὶ τὸ βερνίκιον δι' οὗ διακρίνονται τὰ ἀρχαῖα νομίσματα, ἢ ἀνέχωσι βερνίκιον τοῦτο δὲν εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ παλαιόν. Τελευταίον

προδίδονται από τὸν γύρον, ὅστις εἶναι ῥιμισμένος, πολλάκις στρογγυλώτερος καὶ λευότερος παρ' ὅ,τι συνήθως εὐρίσκεται εἰς τὰ παλαιὰ νομίσματα. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἡ καλὴ διατήρησις τῶν τοιούτων νομισμάτων γεννᾷ κατ' αὐτῶν ὑπόνοιαν.

Τὰ νεώτερα νομίσματα μὲ τύπους πλαστοῦς γνωρίζονται ἐξ αὐτῶν τῶν τύπων. Τοιαῦτα εἶναι τὰ φέροντα τὸν Ἰούλιον Καίσαρα καὶ ἐπὶ τοῦ ὀπισθεν μέρους τὴν ἐπιγραφὴν *Veni, Vidi, Vici*, τὸν Πρίαμον καὶ τὴν πόλιν τῆς Τροίας· τὴν Ἀρτεμισίαν καὶ τὸ Μαυσωλεῖον· τὴν Διδῶ καὶ τὴν πόλιν τῆς Καρχηδόνας· Θεμιστοκλῆ, Μιλτιάδην καὶ ἄλλα. Ὡσαύτως χάλκινα νομίσματα πρώτου μεγέθους μὲ τὰς κεφαλὰς τοῦ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου. Ἡ ἀνεπιτήδεις ἐπινόησις καὶ χρῆσις τύπων, ἐνδυμασίας τίτλων, ἐπιγραφῶν μὴ εὐρισκομένων εἰς τὰ παλαιὰ νομίσματα, πολλάκις κακὴ διαγραφή καὶ ἐκτέλεσις προδίδουσιν εὐκόλως τὴν ἀπάτιν.

Τὰ νόθα νομίσματα εἰς τὰ ὁποῖα ἐπεβλήθησαν ἀληθῶς ἀρχαῖοι τύποι δύνανται τόσον εὐκολώτερον νὰ ἀπατήσωσιν, ὥστε νὰ θεωρηθῶσιν ἀρχαῖα, ὅσον τελειότερα εἶναι ἡ ἐργασία αὐτῶν, καὶ τῷ ὄντι πολλὰ τοιαῦτα νομίσματα καὶ μνημόνια εἶναι ὀλίγον καταδεέστερα τῶν ἀρχαίων. Πρὸ πάντων προσοχῆς ἀξία εἶναι ἐκ τῶν τοιούτων νόθων νομισμάτων τὰ λεγόμενα Παταυῖνὰ *Patavini*, τῶν ὁποίων χαράσσεται καὶ τυπῶνται ἦσαν οἱ ἐκ Παταυίου Καλθίνος καὶ Βασσιανὸς, οὔτινες ἐμιμήθησαν κατ' ἐξοχὴν τὰ χάλκινα πρώτου μεγέθους νομίσματα τῶν δώδεκα πρώτων αὐτοκρατόρων. Διαδόητοι ὡς παραχαράσσεται καὶ μιμηταὶ ἀρχαίων νομισμάτων εἶναι προσέτι ὁ ἐκ Πάρμας Καρτέρων, ὁ Φλωρεντινὸς *Dervieu*, ὁ Γαμβέλλης, ὁ Βοσσάγνας, ὁ Κελλίνης καὶ ὁ Κογόρμιος, ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος κατεσκεύασε πολλὰ χρυσαῖα νομίσματα.

Τελευταῖον πρέπει νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν μας καὶ εἰς τὰ πλημμελῆ ἀρχαῖα νομίσματα, γενόμενα ἐξ ἀμελείας τῶν νομισματοκόπων, ἢ ἐξ ἀπροσεξίας κατὰ τὴν τύπωσιν.

Τὰ συχνότερα σφάλματα ἀποβλέπουσιν τὴν ἐπιγραφὴν καὶ συνίστανται ἢ εἰς ἀνορθογραφίας ἢ εἰς μεταθέσεις γραμμάτων καὶ λέ-

ξων. Ἐνίοτε συγγέονται οἱ τύποι ὥστε τὰ μέρη ἀμφοτέρω τοῦ αὐτοῦ νομίσματος δὲν ἀρμόζουσι πρὸς ἄλληλα καὶ συνδέονται τύποι διαφόρων νομισμάτων. Τοῦτο συμβαίνει συχνὰ εἰς νομίσματα οἰκογενειῶν. Τυχαινὲ προσέτι τὸ χάραγμα νὰ μὴν εἶναι καθαρὸν, κα σαλευομένου τοῦ μετάλλου ἐπὶ τοῦ σημαντηρίου νὰ διπλασιάζηται ἐκ τοῦ διπλοῦ τῆς σφύρας κτύπου ὁ τύπος. Οὕτως ἐγεννήθησαν ἀπὸ ἀβλεψίαν τοῦ νομισματοκόπου τὰ πλημμελεῖ νομίσματα, ὀνομασθέντα *numi incusi*, περὶ ὧν ἔγεινεν ἡδὴ λόγος.

ΙΑ΄.

Διαίρεσις τῶν νομισμάτων καὶ εἰς τὰς
συλλογὰς αὐτῶν κατὰ τάξιν.

Τὰ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος περισωθέντα νομίσματα διαιροῦνται κυρίως εἰς δύο γενικὰς τάξεις. Ἡ πρώτη περιλαμβάνει τὰ νομίσματα τῶν Ἑλλήνων, τῶν χωρῶν, πόλεων καὶ βασιλέων ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ κατακτήσεων. Ἡ δευτέρα τάξις περιέχει τὰ νομίσματα τῶν Ῥωμαίων, τὰ ἐν καιρῷ τῆς δημοκρατίας χαραχθέντα οἰκονομικὰ νομίσματα καὶ τὰ τῶν αὐτοκρατόρων.

Ἐπάρχον διὰφοροὶ τρόποι κατὰτάξεως τῶν νομισμάτων εἰς τὰ νομισματοφυλάκια. Ὁ ἀρχαιότερος εἶναι ὁ κατὰ τὸ εἶδος τοῦ μετάλλου καὶ τοῦ διαφόρου τῶν νομισμάτων μεγέθους. Τὴν πρώτην τάξιν λαμβάνουν τὰ χρυσᾶ πρώτου μεγέθους νομίσματα, τὰ τῶν πόλεων καὶ ἔθνων, ἐφεξῆς τὰ τῶν βασιλέων, τελευταῖον τὰ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Εἰς ταῦτα ἔπονται τὰ μικρότερα χρυσᾶ νομίσματα, ἔπειτα ἀκολουθοῦσι τὰ ἀργυρᾶ κατὰ τὴν αὐτὴν σειρὰν καὶ κατὰ τὰ διάφορα αὐτῶν μεγέθη. Τελευταῖον ἔρχονται τὰ χάλκινα μετὰ τῶν ὁποίων προηγούνται τὰ μνημόνια, ἢ εἰκονογραφικὰ μετὰ ταῦτα τὰ πρώτου, δευτέρου, τρίτου μεγέθους κεχωρισμένα.

Κατὰ τινὰ ἄλλην διάταξιν ἐλαμβάνοντο ὡς κανὼν οἱ τύποι τὰ νομίσματα τῶν χωρῶν καὶ πόλεων τὰ φέροντα εἰκόνας θεῶν βασιλέων, ἀνδρῶν ἐνδόξων, κτιρίων ἀπεικάζματα ἐτίθεντο χωριστὰ ὡσαύτως τὰ ἀναφερόμενα εἰς ἀγῶνας, θυσίας, καθιερώσεις

καὶ ἄλλα ἀντικείμενα ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων καὶ διακρίνοντο εἰς τοσαῦτα τμήματα.

Τινὲς ἠκολούθησαν τὴν τάξιν τοῦ νὰ ἐνόμισιν εἰς ἓν τὰ νομίσματα τῶν χωρῶν καὶ πόλεων καὶ νὰ τὰ κατατάττωσι κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου, ἐφεξῆς ἔθετον τὰ τῶν νήσων καὶ τελευταῖον τὰ τῶν βασιλείων.

Ἡ ἀρίστη κατὰτάξις τῶν ἐλληνικῶν νομισμάτων εἶναι ἡ παρά τοῦ Ἐκκελίου εἰσαχθεῖσα γεωγραφική. Τὰ νομίσματα τῶν χωρῶν καὶ πόλεων τάττονται κατὰ τὴν τοποθεσίαν αὐτῶν· τὰ τῶν νήσων τίθενται εἰς τὰ τῶν τόπων, εἰς τοὺς ὁποίους παράκεινται, τὰ τῶν βασιλείων προστίθενται εἰς τὰ τῶν τόπων ἐφ' ὧν ἦρχον. Τοιοῦτοτρόπως ἀποκτᾶται ὄχι μόνον εὐχερῆς τοῦ ὄλου συνοψις ἀλλ' εὐκόλυνεται καὶ ἡ σπουδὴ τῆς γεωγραφίας καὶ ἱστορίας. Πόσον ἐπωφελὲς εἶναι τὸ νὰ ἔχωμεν εἰς ἓν συνηγμένα τὰ νομίσματα τοῦ αὐτοῦ τύπου δὲν εἶναι χρεῖα διὰ μακρῶν νὰ ἀποδειχθῆ, ἐπειδὴ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πολλὰ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἀποχωρισμένα ἀπὸ τὴν τοιαύτην σειρὰν ἠθέλαν εἶσθαι ὅλως ἀνεξήγητα ἐνοοῦνται καὶ γίνονται σαφῆ διότι τὰ νομίσματα τῆς αὐτῆς χώρας ἢ τῶν παρακειμένων τόπων ἐξηγῶνται οὕτω ἀμοιβαίως καὶ δι' ἀλλήλων.

Κατ' αὐτὴν τὴν τάξιν θέλομεν περιγράψαι εἰς τὰ ἐπόμενα συνοπτικῶς τὰ νομίσματα τῶν κυριωτέρων τόπων καὶ πόλεων τοῦ παλαιοῦ κόσμου, ἀρχίζοντες ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τόπων ὅπου πρῶτον ἐκόπη νόμισμα.

Τὰ σημεῖα τῶν ὁποίων ἔγεινεν χρῆσις χάριν συντομίας εἰς τὴν περιγραφὴν ταύτην εἶναι τὰ ἑξῆς.

ΧΡ. ΑΡ. ΧΑ. δηλοῦσι χρυσοῦν, ἀργυροῦν χαλκοῦν. Μ. Μ. δηλοῖ μέγιστον μεγέθους· Ι. ΙΙ. ΙΙΙ. πρῶτου, δευτέρου, τρίτου, μεγέθους ἢ σχήματος. Ἀπ' ἀλλήλων χωρίζονται τὰ διαφέροντα κατὰ τὴν χαραγὴν νομίσματα διὰ τοῦ σημείου)(· αἱ ἐξ ἀριστερᾶς λέξεις ἀφορῶσι τὸ ἔμπροσθεν μέρος, τὸ πρόσωπον τοῦ νομίσματος, αἱ δεξιόθεν τὸ ὀπίσθεν μέρος. Ἡ λέξις Αὐτοκρ. δηλοῖ νόμισμα ἐλληνικῶν

ἢ ἄλλου τόπου, κοπὲν καθ' ὃν καιρὸν ἡ Ἑλλάς καὶ ἄλλαι πρότερον αὐτόνομοι χῶραι ὑπέκειντο εἰς τοὺς Ῥωμαίους αὐτοκράτορας τῶν ὁποίων φέρουσι τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ὀνόματα.

Αἴγινα.

Λίαν ἀρχαῖα νομίσματα ΑΡ. χελώνη.)(ἄμορφον κοίλωμα. Σημεῖον μακρᾶς ἀρχαιότητος.

ΧΑ. Δύο δελφίνες ἐν τῷ μέσῳ Α.)(ἄμορφον κοίλωμα καὶ πολλὰ ἄλλα παραστάσεις.

Αὐτοκρατορικῆ. Εἰκὼν Διὸς πωγωνίτου βασιλεύοντος κριόν. Δάμων πολιοῦχος μὲ κέρασ' Ἀμαλθείας, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στεφάνη πυργωτή. Ποσειδῶν ἱστάμενος μὲ τρίαιναν καὶ δελφίνα.

Πελοπόννησος.

Κοινὸν τῆς Πελοποννήσου νόμισμα δὲν ὑπάρχει ἐκτὸς ἂν θεωρήσωμεν τοιοῦτο τὸ ΧΡ. τοῦ Τ. Κ ο ἰ ν τ ο ῦ Φλαμινίνου καὶ τὰ ΑΡ. καὶ ΧΑ. τῆς Ἀχαικῆς συμμαχίας. Τα ἀρχαιότατα νομίσματα τῶν πόλεων τῆς Πελοποννήσου εἶναι ΑΡ. καὶ μικρὰ. ἔνια καλλονῆς ἐξαιρέτου ἀποδεικνύουν διὰ τοῦ μεγέθους αὐτῶν ὅτι βεβαίως δὲν ἐκόπησαν πρὸ Φιλίππου τοῦ Β βασιλέως τῆς Μακεδονίας, καὶ ὅτι ἔλα τὰ τοιαῦτα ἀνήκουσι πιθανώτατα εἰς τοὺς μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον χρόνους. Τῆς γνώμης ταύτης ἰσχυρὸν ὑποστήριγμα εἶναι τὰ τούτοις παρεμφερῆ μεγάλα ἀργυρᾶ νομίσματα τῆς Λακεδαιμόνος, τὰ ὁποῖα βεβαίως δὲν ἐγράφησαν πρὸ τῶν παρομοίων βασιλικῶν αὐτῆς νομισμάτων, κοπέντων μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον. Τὸ σπάνιον καὶ μοναδικὸν χρυσοῦν νόμισμα τοῦ Φλαμινίνου ἀποδεικνύει διὰ τοῦ χαραγμάτος του ὅτι εἶναι ἀπομύμημα τῶν ΧΡ. Ἀλεξάνδρου τοῦ Μ. Ἴσως ἔκοψαν αὐτὸ, σπεύσαντες πολλοί, οἱ ἐγνωμονοῦντες Ἕλληνας κατὰ τὸ 496 πρ. χρ. — Τὰ συχνότατα αὐτοκρατορικὰ νομίσματα τῶν πόλεων τῆς Πελοποννήσου ἔχουσι τὰς κεφαλὰς τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ. — Ὀλίγα τινα μνημόνια ΧΑ. (εἰς τιμὴν τοῦ Ἀντινόου) — Ἐπώνυμον φέρει μία μόνη πόλις ἡ Ἐπίδαυρος τὸ ΠΕΡΑ. — Αἱ ἐπὶ τῶν νομισμάτων παραστάσεις ἔχουσι ἀναφορὰν εἰς ἀρχαῖα τοπικὰ μυθολογήματα ἢ παριστάνουσι μνημεῖα ὑπάρχοντα καὶ ἄλλα τὰς διαφόρους πόλεις ἐπισκομοῦντα ἀντικείμενα ναοὺς, λιμένας κ. τ. τ. καὶ εἶναι ἕνεκα τούτου πολλῆς σπουδῆς ἄξια.

Ἀργολίς· πόλεις. Ἄργος, 1). Κλεωνάϊ, 2). Ἐπίδαυρος, 3).
Ἐρμιόνη, 4). Τροιζήν, 5).

4) Λίαν ἀρχαῖα νομίσματα ΑΡ. Λύκου· προτομή. Ἄναφορὰ εἰς Ἀπόλλωνα Λύκιον·) (Ἄμορφον κολῶμα, ὕστερον μέγα Α.

ΧΑ. Κεφαλὴ Ἥρας μὲ διάδημα ἐφ' οὗ ΑΡΓΕΙΩΝ.) (Παλλὰς βαίνουσα.) (Διομήδης μετὰ τοῦ Παλλαδίου.) (Λύκος ἱστάμενος.) (Τρίπους.) (Κίον μετὰ τριάντης καὶ νηός.

Αὐτοκρ.) (Ἀγῶνες ΗΡΑΙΑ ΝΕΜΕΑ. Ἐικὼν γυναικεία ἐπὶ βάσει κροτοῦσα ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τροχόν, τὴν δὲ ἀριστερὰν ἀνατείνουσα (Νέμεσις) Προτομὴ τοῦ Περσέως μὲ φρύγιον κάλυμμα τῆς κεφαλῆς. Διόσκουροι ἔφιπποι. — Δαίμων πολιοῦχος μὲ κέρας Ἀμαλθείας, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στεφάνη πυργωτή. Ὀρθία τριφυῆς Ἑκάτη. Περσεὺς ὀρθίος μὲ τὴν ἄρκην καὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης. — Κάδμος ἱστάμενος διαμαχόμενος πρὸς τὸν μέγαν δράκοντα.

2) ΧΑ. Κεφαλὴ Ἡρακλέους.) (Στέφανος κισσίνος. ΚΛΕΩ.

Αὐτοκρ. Εὐρώπη ὄχουμένη ἐπὶ τοῦ βοῦς ἐν τῷ μέσῳ τῆς θαλάσσης μετὰ τριτόνων. — Ἴππος ἱστάμενος φέρων μεγάλην προτομὴν γυναικός.

3) ΑΡ. Κεφαλὴ Ἀσκληπιοῦ.) (Μονόγραμμα ΕΠ. ἐνὸς στεφάνου δαρνίνου.

ΧΑ.) (Λύκος κείμενος.) (Ὑγεία.) (Ὄφις περιειλιγμένος.) (Ἀγῶνες, ΔΣΚΛΗΠΙΑ.) (Ἀλεκτρῶν μὲ μονόγραμμα ΕΠ.) (Τράγος.

Αὐτοκρ. Ἀσκληπιὸς ἐπὶ θρόνου, ἔμπροσθεν αὐτοῦ ὁ μέγας ὄφις. — Ἡ ὑπὸ ποιμένος εὐρεσις τοῦ ὑπ' αἰγὸς τιθηνομένου μικροῦ Ἀσκληπιοῦ.

4) Αὐτοκρ. ΧΑ. Θησεὺς ἀπάγων τὸν δαμασθίντα μαραθῶνιον ταῦρον.

5) ΑΡ. ΧΑ. Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος.) (ΤΡΟ. Κεραυνός.) (Τρίαινα.

Αὐτοκρ. Θησεὺς μαχόμενος πρὸς τὸν Μινώταυρον. — Θησεὺς αἴρων τὴν πέτραν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὁ Αἰγεὺς ἔκρυψε τὸ ξίφος καὶ τὰ πέδιλα Γηπόλυτος μὲ Ἴππον καὶ κύνα θηρευτικὴν.

Ἀρκαδία· 1). πόλεις· Καφύη, 2). Μεγαλόπολις, 3). Φενεός, 4). Στύμφαλος, 5). Τεγέα, 6). Θέλπουσα, 7).

4) Λίαν ἀρχαῖα νομίσματα ΑΡ. Κεφαλὴ Ἥρας. ΑΡΚΑ.) (Ζεὺς καθήμενος ἔχων ἐπὶ τῆς χειρὸς αἰτόν.

Κεφαλὴ Διός.) (Πάν κρατῶν καλαύροπα ἐπὶ ὄρους, ἐφ' οὗ ΟΛΥΜΠΟΣ (ὄνομα τοῦ ὄρους);

Κεφαλή Πανός νεανίου (κεφαλή 'Ολύμπου;) με διπλὰ κέρατα')(Μέ-
γα μούγκριμα ΑΡ. καὶ ἐν τῷ μέσῳ σύριγξ.

Αὐτοκρ. ΧΑ. Εἰκὼν 'Αντινίου' συγνάκις νόθα.

2) Αὐτοκρ. ΧΑ.)('Αρτεμις εὐζωνος με δύο δᾶδας κιομένης.

3) ΑΡ. Τὰ αὐτὰ μετὰ τῆς 'Αρχαδίας.

Αὐτοκρ. 'Απόλλων γυμνὸς ἱστάμενος ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ στέφανον ἐκ
δάφνης, μετὴν ἀριστερὰν ἐρειδόμενος εἰς κίονα καὶ κρατῶν τῶζον. —
'Ημίγυμος ἐρμῆς Πριάπου.

4) ΑΡ. Κεφαλή Δήμητρος.)('Ερμῆς ἀπάγων τὸν νέον 'Αρχάδα,
οὖον τῆς Καλλιστοῦς μετὸ παρατεθειμένον ὄνομα ΑΡΚΑΣ.)(βοῦς
στάμενος.

5) ΧΑ. ΕΠΙ ΙΕΡΕΩΣ ΕΡΜΑΞΟΟΥ. Κεφαλή 'Αρτέμιδος με στέ-
φανον δάφνης ἐμπεπλεγμένον εἰς τὴν κόμην')('Ἴππος βόσκων.

5) ΑΡ. Κεφαλή 'Αρτέμιδος με στέφανον δάφνης εἰς τὴν κόμην.)(
'Ηρακλῆς ἀνατείλων τὸ βόραλον καὶ προβαίων εἰς τὸν ἀγῶνα.)(Κε-
φαλή ὄρθος στρυμπαλίδος.

6) ΑΡ. Κεφαλή Παλλάδος.)(Γλαύξ.

ΧΑ.)(Τήλεφος, τιθηνούμενος ὑπὸ τῆς ἐλάφου. — Κεφαλή βασιλέως
'Αλεοῦ.)('Ο 'Ηρώς Κηφεύς, λαμβάνων παρὰ τῆς 'Αθηνᾶς βόστρυχον
ἐκ τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδοῦσης, τὸν ὁποῖον ἡ παρισταμένη μικρὰ αὐτοῦ
θυγάτηρ Στερόπη ἔμελλε νὰ φυλάττῃ εἰς ἀγγεῖον καὶ νὰ σώσῃ τὴν
πόλιν ἀπὸ πυρκαϊάν.)(Κηφεύς ὀπλισμένος με λόγχην καὶ ξίφος ἐφορ-
μῶν ἐπὶ τὴν μάχην.

Αὐτοκρ. Κηφεύς ἱστάμενος με λόγχην καὶ ἀσπίδα 'Αταλάντης ἐφορ-
μῶν κατὰ τοῦ χαλιδωνίου κάπρου.

7) Αὐτοκρ. Πᾶν κερασφόρος πατῶν ἐπὶ τῶν δακτύλων μετὴν κα-
λαύροπα ἱστάμενος παρὰ δένδρῳ καὶ ἀνατείλων πρὸς αὐτὸ τὴν χεῖρα.

Δακωνία. 'Αν καὶ παρὰ τῶν νόμων τοῦ Λυκούργου ἀπηγορευ-
μένα ὑπάρχουσιν ὅμως ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ νομίσματα, ἀλλ' ὅμως
εἰς μεταγενεστέρους χρόνους μετὰ τὸν θάνατον 'Αλεξάνδρου τοῦ
Μεγάλου καὶ τῶν ἀρχαίων ἡθῶν τὴν ἔκλυσιν. Βασιλεῖς 'Αρεῦς,
309—365 π. Χ. 1). Κλεομένης Γ. 220 π. Χ. 2) Πόλεις. Σπά-
ρτη, 3). Βοιαί, 4).

1) ΑΡ. Κεφαλή 'Ηρακλέους.)(Ζεὺς καθήμενος.

2) ΑΡ. Κεφαλή αὐτοῦ με διαφόρῃ.)(ΛΑ. 'Αθηνᾶ ἱσταμένη' ἀλε-
κτρῶν καὶ τράγος.

3) ΑΡ. Κεφαλή Παλλάδος.)(Ἡρακλῆς ἡρεμῶν. Κεφαλή Ἡρακλέους πωγωνίτου)(Ἄγγεϊόν μεταξύ τῶν δύο πέλων τῶν Διοσκούρων. Τὰ τελευταῖα ταῦτα νομίσματα λίαν μικρὰ ὡς τὰ τῆς ἀρχαϊκῆς συμμαχίας).

ΧΑ. Κεφαλή Λυκούργου.)(Διπλαῖ κεφαλαὶ τῶν Διοσκούρων.

Αὐτοκρ. Διόσκουροι ἰστάμενοι — ἢ ἔριπποι — ἢ οἱ πῖλοι αὐτῶν μετὰ τοῦ ἄστρου ὑπερθεν — Ἐρμῆς μετὸν νέον Ἀρκάδα ὡς εἰς τὰ τοῦ Φερεοῦ.

Αὐτοκρ. ΧΑ. Ἐρωὶς πτερωτὸς βαίνων, κρατῶν εἰς τὴν δεξιὰν δᾶδα, εἰς τὴν ἀριστερὰν τόξον.

Μεσσήνη, 1).

4) ΑΡ. Μεταγενέστερα, μετὰ Ἀλέξανδρον τὸν Μέγαν. Κεφαλή Δήμητρος.)(Ζεὺς βαίνων, ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἔχων ἄετον, μετὸν δεξιὰν ῥίπτων κεραυνόν. — Κεφαλή Δήμητρος ἢ Διός.)(Τρίπους. (Μικρὰ ὡς τὰ τῆς Ἀρχαϊκῆς συμμαχίας).

Ἡλις, 1). Νῆσοι παρακείμεναι, Ἰθάκη, 2). Κεφαλληνία, 3). καὶ ἐπ' αὐτῆς πόλις Σάμη, 4). Ζάκυνθος, 5).

4) Λίαν ἀρχαῖα νομίσματα. ΑΡ. Κεφαλή Ἡρας ἢ Διός.)(Ἄετός. Κεφαλή ἄετοῦ.)(Κεραυνός.

2) ΧΑ. Κεφαλή Ὀδυσσεύς.)(Ἀλεκτρυὼν, Κεραυνός.

3) ΑΡ. Κεφαλή Δήμητρος.)(Ἡρωὶς Κέφαλος καθήμενος.

4] ΑΡ. ΧΑ. Κεφαλή Ἀπόλλωνος.)(ὁ κύων Λαίλαψ.

5] ΑΡ. Κεφαλή Ἀπόλλωνος.)(Ἀσκληπιὸς ἀγένηος καθήμενος μετὰ τοῦ μεγάλου ὄφρα.)(Ἀπόλλων καθήμενος μετὸν λύραν.

Αὐτοκρ. ΧΑ. Πᾶν ἰστάμενος, κερασφόρος, τραγόπους, ὀρέγων σταφυλὴ εἰς τὸν παῖδα Βάκχον τὸν ὁποῖον κρατεῖ εἰς τὰς ἀγκάλας.

Ἀχαῖα. Ἀρχαϊκὴ συμμαχία 281—146 π. Χ. Τὰ ἀρχαῖα νομίσματα καὶ τὰ τῶν συμμαχίδων πόλεων ἔχουν τὸ αὐτὸ μέγεθος, τὴν αὐτὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν, 1). Πόλεις: Αἴγιον, 2). Βούρα, 3). Κόρινθος, 4). Πάτραι, 5). Σικυὼν, 6).

1] ΑΡ. Κεφαλή Διός.)(ΑΧ. ἐν μονογράμ ματι μετὰ διαφόρων σημείων ἀναφερομένων ἐν μέρει εἰς τὰς καθεκάστους συμμαχίδας πόλεις.

ΧΑ. Ζεὺς ἰστάμενος καὶ ὄνομα ἄρχοντος.)(Δήμητρα καθημένη ΑΧΑΙΩΝ. καὶ ὄνομα τινὸς τῶν συμμαχίδων πόλεων.

2] ΧΑ. Ὁ μῦθος τῆς Φθίας μεταβληθείσης ὑπὸ τοῦ Διὸς εἰς περριστεράν.

Αὐτοκρ. ΧΑ. ἔποψις τῆς πόλεως.

4) Λίαν ἀρχαία νομίσματα. ΑΡ. Κεφαλή Ἀθηναῖς.)(Πήγασος. Τινὲς νομισματολόγοι ἀμφιβόλλουσι ἂν τὰ φέροντα τὴν κεφαλὴν Ἀθηναῖς καὶ τὸν Πήγασον νομίσματα ἀνήκουσι εἰς Κόρινθον, ὡς ἐξάγετα ἔκ τινων μαρτυριῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἢ εἰς Συρακούσας ὅπου εὐρίσκονται τὰ πλεῖστα αὐτῶν. Τινὲς δοξάζουσι ὅτι ἀφοῦ ὁ Τιμολέων ἀνε νέωστε τὰς σχέσεις τῶν Συρακουσῶν μετὰ τῆς Μητροπόλεως Κορίνθου, φαίνεται ὅτι ἐκόπησαν πολλὰ νομίσματα μετὰ τὸν ἀνωτέρω τύπον. Ἄλλ' ὁμως φαίνεται ὅτι τοιαῦτα νομίσματα, κοπέντα παρὰ τῶν πλειόνων παραλίω πόλεων τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας ἦταν κοινὸν ἐμπορικὸν νόμισμα τῶν παρὰ τὸν Ἀδρίαν τόπων καὶ ἰσοδύναμα κατὰ τὴν ἀξίαν μετὰ τὰ τοσοῦτον συχνὰ εὐρισκόμενα ΑΡ. νομίσματα τοῦ Γάβρνοτος.

Μικρότερα ΑΡ. Κεφαλή Ἀφροδίτης)(Πήγασος.

ΧΑ. Τριπτόλεμος ἐπὶ τοῦ πτερωτοῦ ὄρακοντέλιου ἄρματός τῆς Δήμητρος.

Αὐτοκρ. ΧΑ. Πολυάριθμα ἀρχόμενα ἀπὸ Ἰουλίου Καίσαρος. Ἐπι-κρατέστερα παραστάσεις Βαλλεροφῶν, δαμάζων τὸν Πήγασον, ἢ διαμαχόμενος πρὸς τὴν Χίμαιραν. Ποσειδῶν, Μελικέρτης (ὡς φαίνεται τὸ παρὰ τοῦ Πλουταίου περιγραφόμενον σύστημα). κ. ἄλλ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γάλβα τὰ νομίσματα φέρουν ROMAI. ET IMPERIO.— Τὸ σχῆμα τοῦ Ἰσθμοῦ μετὰ τὸ δίκωπον. — Ὁ λιμὴν, ὁ ναὸς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως. — Περσεὺς μετὰ τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης καὶ τὴν ἄρπην. — Ἀφροδίτη κρατοῦσα μέγαν καθρέπτην. Κεφαλή τοῦ Ὠκεανοῦ πωγωνίτου, ἐν τῷ πώγωνι δύο δελφίνες παίζοντες.

5) Αὐτοκρ. ΧΑ. Ἐκτὸς τῶν συνήθων παραστάσεων ἐπὶ τῶν ἀποικοικαίων νομισμάτων [ὁ κτίστης σύρων τὴν αὐλακα. Σημεῖα τῶν λεγεῶνων, τῶν αὐτόθι κατοικισθέντων στρατιωτῶν]. Ἑρμῆς καθήμενος. — Ἄρτεμις. Ὁ λιμὴν τῆς πόλεως, ὑπὸ τὴν εἰκόνα νεανίου ἔχοντος κέρασ Ἀμαλθείας καὶ κόπην. PORTUS FRUCTIFER. C. P. — Ἡ ἐπὶ σκοπέλου καθήμενη εἰκὼν τῆς πόλεως ἐρεῖδουσα τὴν δεξιὰν ἐπὶ ἀσπίδος ὀπισθεν Ἑρμῆς ἰστάμενος στέφανον ἀστὴν. — Ἐποψις τῆς πόλεως καὶ τῶν κτιρίων.

6) Λίαν ἀρχαία νομίσματα. ΑΡ. Περιστερὰ ἰπταμένη.)(Μέγα Σ.)(Χίμαιρα.

Αὐτοκρ. ΧΑ. Ἴππος καὶ ἐπ' αὐτοῦ προτομή. — Ἐρωὶς πτερωτὸς στάμενος, ἐπερειδόμενος εἰς τὴν ἀνεστραμμένην δᾶδα.

Ἀττικῆ πόλεις: Ἀθῆναι, 1). Ἐλευσίς, 2). Μέγαρα, 3). Αἱ Ἀθῆναι ἔκοψαν πρωϊμώτατα ἀργυρᾶ νομίσματα, τὰ ὅποια εἶχον εἰς τὸ ἐμπόριον καλλίστην ὑπόληψιν καὶ ἦσαν πανταχοῦ δεκτά. Ἐκ τούτου, ὡς καὶ ἔκ τινων περαιοειγμάτων τῶν νεωτέρων χρόνων, ἐξῆ γοῦνται περιστατικὰ τινὰ περίεργα, τουτέστι ἡ πρὸ ἄλλων ἑλληνίδων πόλεων ἀκριβῆς μίμησις τοῦ ἀττικῶ χαράγματος (ὡς π. χ. παρὰ τῆς Κυθωνίας, Γορτύνης, Ἰεραπότνης ἐν Κρήτῃ· καθὼς εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ Ἀμβούργον, τὸ Μαγδεβούργον καὶ ἄλλαι πόλεις ἔκοπτον ἄλλοτε χρυσᾶ νομίσματα μὲ χάραγμα πορτογαλικόν· καθὼς κατὰ τὸν μεσαιῶνα οὖλαι σχεδὸν αἱ ἐπικράτειαί τῆς Εὐρώπης ἐμιμοῦντο τὰ φλωρεντινὰ φλωρίνια)· δεύτερον διατί εἰς τὴν πόλιν ὅπου κατ' ἐξοχὴν ἠνθῆσαν αἱ τέχναι, μόνα τὰ νομίσματα δεκνύουσι μικρὰν πρῶοδον. Εἶχον ὡς εἶδομεν κοινῶς ἀναγνωρισμένην ἐμπορικὴν ἀξίαν, τῆς ὁποίας κυριώτερον προσὲν εἶναι ἡ μονιμότης ἀπαράλλακτα καθὼς ἡ Βενετία ἐξηκολούθει μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων νὰ κόπτῃ τὰ χρυσᾶ αὐτῆς νομίσματα (Zecchini) κατὰ τὸν ἀρχαῖον ἀτεχνον τρόπον, εἰσὶ τοιαῦτα ἦσαν γνωστὰ καθ' ὅλην τὴν ἀνατολήν.

4) Ὑπάρχουσι γήσια ΧΡ. τῶν Ἀθηνῶν; Τὸ ζήτημα δὲν ἐλύθη μετὰ βεβαιότητος, διότι τὰ γνωστὰ τοιοῦτου εἶδους νομίσματα, καίτοι ἔντεχνα, εἶναι ὅμως ὅλα παραπεποιημένα.

ΑΡ. Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς μὲ περικεφαλαίαν)(Γλαυξ. Εἰς τὰ παλαιότατα νομίσματα οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἐξέχουσι, εἰς τὰ μεταγενέστερα περικλείονται μετὰ δύο ἐξεχουσῶν γραμμῶν. Τὰ παλαιότατα εἶναι παχέα, ἄμορφα· τὰ μεταγενέστερα (μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον) εἶναι μεγάλα, στρογγύλα, ἀλλὰ λεπτά. — Ὑπάρχουσι τοῦ τελευταίου εἶδους νομίσματα φέροντα ἐγκεχαραγμένα τὰ ὄνόματα τοῦ Μιθριδάτου καὶ Ἀριστίωνος, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ πολέμου μετὰ τῆς Ρώμης καὶ τοῦ εἰρημένου βασιλέως τοῦ ὁποίου τὴν φιλίαν ἐπλήρωσαν βαρέως αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἄλωσίν των.

ΧΑ. Συχνὰ παραστάσεις ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐγχωρίων μυθολογημάτων)(Ἔρις Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως.)(Θεσεύς μὲ τὸν μαρμαθῶνον ταῦρον, ἢ μαχόμενος πρὸς τὸν Μινώταυρον, ἢ αἶρων τὴν πέτραν.)(Τριπτόλεμος ἐν τῷ δρακοντείῳ δίφρῳ.)(Ἀπόλων ἰστάμενος, κρατῶν ἐπὶ τῆς χειρὸς τὰς τρεῖς χάριτας.)(Ἡ ἀκρό-

πολις με τὸν ναὸν καὶ τὸ κολοσσαῖον τῆς Ἀθηνᾶς ἀγάλμα, καὶ τὸ ἔντρον
) (Ἡφαιστος.) (Γοργόνειον.

Αὐτοκρ. Δὲν ὑπάρχουσι.

2) ΧΑ. Ὑς ἱσταμένη ἐντὸς στεφάνου.) (Δήμητρα ἢ Τριπτόλεμος
ἐπὶ τοῦ πτερωτοῦ δρακοντείου δίφρου.

Αὐτοκρ. Δὲν ὑπάρχουσι.

3) Αὐτοκρ. ΧΑ. Δήμητρα βαίνουσα με δύο καιομένας λαμπάδας,
πρὸ αὐτῆς στημένη κολοσσαία λαμπάς.

Βωιωτία. 1) Πόλεις· Θῆβαι, 2). Πλαταιαί, 3). Τάναγρα, 3).

1) Λίαν ἀρχαῖα καὶ συχνὰ ἀργυρᾶ νομίσματα με τὸ μόνιμον χά-
ραγμα τῆς βωιωτικῆς ἀσπίδος. Τὸ ἀγγεῖον τοῦ ὀπισθεν μέρους ἀναφέρε-
ται πρὸ πάντων εἰς τὸν Διόνυσον.

ΑΡ. Τὰ παλαιότατα νομίσματα λίαν μικρὰ καὶ παχέα. Λαμπρὸν νό-
μισμα εἶναι τὸ φέρον κεφαλὴν τοῦ Διός.) (Ποσειδῶν ἐπὶ θρόνου, κρα-
τῶν ἐπὶ τῆς ἀνατεινομένης δεξιᾶς δεξιῶνα, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τρίαιναν.
Ἡ ἐργασία καλλίστη, ἀλλ' ὄχι ἀρχαιότερον τῆς ἐποχῆς Φιλίππου τοῦ Β'.

2) ΑΡ.) (Ἡρακλῆς παῖς δρακοντοφόντης.) (Ἡρακλῆς ἀρπάζων
τὸν τρίπον.) (Βάχχου κεφαλὴ γενεῖωσα.

3) ΑΡ. Κεφαλὴ Ἡρας.

4) Αὐτοκρ. ΧΑ. Αἱ τρεῖς νόμισμα ἐν ἱματίοις· ἐξ οὗ συμπεραίνεται
μετὰ βεβαιότητος ἡ γειτονία θεσμιῶν ὑδάτων.

Εὐβοία. 1) Νῆσος ἐπίσημος διὰ τὴν εὐκαρπλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον
αὐτῆς, ἐκ τούτου τὰ πολλὰ καὶ καλὰ ἀργυρᾶ νομίσματα ἐξ αὐ-
τῶν ἔδη τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ἡ Κάρυστος μάλιστα εἶχε καὶ χρυ-
σᾶ. Πόλεις· Χαλκίς, 2). Κάρυστος, 3). Εὐρέτρια, 4). Ἰστίαια, 5).

1) ΑΡ. Κεφαλὴ τῆς προσωποποιημένης νήσου.) (βοῦς.

2) ΑΡ. Κεφαλὴ Ἡρας με διάδημα.) (Ἄετος, σπαράσσων ὄφιν ἢ
λαγῶν.

Αὐτοκρ. ΧΑ. Ἡρα καθήμενη καὶ παρ' αὐτῆς ΗΡΑ.

3) ΧΡ. Κεφαλὴ Ἡρακλέους.) Ταῦρος κατακείμενος.

ΑΡ. Ἀλεκτριῶν,) (βοῦς θηλάζουσα μόσχον. Ἀξιοσημείωτος διότι
ἡ αὐτὴ παράστασις εὐρίσκεται ἐπὶ νομισμάτων τῆς Κερκυρας, Ἀπολ-
λωνίας, Δυρραχίου καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαιότατων περσικῶν δακτυλιοῖθων.

ΧΑ. Κεφαλὴ Ποσειδῶνος,) (τρίαινα.

4) ΑΡ. Κεφαλὴ Ἀρτέμιδος, ὀπισθεν αὐτῆς τόξον καὶ φαρέτρα.) (Ταῦρος.

3) ΑΡ. Κεφαλή τῆς προσωποποιημένης νήσου Εὐβοίας ἐστεμμένη με κιστόν.)(Εἰκὼν γυναικεία τῆς πόλεως, καθημένη ἐπὶ πλοίου καὶ κρατοῦσα ἀναπεπταμένον ἱστίον, πρὸς ὑπαίτιξιν τοῦ ὀνόματος.

Φωκίς 1). Πόλις Δελφοί 2).

1) Ἡ Φωκίς ἔχει ἀρχαιότατα, ἀλλὰ λίαν μικρὰ ἀργυρὰ νομίσματα ΑΡ. Κεφαλή γυναικεία τῆς Δήμητρος. Κεφαλή Ἀπόλλωνος,)(Κεφαλή ταύρου.)(Προτομή Κάπρου.

2) ΑΡ. Κεφαλή Δήμητρος, ΑΜΦΙΚΤΙΟ.)(Ἀπόλλων με δαρνίδα καθήμενος, κεκλιμένος ἐπὶ τῆς λύρας. (ἐξαιρετος ἐργασία ἐκ τῶν χρόνων Φιλίππου τοῦ Β. βασιλέως τῶν Μακεδόνων).

Αὐτοκρ. ΧΑ. Ἀδριανοῦ καὶ Φαυστίνας τῆς πρεσβυτέρας.

Λοκρὶς, καὶ ἰδίως Λοκροὶ Ὀπούντιοι 1).

1) Νομίσματα καλλονῆς ἐξόχου ΑΡ. Κεφαλή Δήμητρος.)(Ὁ εἰς τὴν μάχην ὀρμῶν ἦρωσ Αἴας, ὠπλισμένος με περικεφαλαίαν, ἀσπίδα καὶ ξίφος (ἐκ τῶν χρόνων Φιλίππου Β. τοῦ Μακεδόνα).

Αἰτωλία 1).

1) ΧΡ. Κεφαλή Ἀθηνᾶς.)(Εἰκὼν καθημένη τῆς χώρας Αἰτωλίας με θεσσαλικὸν πῖλον, λόγχην, ξίφος καὶ ἐγδυμὰ ἀνεξωσμένον καθῆται ἐπὶ ἀσπίδων, σημεῖον πολεμικῶν ἔργων. Τὸ νόμισμα εἶναι ἀπαράλλακτον με τὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μ.

ΑΡ. Κεφαλή τῆς Ἀταλάντης με διαδήμα ἐν τοῖς θριξὶ καὶ τὸν θεσσαλικὸν πῖλον.)(Ὁ καλυδώνιος Κάπρος — Τὸ ἀξιοσημείωτον νόμισμα (Mionnet. n. 23) παριστάνει τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ Ε. (διὸ καὶ τὸ ΦΙ. ὑποκάτωθι) καὶ ἔχει μεγάλην ἱστορικὴν ἀξίαν.

ΧΑ.)(Γνάθος τοῦ κάπρου καὶ αἰχμὴ λόγχης.)(Ἡρακλῆς ἱστάμενος.

Ἀκαρνανία 1). Αἱ ἐπισημότεραι τῆς χώρας πόλεις ἦσαν αἱ ἀκμάζουσαι ἐμπορικαὶ ἀποικίαι τῶν Ἑλλήνων, μάλιστα τῶν Κορινθίων, ἐκ τούτου ἡ ἀφθονία ὀραίων ἀργυρῶν νομισμάτων. Ἐκ τῶν πλείστων, ὅσον Ἀκτίου, Ἀλυζίας, Ἀνακτορίου, Ἀμφιλοχίας, ὑπάρχουν νομίσματα με τύπους κορινθιακοῦς, προσδιωρισμένα ὡς φαίνεται διὰ τὸ μετὰ τῆς Ἰταλίας ἐμπόριον. Ἡράκλεια, 2). Λευκάς, 3).

1) ΧΡ. Ἐν Μουτείῳ Hunter. Εὐρίσκεται συχνὰ, ἀλλὰ νόθον.

ΑΡ. Κεφαλή τοῦ ποταμοῦ Ἀχελώου (ταῦρος ἀνδροπρόσωπος.)(Ἀπόλλων καθήμενος με τρέξον.

2) Τὰ εἰς τὴν Ἡράκλειαν ταύτην ἀποδιδόμενα νομίσματα ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἡράκλειαν τῆς Βιθυνίας.

3) Δίαν ἀρχαῖα νομίσματα. ΑΡ. Ἡ χίμαιρα καὶ ὁ Βελλεροφῶν ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Λευκιάδος κατ'ἀγονται ἐκ τῆς Κορίνθου. — Ἄρτεμις ἱσταμένη μετ' ἔλαφον.)(Ναῦς.

ΧΑ. βωμὸς.)(Ἡ δωδωναία περιστερά.

Νῆσοι τοῦ Διγαίου. Ἄνδρος, 1). Κέος 2), ἐπ' αὐτῆς πόλεις: Καρθαία, 3). Κορησία, 4). Ἰουλις, 5). Δῆλος, 6). Ἴος, 7). Μῆλος, 8). Νάξος, 9), Πάρος, 10). Σέριφος, καὶ Σίφνος, 11). Τῆνος, 12). Θήρα, 13).

4) ΑΡ. Σπανιώτατα. Κεφαλὴ Ἀριάδνης.)(Τίγρις. — Κεφαλὴ Ἀριάδνης.)(Θύραος.

2) ΧΑ. Κεφαλὴ τοῦ Ἀρισταίου, γενειῶσα καὶ ἀγένειος (ὡς Ζεὺς καὶ Ἀπόλλων.)(Κίων Σείριος (τὸ ἄστρον τοῦ κυνός).

3) ΑΡ. Σηπία.)(ἄμορφον κολωμν.

ΧΑ. Ἐξ αὐτῆ εἰκῶν.

4) ΑΡ. Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς.)(Σταφύλη.

ΧΑ. Κεφαλὴ τοῦ Ἀρισταίου.)(Σταφύλη.

5) ΧΑ. Κεφαλὴ τοῦ Ἀρισταίου.)(Μέλισσα.

6) ΑΡ. ΧΑ. Κεφαλὴ Ἀπόλλωνος.)(Λύρα.

7) ΧΑ. Κεφαλὴ Ὀμήρου μετ' ὄνομα παρατεθειμένον.)(Ἀθηνᾶ ἱσταμένη.

8) Δίαν ἀρχαῖα νομίσματα. ΑΡ. Μῆλον, (πρὸς ὑπαίνειν τοῦ ὀνόματος).)(κολωμν. — Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς μετ' περικεφαλαίαν.)(Ἀπόλλων καθήμενος μετ' τὴν λύραν.

ΧΑ. Νέμεσις ἱσταμένη κρατοῦσα ἀπὸ τὸν βραχίονα τὸν νέον Πλούτωνα, (ἢ Ἀμάλθεια μετ' τὸν παῖδα Δία;) ΤΥΧΗ, καὶ ἐπιγραφή.)(Στέφανος καὶ ὄνομα τῆς πόλεως. — Μῆλον.)(Ἐρμῆς Ἀθηνᾶς ὄπλοφόρου

9) ΧΑ. Κεφαλὴ Βάκχου γενειάτου.)(Ἀγγεῖον.

40) ΧΡ. Λαμπρότατον νόμισμα. Κεφαλὴ Δήμητρος περικεκαλυμένη.)(Τράγος.

ΑΡ. Κεφαλὴ νεάζοντος Βάκχου ἐστεμμένη μετ' κισσόν.

)(Ἡ ἐπὶ τῆς μυστικῆς κίστης καθήμενη Ἀριάδνη.

ΧΑ. Ὡς τὰ χρυσᾶ, ἀλλ' ἢ γυναικεία κεφαλὴ ἀπαρκαλύπτως.

41) ΑΡ. Χίμαιρα.)(Ἡεριστέρα πετομένη.

12) ΧΑ. Κεφαλή νεάζοντος Βάκχου με κέρασ κριού.)(Ποσειδών
 Ιστάμενος με τρίαιναν.)(Σταφυλή.

13) ΧΑ. Κεφαλή Ἀπόλλωνος.)(Τρεῖς Δελφίνες.

M.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΧΗΣ ΝΑΟΥ ΤΟΥ
 ΔΙΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΗΡΑΣ.

Ὁ ἀρχαιότατος τῶν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος σωζομένων ναῶν κεῖ-
 ται ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς Ὀχης εἴτε τοῦ νῦν Ἁγίου Ἡλιᾶ καλουμέ-
 νου ὄρους ὑπεράνω τῆς Καρύστου, ἔμεινε δὲ μέχρι τοῦδε σχεδὸν
 ἄγνωστος. Μεταβάς πρό τινων ἐβδομάδων εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ
 ἀναβάς ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἐξέτασα ἀκριβῶς τὸ ἐκεῖ περὶτερον οἰκοδό-
 μημα καὶ νομίζω χρέος μου νὰ ἐκθέσω ἐν συντόμῳ τας ἀνακαλύ-
 ψεις μου.

Ἡ Ὀχη εἶναι τὸ ὑψηλότατον ὄρος τῆς νοτιοῦ Εὐβοίας, ἡ δὲ
 κορυφὴ ἀπέχει τῆς Καρύστου τρεῖς περίπου ὥρας. Πλησίον τῆς
 κορυφῆς ὑπάρχει μικρὰ τις ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἡλιᾶ, ἀφ' οὗ ἔλα-
 βεν ὄλον τὸ ὄρος τὸ σημερινὸν ὄνομα. Οἱ δὲ περίξ κάτοικοι ἐπιτε-
 λοῦν ἐκεῖ κατ' ἔτος ἑορτὴν εἰς τιμὴν τοῦ Ἁγίου. Ὑπεράνω τῆς
 ἐκκλησίας ὑψοῦνται τινες ἀπόκρημνοι καὶ δύσβατοι βράχοι. Ὑπερ-
 βάς καὶ τούτους ἐμβαίνειεις εἰς μικρὸν τι ἐπίπεδον, περικεκλεισμέ-
 νον πρὸς βορρᾶν καὶ νότον ἀπὸ κρημνοῦ, καὶ παρέχον πρὸς ἀνα-
 τολάς μόνον ἀποψιν πρὸς τὴν θάλασσαν. Πρὸς δὲ δυσμὰς ἀποφράτ-
 τεται διὰ τείχους ὑψηλοῦ, κτισμένου μὲ λογάδας λίθους (κατὰ τὸν
 τρόπον τὸν κοινῶς ξερολιθιά καλούμενον). Ὁ δὲ ναὸς, κτισμένος
 κατὰ τὸν Κυκλώπειον τρόπον, ἴσταται ἐντὸς τοῦ μικροῦ τούτου
 τεμένουσ παρὰ τὸν πρὸς βορρᾶν κρημνὸν καὶ ἐκτείνεται κατὰ τὸ
 μῆκος ἀπὸ δυσμὰς πρὸς ἀνατολάς, ἡ δὲ θύρα αὐτοῦ εὐρίσκεται εἰς
 τὸ μέσον τῆς νοτιοῦ πλευρᾶς, πρᾶγμα ἀσυνεθιστον εἰς τοὺς ναοὺς
 τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Ὁλον τὸ οἰκοδόμημα εἶναι μικρὸν καὶ χα-
 μηλὸν, ἄνευ κίονωγ καὶ πάσης ἄλλης ἀρχιτεκτονικῆς διακοσμῆ-

σεως, προξενεί ὅμως ἐκπληξιν διὰ τὸ γιγαντιαῖον μέγεθος τῶν λίθων καὶ τὸ ἐντεχρον τῆς κατασκευῆς. Τὸ μῆκος τοῦ ναοῦ εἶναι 40 ποδῶν, τὸ δὲ πλάτος 25 ποδῶν, τὸ δὲ ὕψος 15 μόνον. Οἱ τοῖχοι εἶναι σχεδὸν πέντε ποδῶν τὸ πάχος καὶ σύγκεινται ἀπὸ μεγάλους ἡμιέργους λίθους συνηρμοσμένους ἀνευ ἀσβέστου ἢ σιδήρου. Τὸ δὲ περιεργότατον εἶναι ἡ στέγη, ἣτις ὡσαύτως σώζεται σχεδὸν ἀκέραιος, καὶ σχηματίζεται ἀπὸ τέσσαρα στρώματα μεγάλων πλακῶν, τῶν ὁποίων ἐκάστη ὄχι μόνον σκεπάζει ἐντελῶς τὴν κάτωθεν αὐτῆς κειμένην πλάκα, ἀλλὰ καὶ ἐξέχει ὡς δύο πόδας πρὸς τὰ ἔνδον τοιουτοτρόπως, ὥστε ἐκάστη τῶν τεσσάρων πλευρῶν τῆς ὀροφῆς ἀπὸ τὸ ἔνδον θεωρουμένη ὁμοιάζει μὲ ἀναβάρθραν ἀνεστραμμένην. Τὸ δὲ θαυμαστότατον εἶναι, ὅτι αἱ δύο μεγαλύτεραι πλευραὶ τῆς στέγης δὲν ἀνακλίνονται ἀμφοτέρωθεν εἰς ἀλλήλας, ἀλλὰ ἀφίθουν εἰς τὸ μέσον στενόν τι ὑπαιθρον 20 ποδῶν τὸ μῆκος καὶ ἡμίσεως ποδὸς τὸ πλάτος, δι' οὗ εἰσέρχεται τὸ φῶς εἰς τὸν ναόν. Ὁ μέγιστος λίθος κεῖται εἰς τὸ μέσον τῆς στέγης ἀνωθεν τῆς θύρας καὶ εἶναι 14 ποδῶν τὸ μῆκος καὶ 7 ποδῶν τὸ πλάτος καὶ ὡς δύο ποδῶν τὸ πάχος. Ὅλη δὲ ἡ κατασκευὴ τῆς στέγης δεικνύει ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ἰσορροπίας τοῦ βάρους, καὶ μολονότι οἱ μεγάλοι λίθοι αὐτῆς φαίνονται ὡσαν κραμάμενοι καὶ ἐπαπειλοῦντες νὰ πέσωσι, μολοντοῦτο ἔμειναν σχεδὸν ἀκίνητοι διὰ τῶσων αἰώνων. Ἐνδον τοῦ ναοῦ ἐξέχει ἐκ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τετράγωνος πλάξ εἰς σχῆμα τραπέζης, ἣτις πιθανῶς ἐβάσταζε τὸ πάλαι τὰ ἀγάλματα τῶν λατρευομένων θεῶν ἢ ἄλλα ἀναθήματα. — Τόσον περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ ναοῦ. Μένει δὲ τώρα νὰ ἐξετάσωμεν, πότε καὶ ἀπὸ τίνος ἐκτίσθη καὶ εἰς τιμὴν τίνων θεῶν.

Τὰ ἀρχαιότερα τῆς Ἑλλάδος οἰκοδομήματα, τὰ τεῖχη τῆς Τίρυνθος, τῶν Μικηνῶν καὶ τοῦ Ἄργους, οἱ περίφημοι θησαυροὶ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀποδίδονται κατὰ μὲν τὴν μυθολογίαν εἰς τοὺς Κύκλωπας, παρὰ δὲ τῶν νεωτέρων ἀρχαιολόγων μὲ πλειοτέραν πιθανότητα εἰς τοὺς Πελασγούς. Μία φυλὴ τῶν Πελασγῶν, οἱ Δρύοπες, ἐκβλήθentes παρὰ τοῦ Ἡρακλέους ἐκ τῆς περὶ τὴν Οὔτην καὶ τῶν

Σπερχειὸν κατοικίας αὐτῶν, μετέβησαν μέρος μὲν εἰς τὴν Ἀργολίδα, ὅπου ἔκτισαν τὴν Ἐρμιόνην, μέρος δὲ εἰς τὴν Εὐβοίαν, ὅπου ἔκτισαν τὴν Κάρυστον (Διοδώρ. IV. 37. Πρβ. Θουκιδ. VI. 57). Οἱ Πελασγοὶ ἐλάτρευον κατ' ἐξοχὴν τὴν Ἥραν, (Πρβ. Ἡροδοτ. II. 50. Διονυσ. Περιηγ. 534). τὴν ὁποίαν ἐθεώρουν ὡς θεμελιώτριαν τοῦ γάμου καὶ τῆς πρώτης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πολιτεύσεως. (Παυσαν. VIII. 22. §. 2. Διονυσ. Ἀλικαρ. Ρήτορ. σελ. 235.) καὶ ὠνόμαζον αὐτὴν Ἥραν Τελείαν, Ζυγίαν εἴτε Γαμηλίαν (παρὰ Ῥωμαίους Juno Pronuba). Ἡ εἰς τιμὴν ταύτης ἐτήσιος ἐορτὴ ἐλέγετο ἱερὸς γάμος καὶ ἦτον μιμική τις εἴτε θεατρικὴ παράστασις τοῦ πρωτοτύπου γάμου τῶν ἀνωτάτων θεῶν. Στέφανος ὁ Βυζάντιος λέγει, ὅτι ἡ Ὀχὴ τῆς Καρυστίας ἔχει τὸ ὄνομα ἀπὸ τῆς ὀχείας εἴτε τοῦ γάμου τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ὥστε εἶναι πιθανόν, ὅτι ὁ ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου ναὸς εἶναι καὶ τῶν θεῶν τούτων. Τὴν πιθανότητα τῆς εἰκασίας μου ταύτης ἀξάνει ἐτι ἡ διήγησις τοῦ Πausανίου καὶ τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Θεοκρίτου, ὅτι καὶ οἱ ἐν Ἐρμιόνη Δρύοπες, οἱ σύμφυλοι τῶν Καρυστίων, ἐλάτρευον τὸν Δία καὶ τὴν Ἥραν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Κοκκυγίου ὄρους πλησίον τῆς Ἐρμιόνης (Πaus. II. 36. §. 1. Σχολ. Θεοκρίτ. XV. 64). Καὶ εἰς ἄλλους τῆς Ἑλλάδος τόπους ἐορτάζετο ἢ τοῦ ἱεροῦ γάμου τελετὴ ἐπὶ κορυφῆς ὄρους, καθὼς διηγοῦνται περὶ τῶν Πλαταιῶν ὁ Πλούταρχος εἰς τὰ περὶ Λαϊδάλων καὶ ὁ Πausανίας εἰς τὰ Βοιωτικά. Ἐκ τῶν τεκμηρίων τούτων συμπεραίνω, ὅτι τὸ σωζόμενον ἐπὶ τῆς Ὀχῆς οἰκοδόμημα ἀνήκει εἰς τὸν Δία καὶ τὴν Τελείαν Ἥραν καὶ ἐκτίσθη ἀπὸ τοὺς Πελασγοὺς ἤδη πρὸ τῶν Τρωϊκῶν, συγχρόνως περὶπου μὲ τὰ τείχη καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν Μυκηναίων καὶ μὲ ἄλλα τῆς αὐτῆς γιγαντιαίας ἀρχιτεκτονικῆς ἐρείπια. Οἱ χωρικοὶ ὠνομάζουσι αὐτὸ τοῦ Δράκου τὴ σπῆτι, νομίζοντες, ὅτι οὐδεὶς εἰμὴ ἀνδρειομένος τις ἢ γίγας ἦτον εἰς κατάστασιν νὰ συγκώση τοιοῦτου βάρους πέτρας. Ἡ δὲ μεμονωμένη καὶ δύσβατος θέσις διέσωσε τὸ μοναδικὸν τοῦτο οἰκοδόμημα ἀπὸ τὸν γενικὸν τῶν πλείστων ἀρχαιοτήτων ἀφανισμόν. Δὲν δύναμαι ὁμῶς ν' ἀποσιωπήσω, ὅτι ἤκουσα

παρὰ κατοίκων τινῶν τῆς Καρύστου τὴν γνώμην, ὅτι ἤθελεν εἶσθαι καλὸν, νὰ μεταβληθῇ ὁ ἐθνικὸς ναὸς εἰς ἐκκλησίαν τοῦ Προφήτου Φανερόν εἶναι, ὅποια βλάβη ἤθελε προκύψῃ ἐκ τῆς τοιαύτης μετασκευῆς, ὅθεν καὶ ἐλπίζομεν, ὅτι τὸ θαυμαστὸν τοῦτο τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων λείψανον, ἀφ' οὗ διεπέρασεν εὐτυχῶς τὴν καταστρεπτικὴν δύναμιν αἰῶνων αἰῶνων, θέλει μένει ἀκέραιον καὶ ἄθικτον καὶ εἰς τὰς σημερινὰς ἡμέρας, καθ' ἃς μάλιστα αὐξάνει πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἡ φροντίς διὰ τὴν διατήρησιν τῶν ἀρχαιοτήτων.

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 6 Νοεμβρίου 1842.

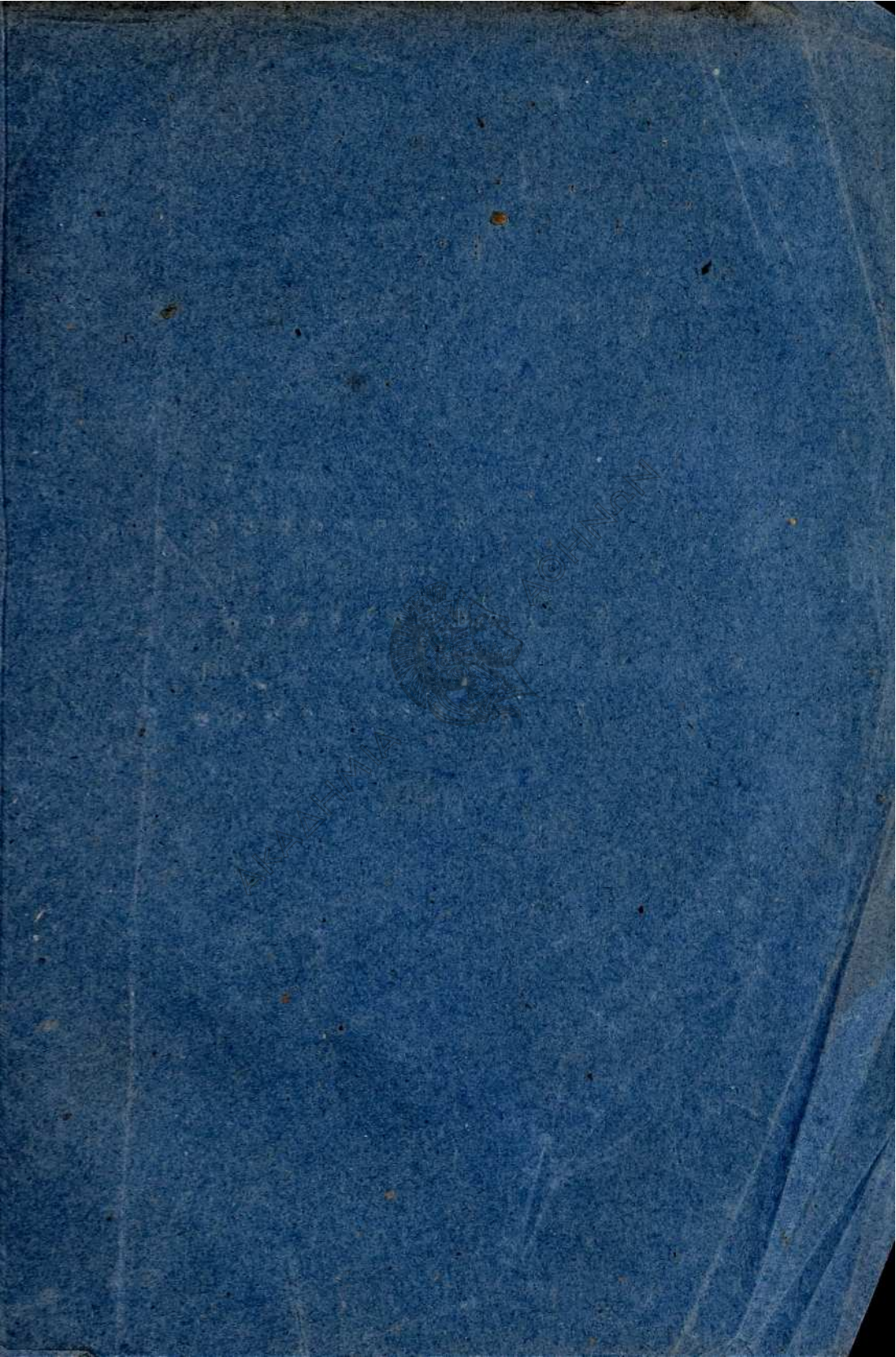
Ἐργ. Οὐλερῆχος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000158140

Π Ι Ν Α Ξ

ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΦΥΛΛΑΔΙῳ ΤΟΥΤῳ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

	Σελ.
ΙΑΤΡΙΚΗ. — Ἱατρικὴ τοπογραφία καὶ στατιστικὴ τῆς Πελοποννήσου.	293.
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ. — Ἀνάλεκτα νομισματογραφικά. (συνέχεια).	326.
— Περὶ τοῦ ἐπὶ τῆς Ὀχθῆς Ἰαοῦ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας.	350